

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra společenských věd

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Pavla Starošítková

MODERNÍ DĚJINY OBCE ŠTĚPÁNOV PO

2. SVĚTOVÉ VÁLCE

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Ve Štěpánově dne 28. března 2012

.....

Děkuji PhDr. Pavlu Kopečkovi za odborné vedení diplomové práce a Státnímu okresnímu archivu v Olomouci za umožnění bádání v archiváliích. Dále děkuji paní Ludmile Bambasové a panu Jaroslavu Běhalovi za poskytnutá svědectví. Panu Mojmiru Lýskovi děkuji za poskytnuté materiály z vlastního archivu. V neposlední řadě patří dík i mé rodině za podporu během celé doby studia.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Pavla Starošítková
Katedra:	Společenských věd
Vedoucí práce:	PhDr. Pavel Kopeček
Rok obhajoby:	2012

Název práce:	Moderní dějiny obce Štěpánov po 2. světové válce
Název v angličtině:	The Modern History of Štěpánov after the Second World War
Anotace práce:	Diplomová práce se zabývá kolektivizací zemědělství v obci Štěpánov. V prvních kapitolách nastiňuje politický vývoj Československa a poskytuje informace týkající se vývoje zemědělské politiky KSČ. Hlavní část se stručně zabývá historickým vývojem obce a dále se věnuje událostem spojeným s kolektivizací zemědělství a socializací obce. Práce mapuje zánik soukromého podnikání a hospodaření v obci. Chronologicky je vymezena přibližně léty 1945-1960. Součástí práce je návrh projektu pro využití daného tématu v pedagogické praxi.
Klíčová slova:	Socializace, kolektivizace, zemědělství, jednotné zemědělské družstvo, kulak, vesnický boháč, 50. léta, Štěpánov
Anotace v angličtině:	The diploma thesis deals with collectivization of agriculture in Štěpánov. The first chapters briefly outline the political development of Czechoslovakia and provide the information concerning development of agricultural politics of KSČ. The main part briefly deals with the historical development of the village and then concentrates on the chain of events connected with the collectivization of agriculture and socialization of the village. The study plots the cessation of private business and farming in the village. It concentrates on the events that occurred within the years 1945-1960. The project plan for use of this theme in pedagogical practise is part of the study.
Klíčová slova v angličtině:	Socialization, collectivization, agriculture, collective farm, the fifties, Štěpánov
Přílohy vázané v práci:	Ilustrace
Rozsah práce:	103 stran
Jazyk práce:	Český jazyk

Obsah

Úvod.....	6
1 Politický vývoj v Československu v letech 1945–1948	9
2 Zemědělská politika KSČ po roce 1948	12
2.1 Vesnický boháč	13
2.2 Zakládání JZD	14
2.3 První vlna kolektivizace 1949–1953.....	18
2.4 Druhá vlna kolektivizace 1953–1955	22
2.5 Třetí vlna kolektivizace 1955–1960	24
3 Obec Štěpánov.....	26
3.1 Vývoj Štěpánova do roku 1948	26
3.2 Politický vývoj ve Štěpánově po roce 1948.....	30
3.3 Socializace obchodu a živností ve Štěpánově	32
3.4 Kolektivizace zemědělství ve Štěpánově.....	39
3.5 Založení JZD ve Štěpánově.....	51
4 Využití diplomové práce pro pedagogické účely	61
4.1 Projekt vzdělávací akce.....	61
4.2 Metodické pokyny pro učitele	65
Závěr.....	95
Seznam pramenů a literatury	98
Seznam zkratk	102
Seznam příloh	103

Úvod

Československo bylo po druhé světové ovlivněno politikou Sovětského svazu a zvolilo zcela novou cestu svého politického, hospodářského a sociálního vývoje. Roku 1948 se definitivně dostali k moci komunisté a udrželi si ji následujících 40 let.

Situace v Československu se podřizovala zásadám lidově-demokratického zřízení. Krátce po únoru došlo k vlně znárodnování československého průmyslu a ušetřeno nezůstalo ani zemědělské hospodářství.

„Říkali tomu kolektivizace. Byla to smršť, která se před třiceti lety přehnala československým venkovem, aby tam nenechala kámen na kameni. Jejím následkem byly na jedné straně desítky tisíc kriminály zničených životů, obětí položených na oltář vědecké utopie o světlejších zítřcích; na druhé straně fakt, že sociálních rozporů a dřiny na venkově skutečně ubylo a zemědělská produkce skutečně kvantitativně stoupla.“ Takto popsal kolektivizaci Václav Havel ve své eseji *Politika a svědomí* napsané k udělení čestného doktorátu Univerzity v Toulouse-LeMirail v roce 1984.¹

Dosavadní soukromé hospodaření se stalo nevhodným a nastal proces združstevňování zemědělské výroby. V procesu kolektivizace byly používány pro mnohé z nás nepředstavitelné formy nátlaku, kterým museli tehdejší majetní hospodáři čelit. Jednalo se o různé formy utlačování a šikany, od zakazování najímání pracovních sil, zabavování mechanizačních prostředků, pokutování a trestání za neplnění dodávkových povinností až po soudní procesy, kterým předcházelo obvinění z příprav a provádění teroristických akcí. Velmi často docházelo k násilnému vystěhování celé rodiny z obce. Odsouzení hospodáři museli v mnoha případech nastoupit do táborů nucených prací a jejich potomci museli čelit represím v podobě znemožněného vzdělání.

Pomocí legislativních opatření byla soukromá sféra násilně potlačovaná a nakonec došlo k úplné likvidaci soukromého hospodaření a podnikání. Rolníci byli nuceni vstoupit do jednotných zemědělských družstev, která začala v důsledku socialistické zemědělské politiky vznikat.

Socializace vesnice bezesporu zásadně ovlivnila život obce a jejich občanů. Došlo k rozvrácení sociální vrstvy soukromých rolníků a živnostníků, kteří v tehdejší době tvořili pilíř společnosti.

¹ HAVEL, Václav. *Politika a svědomí*. In: *Václav Havel* [online]. [cit. 2012-02-17]. Dostupné z: http://www.vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=clanky&val=73_clanky.html&typ=HTML

Cílem mé práce je zdokumentovat průběh socializace v obci Štěpánov, která je mým bydlištěm již od narození a ke které jsem si vybuodovala silný citový vztah. Práce je rozdělena do čtyř dále členěných kapitol. V jednotlivých kapitolách se blíže věnuji politickému vývoji Československa a dále se soustředím na obec Štěpánov a dopad socializace na její život.

V úvodní části se zaměřuji na politickou situaci v Československu předcházející únorovým událostem.

Dále se věnuji zemědělské politice KSČ, která byla v rozmezí let 1948–1960 uskutečňována ve třech vlnách a měla zásadní dopad na soukromě hospodařící sedláky. Nechybí zde vymezení pojmů „vesnický boháč“ a „kulak“ a popis procesu zakládání Jednotných zemědělských družstev.

V hlavní části práce se soustředím na vývoj obce Štěpánov v letech 1948–1960. Nechybí zde ovšem i základní informace o jejím založení, vývoji hospodářství a politické situaci v obci před rokem 1948. Stěžejní část je věnována politickému vývoji obce po 2. světové válce, socializaci obchodu a živností a v neposlední řadě kolektivizaci zemědělství a osudů „vesnických boháčů“ a zakládání Jednotného zemědělského družstva v obci.

Toto téma jsem si vybrala, jelikož období po druhé světové válce, tedy socializace vesnice a s ní související kolektivizace zemědělství, je na regionální úrovni velmi málo probádáno a zpracováno. Věřím, že má práce podá ucelený obraz socializace probíhající v obci Štěpánov.

Primární zdroj informací o obci tvoří archivní materiály a kronika obce uložené ve Státním okresním archivu v Olomouci. Z archivních materiálů byl použit fond MNV Štěpánov, který zachycuje dění obce od 2. světové války přes únorový převrat, období socializace vesnice spolu s kolektivizací zemědělství a likvidací soukromého průmyslového a živnostenského podnikání. Kronika obce z let 1927–1963 byla dalším důležitým informačním zdrojem, je bohatá na zápisy dotýkající se všech oblastí života obce. Jelikož se však jednalo o oficiální dokument obce, nejsou zde vyjádřeny osobní postoje zapisovatele a rovněž se zde neobjevuje kritika socialistického režimu. Na druhou stranu se cení, že si autor ponechal odstup od tehdejší doby a jeho zápisy jsou faktografické bez jakýchkoli náznaků na úspěšný průběh a postup socializace vesnice.

Dalším důležitým zdrojem bylo vyprávění pamětníků pana Jaromíra Běhala a Ludmily Bambasové. Jejich vzpomínky nebyly důležité z hlediska získání faktografických údajů, které měli pamětníci vzhledem k velkému časovému odstupu značně zkreslené, ale pro dokreslení atmosféry sledovaného období byly jejich výpovědi velmi cenné.

Velmi cenné informace týkající se historie obce jsou zachyceny v publikaci Jana Zlámala *Štěpánov* z roku 1928. Dále jsem také vycházela z novodobých publikací a sborníků o obci a z místních novin, jejichž tradice sahá do roku 1967. Žádná z novodobých publikací týkající se obce se blíže nezabývá problematikou 50. let a kolektivizací zemědělství v obci.

Důležité informace týkající se olomouckého regionu lze nalézt v publikacích Miloslava Pospíchala *Socialistické zemědělství v okrese Olomouc*, Jana Spáčila *Kolektivizace v Olomouckém kraji v období mezi IX. a X. sjezdem KSČ* a v publikacích Antonína Burgeta. Všechny publikace jsou sice kvůli době svého vzniku poznamenány tehdejší ideologií, avšak podávají cenné faktografické údaje. Další velmi přínosnou regionální publikací je *Konec selského stavu na Olomoucku* od Jana Přídala. Autor, který byl v období 50. let označen za „kulaka“ a byla mu zakázána veškerá veřejná činnost, mapuje příběhy perzekuovaných zemědělců na Hané.

Pro zaznamenání historického a politického kontextu doby v úvodní kapitole byla využita publikace Karla Kaplana *Československo v letech 1945–1948*.

Ucelený historický přehled průběhu kolektivizace zemědělství v padesátých letech podávají publikace Karla Jecha *Soumrak selského stavu a Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, je v nich ovšem znát značné citové zabarvení. Ediční řada *Zemědělské družstevnictví* s podtitulem *Kolektivizace zemědělství* Jany Pšeničkové zpřístupňuje dokumenty Státního úředního archivu a věnuje se tak vývoji a budování jednotných zemědělských družstev v letech 1945–1954. Průběhu kolektivizace se dále věnují i sborníkové příspěvky různých autorů, z nichž za zmínku bezesporu stojí Jana Burešová a Šárka Rokosová.

1 Politický vývoj v Československu v letech 1945–1948

Po druhé světové válce se zcela zásadně změnil poměr sil ve světě. Rozhodující odpovědnost za vývoj světa ve 2. polovině 20. století získaly dvě supervelmoci – USA a SSSR. Výrazným rysem poválečné Evropy byl její politický posun doleva, tedy silné šíření socialistického proudu, což se projevilo ve značném zesílení vlivu socialistických a komunistických stran. Tyto skutečnosti spolu s tím, že se Československo ocitlo ve sféře vlivu SSSR, ovlivnily československou politiku na několik desetiletí.²

V politickém systému obnoveného československého státu byla zdůrazňována kontinuita s 1. republikou. Mocenský monopol získala Národní fronta, již tvořily následující politické strany: Československá strana národně socialistická (ČSNS), Československá sociální demokracie (ČSSD), Československá strana lidová (ČSL), Komunistická strana Československa (KSČ), slovenská Demokratická strana (DS), Komunistická strana Slovenska (KSS), Strana slobody a Strana práce. Obnova dalších předválečných stran byla zakázána a nové mohly vzniknout jen s povolením Národní fronty. Nebyla povolena obnova Henleinovy Sudetoněmecké strany, Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu a Hlinkovy slovenské ľudové strany.³

Do konce října 1945, kdy v ČSR neexistoval parlament, plnily funkci zákonů dekrety prezidenta republiky. Na jejich základě byl znárodněn klíčový průmysl a potrestáni nacističtí zločinci a zrádci. Německým a maďarským obyvatelům byla odjímana československá státní příslušnost a konfiskován majetek, což vytvořilo předpoklad pro jejich odsun z československého území.

Koncem května 1946 proběhly v ČSR první demokratické parlamentní volby, kterých se zúčastnily všechny strany Národní fronty. V Čechách získali vítězství komunisté (40 %) a na Slovensku Demokratická strana (62 %). V celostátním měřítku vyšli vítězně komunisté s 38 % voličů.⁴ KSČ tedy jakožto nejsilnější strana obsadila nejvýznamnější ministerstva – vnitra, informací a de facto i národní obrany, jelikož jeho ministrem se stal Ludvík Svoboda, který vystupoval jako nestraník, avšak ve skutečnosti byl tajným členem KSČ.

Po demokratických volbách docházelo k častým střetům mezi komunisty a zástupci ostatních stran, kteří předpokládali fungování principu parlamentní demokracie. Vystupovali odvážněji a profilovali se jako odpůrci komunistů.

² KAPLAN, Karel: *Československo v letech 1945–1948: 1. část*. Praha 1991, str. 5.

³ JECH, Karel: *Soumrak selského stavu 1945–1960*. Praha 2001, str. 11.

⁴ KAPLAN, Karel: C. d., str. 48.

K politickým problémům se navíc přidaly i problémy hospodářské. ČSR se potýkalo s nedostatkem surovin a pracovních sil, ceny výrobků rostly a výroba v zemědělské i průmyslové oblasti klesala.

USA přišlo s nabídkou hospodářské pomoci poválečné Evropě v rámci Marshallova plánu. Při návštěvě Moskvy v červenci 1947 bylo československé delegaci sděleno J. V. Stalinem, že účast ČSR na Marshallovu plánu by narušila československo-sovětský spojenecký svazek. Pod nátlakem SSSR čeští politikové účast na Marshallově plánu odmítli. Jan Masaryk se po jednání v Moskvě vyjádřil následovně: *“Do Moskvy jsem jel jako československý ministr, ale vrátil jsem se jako Stalinův pohůnek.”*⁵

V létě 1947 se situace v ekonomice vyhrotila v důsledku katastrofálního sucha. Krize se snažili využít komunisté ve svůj prospěch a jako řešení navrhli milionářskou dávku, která se týkala zdanění majetku nad 1 milion Kčs. I přes počáteční nesouhlas nekomunistických stran vláda nakonec přijala kompromisní návrh o mimořádné jednorázové dávce a mimořádné dávce z nadměrných přírůstků na majetku. Spory o zemědělskou politiku vyvolaly spolu s konflikty v Bezpečnosti rozpory v Národní frontě.

Počátkem roku 1948 rozpory mezi stranami vládní koalice vyvrcholily. Hlavní příčinou vládní krize se stalo odvolání 8 nekomunistických velitelů Sboru národní bezpečnosti v Praze a jejich nahrazení komunisty.⁶

20. února podalo 12 ministrů tří nekomunistických stran (národně socialistické, lidové a slovenské Demokratické strany) demisi. Počítali s tím, že ji prezident nepřijme a dojde k předčasným volbám. Situace využili komunisté a 21. února svolali manifestaci na Staroměstské náměstí. Gottwald ve svém projevu požadoval, aby prezident demisi přijal a ministry doplnil podle jeho návrhu. Dále oznámil existenci akčních výborů Národní fronty, které se ihned po projevu začaly formovat a fakticky během pěti dní provedly „očistu“ a převzaly moc v zemi. Prezident Beneš obrovskému nátlaku nakonec podlehl. 25. února demisi přijal a prázdné posty obsadil podle Gottwaldova návrhu. Novou vládu doplnil komunisty a loajálními ministry z řad nekomunistů.⁷

Po únoru 1948 tak v ČSR definitivně převzali moc komunisté a nastolili totalitní režim. Po abdikaci prezidenta Beneše byl na jeho místo zvolen Klement Gottwald a předsedou vlády se stal Antonín Zápotocký.

⁵ Marshallův plán [online]. [cit. 2011-07-30]. TOTALITA. Dostupné z WWW: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/marshall.php>.

⁶ VEBER, Václav: *Osudové únorové dny*. Praha 2008, str. 218.

⁷ Tamtéž, str. 247, 249, 256, 262, 336, 337

Po převzetí moci začali komunisté prosazovat svou politiku ve všech oblastech života. Spustila se vlna procesů proti skutečným i smyšleným politickým odpůrcům KSČ. Jejich cílem bylo upevnit mocenskou nadvládu komunistů a zastrašit případnou opozici. Mnoho demokraticky smýšlejících občanů bylo nuceno odejít do exilu.

2 Zemědělská politika KSČ po roce 1948

Vývoj československé zemědělské politiky po válce byl ovlivněn již v roce 1945, kdy nebyla povolena obnova agrární strany a Hlinkovy slovenské ľudové strany, které v minulosti zastávaly zcela dominantní postavení na českém a slovenském venkově. KSČ v počátku uvažovala o založení zemědělské strany, z těchto úvah však sešlo. Komunisté si od tohoto rozhodnutí slibovali získání členů a voličů nepovolených stran, především právě z oblasti zemědělského venkova, ve svůj prospěch.⁸

Krátce po válce proběhla první etapa poválečné pozemkové reformy. Jednalo se o konfiskaci půdy obyvatel německé a maďarské národnosti, kolaborantů a zrádců. Půda byla přidělována českým a slovenským zájemcům, čímž si KSČ zajistila dostatek voličů. V neposlední řadě byla půda poskytnuta i přívržencům komunistů.⁹

Po vítězných volbách v roce 1946 obsadil křeslo ministerstva zemědělství komunista Julius Ďuriš. Nový ministr během roku 1946 předložil osnovu šesti zásadních resortních zákonů: zákon o revizi pozemkové reformy, zákon o technicko-hospodářských úpravách pozemků, zákon o myslivosti, zákon o zaknihování přídělů ze zkonfiskovaného majetku, zákon o zajištění zemědělského výrobního plánu a zákon o úpravě dělení zemědělských podniků.

Na Ďurišovy zákony navazoval Hradecký program vyhlášený 4. dubna 1947 v Hradci Králové. Ďuriš zopakoval nutnost co nejdříve dokončit konfiskaci majetku a jeho přerozdělení, revidovat zbytkové statků a velkostatky nad 50 ha, vykoupit půdu nad 50 ha a přidělit ji malým zemědělcům a scelovat pozemky. Jednalo se především o získání podpory malých a středních rolníků. Aby si třídu středních rolníků Ďuriš nepopudil, slíbil ústavně zajistit vlastnictví půdy do 50 ha: „*Tím skončí zneklidňování, že chceme dělat kolchozy a sovchozy.*“¹⁰ Hradecký program dále obsahoval body, které se týkaly například přídělů lesů, odstranění disparity mezi cenami průmyslových a zemědělských výrobků, reorganizace distribuce, výstavby družstevnictví, cukrovarnického průmyslu, uzákonění národního pojištění pro rolníky, zemědělské jednotné daně, zemědělského úvěru, opatření v zájmu

⁸ KAPLAN, Karel: C. d., str. 28.

⁹ Tamtéž, str. 23.

¹⁰ ROKOSOVÁ, Šárka: Administrativní opatření – jedna z forem perzekuce sedláků komunistickým režimem. In: *Securitas imperii 10*. Praha 2003, s. 149.

zemědělských žen a mládeže, zlepšení živočišné výroby, zahradnictví, rybářský zákon, uzákonění Jednotného svazu českých zemědělců a slovenských rolníků.¹¹

Po únorovém převratu, kdy se k moci dostala KSČ a z nekomunistických stran NF se stal pouhý aparát komunistické moci, zanikla i demokratická opONENTURA vládní zemědělské politiky. Ďurišovy zákony i Hradecký program, jejichž části dříve narazily na částečný nebo úplný nesouhlas nekomunistických stran, které požadovaly korekturu, byly díky novému poměru sil ve vládě urychleně schváleny.¹² Socializaci vesnice tedy již nestálo nic v cestě.

2.1 Vesnický boháč

Na IX. sjezdu ÚV KSČ zazněla z úst prezidenta Gottwalda následující věta: „*Musíme pro socialismus získat vesnici, malého a středního rolníka, a izolovat vesnického boháče.*“¹³ Označení „vesnický boháč“ mělo své důvody. Výrazy jako kapitalistický živel na vsi, statkář, sedlák či velkosedlák neměly dostatečný hanlivý náboj, který by u širší veřejnosti vyvolával závist a nenávisť vůči velkým hospodářům. Synonymem „vesnického boháče“ byl výraz „kulak“, který díky svému ruskému původu dodával příslušnému nositeli punc čehosi cizorodého.¹⁴

Pojmy „vesnický boháč a kulak“ však bylo potřeba obsahově vymezit. Tehdejší funkcionáři měli problém definovat rozdíl mezi středním a velkým sedlákem, z toho důvodu byla kategorie „vesnického boháče“ velmi široká a vágně definována. Obecně do ní spadal každý hospodář, jehož výměra sahala nad 15, resp. 20 ha.¹⁵

Výměra nad 20 ha však nebyla konečnou podmínkou, složitěmu řazení napomáhala další dělení. Podle toho, v jaké oblasti se půda hospodáře nacházela, bylo možné ještě více hranici vhodného hektarového vlastnictví snižovat. Pokud se hospodářství nacházelo v řepářské oblasti, byl za „kulaka“ považován každý s výměrou od 8 ha, v obilnářské od 10 ha, při pěstování brambor od 12 ha a v píceňářské oblasti od 15 ha.

¹¹ JECH, Karel: *Soumrak selského stavu 1945–1960*. Praha 2001, s. 13.

¹² Tamtéž, s. 12.

¹³ GOTTWALD, Klement: Vpřed k vybudování socialismu v naší vlasti (Referát na IX. sjezdu KSČ 25. 5. 1949). In: *Klement Gottwald 1949–1950*. Bratislava 1952, s. 73.

¹⁴ JECH, Karel: *Soumrak selského stavu 1945–1960*. Praha 2001, s. 17-18.

¹⁵ Tamtéž, s. 19.

Mezi „kulaky“ mohli být řazeni i sedláci s menší hektarovou výměrou, pokud provozovali kromě hospodaření nějakou živnost, např. hostinec, mlýn, řeznictví, obchod,¹⁶ najímali pracovní sílu, ať už cizích osob či rodinných příslušníků, vlastnili těžké mechanizační prostředky nebo neplnili zemědělské dodávky.¹⁷

2.2 Zakládání JZD

Radikální hlasy požadující kolektivizaci zemědělství po sovětském způsobu se objevovaly již krátce po válce. Ještě v červenci roku 1948 ujišťoval prezident Gottwald rolníky, kteří vznesli otázky týkající se kolektivizace následovně: „...*Můžete však být ujištěni, že proti vaší vůli a bez vás se v tomto směru nic nestane. Půdu vám zkrátka nikdo brát nebude...*“. Dále prohlašoval: „...*v zemědělském družstevnictví to znamená a ještě více bude znamenat po provedení zamýšlené reorganizace a vytvoření jednotných, univerzálních družstev, jak o tom mluví vládní program.*“¹⁸

Na začátku roku 1949 však zahájila zemědělská propaganda optimisticky laděné kampaně, jejichž cílem bylo představit kolektivní zemědělství jako vyšší formu hospodaření. Dále byla zdůrazňována družstevní tradice českého a slovenského venkova a dobrovolnost při zakládání přípravných výborů JZD.¹⁹

Dne 23. února 1949 vydala vláda zákon 69/1949 Sb. o jednotných zemědělských družstvech. Jako jeden z důvodů pro vznik JZD byl uveden stav roztržitého družstevní činnosti, který měla JZD odstranit a zajistit tak blahodárný rozvoj zemědělství.²⁰

Druhý paragraf zákona uvádí následující předměty činnosti JZD:

- scelování půdy;
- mechanizace zemědělské práce;
- součinnost při stanovení, rozvrhu a plnění výrobních úkolů v zemědělství, zejména uzavírání smluv o výrobě zemědělských výrobků;

¹⁶ ROKOSOVÁ, Šárka: C. d., s. 150.

¹⁷ JECH, Karel: *Soumrak selského stavu 1945–1960*. Praha 2001, s. 19.

¹⁸ VÁCLAVŮ, Antonín: *Ke sporům o zemědělské družstevnictví a kolektivizace v Československu*. Praha 1999, s. 43.

¹⁹ JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008, s. 71.

²⁰ Zrušený předpis č. 69/1949 Sb. – Zákon o jednotných zemědělských družstvech. *Zákony pro lidi* [online]. [cit. 2011-11-16]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi/cs/1949-69>

- součinnost při stanovení, rozvrhu a plnění výrobních úkolů v zemědělství, zejména uzavírání smluv o výkupu a dodávce zemědělských výrobků;
- účast při výkupu zemědělských výrobků a při opatřování zemědělských potřeb;
- péče o zvelebení rostlinné a živočišné výroby;
- péče o organizaci práce ke zvýšení výrobnosti zemědělství;
- péče o zvyšování kulturní a sociální úrovně venkova;
- péče o ulehčení práce venkovské ženy.²¹

Výše zmíněných cílů by bylo možné dosáhnout prostřednictvím již existujících družstev. Uvedený zákon je velmi zavádějící, předstírá, že jeho cílem je sjednotit existující družstva, avšak pravým úmyslem je naprosto zásadní reforma zemědělského života.

Zakládání JZD mělo následující postup. Ve vsi se vytvořil tzv. přípravný výbor skládající se z pěti až deseti osob, které mohly či nemusely být členy již stávajících družstev. Muselo se však jednat o zemědělce či hospodařící nájemce půdy. Výbor vypracoval seznam družstev a jejich členů a rovněž vypsál, kdo je ochoten dobrovolně vstoupit do budoucího JZD. Tato data byla zasílána Ústřední radě družstev, která ji měla dále prověřit a schválit. V kladném případě došlo k ustanovení družstva a zapsání do soudního rejstříku družstev. Od tohoto okamžiku přestaly veškerá družstva existovat jako právnické osoby a byly včleněny i s veškerým svým majetkem do sjednoceného družstva.²²

Do konce roku 1949 vzniklo přípravných výborů celkem 2099, které zahrnuly 822 strojních, 277 elektrifikačních a mechanizačních, 30 kulturních a 23 jiných družstev.²³

Zakládaná JZD měla být výzvou pro všechny vrstvy zemědělců, připouštělo se totiž i členství velkých hospodářů, jako možnost jejich převýchovy, a dokonce i jejich zastoupení v představenstvu, při dodržení podmínky, že čtyři pětiny vedení JZD budou tvořit malí a střední rolníci.²⁴

Na základě zákona o JZD byly zavedeny čtyři typy družstev. U družstva I. typu se stále uplatňoval faktor soukromého vlastnictví pozemků a dodržovaly se jejich hranice. Obhospodařování půdy však probíhalo společně, při němž členové sdíleli veškeré mechanické prostředky. Každý si ponechal úrodu ze své půdy, jednalo se tedy spíše o formu sousedské pomoci.²⁵ Živočišná výroba probíhala nadále v individuálních hospodářstvích.²⁶

²¹ Zrušený předpis č. 69/1949 Sb. – Zákon o jednotných zemědělských družstvech. Zákony pro lidi [online]. [cit. 2011-12-07]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/1949-69>

²² FEIERABEND, Ladislav: *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*. Praha 2007, s. 66-67.

²³ JELÍNEK Jiří: *Zemědělské družstevnictví*. In: NĚMCOVÁ, Lidmila (ed.): *Vybrané kapitoly z českého družstevnictví*. Praha 2001. s. 141.

²⁴ JECH, Karel: *Soumrak selského stavu 1945–1960*. Praha 2001, s. 30.

²⁵ FEIERABEND, Ladislav: C. d., s. 68.

U II. typu družstev docházelo ke zrušení hranic mezi pozemky a rozorání mezí. Takto spojené pozemky byly následně obhospodařovány celou vesnicí. Soukromé vlastnictví však bylo stále zachováno, rozloha pole náležící jednotlivým členům byla zaznamenávána. Odvíjel se od ní podíl úrody, který byl členům přidělován. Členové byli navíc odměňováni za typ vykonané práce. Živočišná výroba probíhala nadále pouze v soukromém sektoru.

Pro JZD III. typu byla charakteristická společná jak rostlinná tak i živočišná výroba. Vypěstované plodiny již nepatřily členům, ale JZD. Dobytek byl ustájen ve společných stodolách. Pozemky byly nadále vedeny v pozemkových knihách jako majetek členů, avšak majitelé se vzdali všech práv týkajících se samostatného hospodaření. Členové měli nárok ponechat si záhumenek, v průměru o ploše půl hektaru. Odměňování probíhalo na základě odpracovaných jednotek členů a mezi ty, kteří odevzdali svou půdu do užívání JZD, bylo rozděleno asi 10-20 % celkového zisku JZD.

U družstva IV. typu dochází pouze k jedné změně oproti předchozímu typu a to, že majitelé pozemků poskytnutých JZD již nemají žádný nárok na kompenzaci. Veškerý zisk z hospodaření je rozdělován členům na základě množství a kvality vykonané práce.²⁷

Začátkem roku 1951 bylo v Československu 7 110 JZD. Z nich bylo 2 026 typu II., 1 688 typu III. a 154 typu IV.²⁸

V letech 1949–1951 byla rozvíjena zejména družstva I. a II. typu zaměřená na společnou rostlinnou výrobu.

V podmínkách komunistického režimu však nelze hovořit o pravých družstvech. JZD totiž nesplňovaly nejzákladnější principy družstevnictví.

Za jeden z hlavních znaků družstev je považována dobrovolnost. Družstvo by mělo být dobrovolná organizace, do níž lidé vstupují na základě vlastního přesvědčení a stejně tak mají i možnost z družstva vystoupit v případě neuspokojení zájmů. Družstvo by v žádném případě nemělo být zakládáno administrativní cestou, tedy příkazem státních orgánů. Právě princip dobrovolnosti byl při kolektivizaci úplně ignorován.²⁹ Na základě zákona o JZD nová zemědělská družstva nevznikala dobrovolným sloučením již existujících družstev, ale dané sloučení bylo nařízeno zákonem.³⁰

²⁶ BUREŠOVÁ, Jana: *Združstevňování nebo kolektivizace zemědělství po roce 1948*. In: *Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. století*. Uherské Hradiště 2002, s. 224.

²⁷ FEIERABEND, Ladislav: *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*. Praha 2007, s. 69.

²⁸ Tamtéž, s. 70.

²⁹ NĚMCOVÁ, Lidmila, PRŮCHA, Václav: *K dějinám družstevnictví ve světě a v Československu*. Praha 1999, s. 9

³⁰ VÁVROVÁ, Věra: *Stručná historie českého družstevnictví*. In: NĚMCOVÁ, Lidmila (ed.): *Vybrané kapitoly z českého družstevnictví*. Praha 2001, s. 38.

Dalším znakem družstva je osobní rovnost. Každý člen má vždy jen jeden hlas. Všichni členové mají stejné aktivní i pasivní volební právo a rovněž i stejné postavení z hlediska výhod a povinností.³¹

Podíl člena družstva je také jedním ze základních principů. Tato otázka však nebyla po celou dobu existence JZD nastolena, přestože členové vkládali do JZD své pozemky, dobytek, nářadí a často i hospodářské budovy.³²

Dalším z družstevních principů je družstevní samospráva, což znamená samostatnost družstva navenek a demokracii uvnitř. Samostatnost se týkala řízení, rozhodování, správy, kontroly a výkonu svěřených pravomocí. Dále se samostatnost týkala také družstevního podnikání, obchodní politiky a hospodářského působení družstva.³³ Jediné, na čem měla být družstva závislá, byly ekonomické zákony a právní normy. Avšak postupně docházelo k upevňování centrálně administrativního systému, kdy byly přesně určovány výrobní plány, vstupy, výstupy, dodávky na trh, ceny prodeje i nákupů. Centrum také určovalo vnitřní organizaci a posílalo do družstev vlastní správce.

Vnitřní uspořádání JZD tedy také neodpovídalo správné podobě družstev. Nejvyšším orgánem družstva byl předseda, který v podstatě zastupoval státní orgány a v systému komunistické diktatury byl vlastně zástupcem vládnoucí strany. Představenstvo a kontrolní a revizní komise sloužily pouze jako pomocné orgány předsedy. Členské schůze se postupně staly pouze formálním shromážděním. V takovém případě již nebylo možné hovořit o samosprávě.³⁴ V roce 1952 se situace ještě více vyhrotila, když byla správa JZD přenesena z Ústřední rady družstev na ministerstvo zemědělství, které se stalo řídicím orgánem.³⁵

Vzhledem k výše zmíněným postupům komunistického systému se členové JZD brzy začali cítit jako zaměstnanci a ne jako družstevníci, tedy vlastníci pozemků a samostatní hospodáři.³⁶

³¹ NĚMCOVÁ, Lidmila, PRŮCHA, Václav: *K dějinám družstevnictví ve světě a v Československu*. Praha 1999, s. 9

³² VÁCLAVŮ, Antonín: *Ke sporům o zemědělské družstevnictví a kolektivizace v Československu*. Praha 1999, s. 54.

³³ NĚMCOVÁ, Lidmila, PRŮCHA, Václav: *K dějinám družstevnictví ve světě a v Československu*. Praha 1999, s. 9

³⁴ BUREŠOVÁ, Jana: *Združstevňování nebo kolektivizace zemědělství po roce 1948*. In: *Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. století*. Uherské Hradiště 2002, s. 225.

³⁵ SLABÝ, Jan, JIRÍK, Stanislav: *Zemědělské družstevnictví*. In: SMRČKA, Ladislav (ed.): *Vývoj družstevnictví na území ČSFR*. Praha 1992, s. 156.

³⁶ BUREŠOVÁ, Jana: *Združstevňování nebo kolektivizace zemědělství po roce 1948*. In: *Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. století*. Uherské Hradiště 2002, s. 225.

2.3 První vlna kolektivizace 1949–1953

IX. sjezd ÚV KSČ konaný ve dnech 24. – 29. května 1949, na němž byly prezentovány a schváleny záměry zemědělské politiky, které se týkaly formování socialistických vztahů ve sféře zemědělství, dal povel k nástupu kolektivizace.³⁷ Pro postih likvidovaných vrstev společnosti bylo hojně využíváno již existujícího právního řádu, což poskytovalo legální zástitu při upevňování únorových pozic a současně probíhaly přípravy nových či novelizace řady zákonů. Ty měly poskytnout spolehlivý legislativní základ pro přechod k socialistickému zemědělství.

Mezi zákony přijatými již v předúnorovém období, které se jeví jako vhodné pro dosahování nových cílů, je nutné zmínit zákon č. 55/1947 Sb. o pomoci zemědělcům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu. Vlastníci pozemků byli povinni řádně obdělávat svou půdu a využívat hospodářské objekty a technické prostředky a nebo se o ně náležitě postarat formou pronájmu. Na základě tohoto zákona byly zemědělcům ukládány pokuty za zanedbání zemědělské výroby a nařizováno nasazení nevyužitých výrobních prostředků.³⁸ Další represivní funkcí, kterou tento zákon splňoval, byl nucený výkup zemědělských strojů a odnímání zemědělských budov. Ministerstvo zemědělství navíc vydalo vyhlášku č. 612/1949 Ú. l., na jejímž základě se vykupovaly mechanizační prostředky především vesnických boháčů pod záminkou neplnění výrobních či kupních smluv nebo pro údajné nedostatečné využití strojů.³⁹

Nucený výkup mechanizačních prostředků, který přispěl k dalšímu podlomení hospodářství „vesnických boháčů“, proběhl na jaře a v létě 1950. Formy výkupu měly někdy charakter vyvlastnění a to dokonce za přítomnosti SNB. Navíc nebyly vykoupené mechanizační prostředky řádně uskladněny a ošetřeny a sami rolníci viděli, jak jejich vykoupené stroje chátrají. V některých případech dokonce stroje pro svůj špatný technický stav z důvodu nedostatečné údržby nemohly být nasazeny do polních prací. Dále se stávalo, že vykoupené stroje byly z vesnice odvezeny, jelikož je bylo zapotřebí v jiné oblasti, což u hospodářů vyvolávalo pocit, že jsou okrádáni.⁴⁰

Zákon č. 15/1947 Sb. o stíhání černého obchodu byl rovněž hojně využíván k potírání „vesnických boháčů“. Tento zákon měl společnost, která se potýkala s všeobecným poválečným nedostatkem, chránit před únikem potravin a jiného zboží z legální

³⁷ JECH, Karel: *Soumrak selského stavu 1945–1960*. Praha 2001, s. 21.

³⁸ Tamtéž, s. 22.

³⁹ JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008, s. 64

⁴⁰ SPÁČIL, Jan: *Kolektivizace v Olomouckém kraji v období mezi IX. a X. sjezdem KSČ*. Praha 1968, s. 24.

obchodní síť. Za narušení přidělového hospodářství volným prodejem potravin či zatajováním zásob byly ukládány vysoké peněžní pokuty a velmi přísné tresty odnětí svobody. Po únoru 1948 byly však za narušování přidělového hospodářství považovány i silící snahy o návrat k tradičnímu tržnímu hospodářství.⁴¹

V červenci 1947 byl schválen zákon č. 146 o první revizi pozemkové reformy, na jehož základě došlo k vyvlastnění zbytkových statků nad 50 ha. V březnu 1948 byl přijat zákon č. 46 o nové pozemkové reformě, který stanovoval maximální možnou hranici vlastnictví jakékoli půdy na 50 ha. Zatímco v prvním případě se jednalo o 50 ha zemědělské půdy, novější zákon již hovořil o půdě zemědělské i nezemědělské.⁴² Na podzim roku 1948 představilo KSČ metody a postupy omezování a zatlačování vesnických boháčů a soustředilo se na přechod od soukromého vlastnictví a „zaostalé“ malovýroby na výkonnou socialistickou velkovýrobu.

Dalším důležitým bodem kolektivizačního procesu bylo ovládnutí zemědělské techniky. Mechanizační prostředky směly získávat strojní a traktorové stanice (STS), menší stroje pouze místní strojní družstva a jen omezeně soukromí malovýrobci. Dříve nakoupené stroje nadále zůstávaly ve vlastnictví „vesnických boháčů“, musely však být k dispozici pro místní strojní družstva a STS pro přednostní obdělání půdy.⁴³

Během 1. pětiletky bylo do zemědělství kromě jiných strojů dodáno 14 363 nových traktorů, 1 175 kombajnů všech druhů, 13 757 sklizňových obilných strojů a 1 050 nákladních automobilů.⁴⁴

Dalším prostředkem boje proti vesnickým boháčům byla finanční politika. Pouze 9 % zemědělských podniků platilo do roku 1950 zemědělskou daň, ostatní byly od této daně osvobozeny. Všeobecnou daní byli navíc zatíženi všichni zemědělci s výměrou nad 20 ha. Z výzkumu ministerstva financí vyplynulo, že daňové zatížení soukromých zemědělců tvoří v jejich zisku minimum. Z toho důvodu došlo v roce 1950 k úpravě zemědělské daně, od tohoto okamžiku jí podléhali pouze „vesniční boháči“ (tedy hospodáři s výměrou větší jak 20 ha) a oproti drobnějším hospodářstvím odváděli daň větší o 231 %.⁴⁵

Další formou útlaku „vesnických boháčů“ byla taktika odmítání úvěrů a půjček. Od roku 1950 pro ně platil zákaz úvěru zemědělského, provozního, investičního a dokonce

⁴¹ JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008, s. 65.

⁴² ROKOSOVÁ, Šárka. C. d., s. 152.

⁴³ JECH, Karel: *Soumrak selského stavu 1945–1960*. Praha 2001, s. 21.

⁴⁴ DOSKOČIL, Ivan: *Československé zemědělství 1945–1975*. Praha 1976, s. 36.

⁴⁵ ROKOSOVÁ, Šárka. C. d., s. 159.

i novomanželských půjček. Dále dle vyhlášek Ministerstva vnitřního obchodu nesměly být sedlákům ani jejich rodinám udělovány šatenky, lístky na cukr či mýdlo.⁴⁶

Se zvýšením zemědělské daně logicky následovalo zrušení daňových úlev a zvýšení úrokových sazeb. Zvažována byla i možnost odčerpávat finanční prostředky formou povinného spoření.⁴⁷

K obohacení státní pokladny bylo využito placení nákladů spojených s hubením mandelinky bramborové. Zatímco zemědělci s výměrou pod 20ha získali pomoc s hubením zdarma, větší rolníci museli platit.⁴⁸

Na IX. sjezdu ÚV KSČ, na kterém byla schválena 1. pětiletka, byla potvrzena politika omezování a vytlačování vesnických kapitalistů. V následujícím období měla být vesnice získána pro socialistickou přestavbu, malí a střední hospodáři měli být osvobozeni z vlivu vesnických boháčů, kteří měli být izolováni.⁴⁹

30. května 1950 projednávalo předsednictví ÚV KSČ podkladový materiál Josefa Franka, který dostal název *Otázka půdy v procesu omezování a zatlačování vesnických boháčů*.⁵⁰

Přestože ústava z 9. května 1948 zaručovala právo soukromého vlastnictví půdy jednotlivce, spoluvlastníků nebo společně hospodařící rodiny do výměry 50 ha a ustanovení o soukromém vlastnictví drobných a středních podniků a nedotknutelnosti osobního majetku⁵¹, začaly být tyto garance značně porušovány. Podle pokynů z výše zmíněného dokumentu z května 1950 byla sedlákům na základě scelovacího zákona z roku 1947 odjímana půda ve prospěch nově základných JZD či státních statků a za náhradu jim byla poskytnuta půda ležící na okraji katastru.⁵²

V únoru 1951 ÚV KSČ značně zvýšilo původní úkoly 1. pětiletky, a to hlavně v těžkém a strojírenském průmyslu. Celkové zrychlení tempa se však dotklo i zemědělské výroby, kolektivizace již byla v plném proudu. Celkem bylo založeno 3868 JZD vyššího typu, z toho 3279 rozoralo meze a zavádělo společné osevy půdy. Přesto se však tempo kolektivizace mělo nadále zrychlovat, ať už počtem nově zakládaných JZD, tak i počtem nových členů.⁵³

⁴⁶ Tamtéž. s. 160.

⁴⁷ JECH, Karel: *Soumrak selského stavu 1945–1960*. Praha 2001, s. 21.

⁴⁸ ROKOSOVÁ, Šárka. C. d., s. 159.

⁴⁹ JECH, Karel: *Soumrak selského stavu 1945–1960*. Praha 2001, s. 21.

⁵⁰ JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008, s. 74.

⁵¹ Zrušený předpis č. 150/1948 Sb. Zákony pro lidi [online]. [cit. 2011-12-10]. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html

⁵² JECH, Karel: *Soumrak selského stavu 1945–1960*. Praha 2001, s. 23.

⁵³ JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008, s. 79.

Na sedláky byly kladeny stále větší nároky, z toho důvodu se někteří své půdy sami zřikali. Bylo na JZD, aby se této půdy ujala. Aby se však předešlo vysokým nákladům v souvislosti s povinností platit pachtovné, byl novelizován zákon č. 126/1946 o úpravě pachtovného, na jehož základě došlo ke snížení dosavadního pachtovného ze 3 % na 1 % a v některých případech i na méně. Pokud se půdy neujalo JZD, dostal se hospodář do začarovaného kruhu. Půdu nemohl nikomu udat, z čehož vyplývá, že se o ni musel nadále starat sám, na což kvůli ztíženým podmínkám nestačil a stále se na něj vztahovaly sankce při neplnění hospodářských povinností.⁵⁴

Před únorovým zasedáním ÚV KSČ proběhla kontrola veškerých dosavadních opatření proti rolnickému stavu a následně byl 8. března 1951 byl vydán souhrnný dokument nazvaný *Omezování a zatlačování vesnických boháčů*. Z tohoto dokumentu vyplývalo, že je potřeba uchýlit se k tvrdším formám postihu. V případě odebírání mechanizačních prostředků ze selských usedlostí již nedocházelo k jejich proplácení (tzv. nucenému výkupu). Navíc měla JZD právo využívat během roku zbylé technické prostředky rolníků přednostně pro své sezonní účely. V případě poskytování zemědělských investičních a provozních úvěrů byly omezovány i hospodářství s výměrou nižší než 20 ha.⁵⁵

Dalším represivním opatřením se stal zákon č. 65/1951 vydaný 11. července. Od této chvíle hospodáři nesměli se svojí půdou volně nakládat, ztratili právo převádět pozemky na blízké příbuzné, ať už na své děti a jejich manžely či vlastní sourozence. Zákon dále stanovoval, že převody uskutečněné po 1. lednu 1946 mohou být ONV přezkoumány a prohlášeny za neplatné.⁵⁶

KSČ zneužívala toho, že díky legislativním opatřením vydaným převážně za účelem likvidace „vesnických boháčů“ bylo soukromé vlastnictví různými formami ekonomického či administrativního nátlaku přivedeno do stavu dodávkové, daňové či platební neschopnosti, z čehož plynula trestní postižitelnost. Díky legislativním ustanovením mohlo být rozhodnuto o zavedení národní správy na daná hospodářství či konfiskaci majetku.⁵⁷

Izolace „vesnických boháčů“ měla být natolik důsledná, že mělo dojít k jejich vyloučení z řad KSČ, pokud se jimi v minulosti stali.⁵⁸ Dle dokumentu z 30. května 1950 bylo členem KSČ 6 600 zemědělců s výměrou nad 15 ha, tedy 3,9 % z celkového počtu zemědělských

⁵⁴ ROKOSOVÁ, Šárka. C. d., s. 154.

⁵⁵ JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008, s. 85.

⁵⁶ Tamtéž, s. 86.

⁵⁷ JECH, Karel: *Soumrak selského stavu 1945–1960*. Praha 2001, s. 20.

⁵⁸ JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008, s. 88.

členů strany.⁵⁹ Ústřední tajemník KSČ R. Slánský kritizoval, že i přes směrnici pojednávající o nepřipustnosti přijímání „vesnických boháčů“ do JZD byla téměř polovina hospodářů s výměrou nad 15 ha v obcích s JZD vyššího typu do družstva přijata. Cílem bylo takovéto zemědělce z řad JZD vyloučit. Dále platilo nařízení odmítat nabídky hospodářů, kteří nabízeli, že odprodají či zadarmo předají část své půdy, aby při vstupu do JZD mohli být považováni za malé či střední zemědělce.⁶⁰

Následně se vyskytla otázka, jak s „vesnickými boháči“ ve zrychlené etapě kolektivizace naložit. Ministr Duriš zaujal radikální stanovisko. Po uvalení národní správy či nuceného pachtu na hospodářství neměl být „vesnický boháč“ nadále ponechán v dané vsi, ale vystěhován vzhledem k tomu, že by mohl nadále politicky ovlivňovat druhé. Takto postižení zemědělci měli být nasazováni na práci v dolech, lomech, cihelnách, ve stavebních či jiných průmyslových odvětvích. Jejich práce v průmyslu měla být organizovaně kontrolována. Nebo měli být vystěhováni do řídky osídlených pohraničních oblastí. Jejich majetek pak měl být použit k družstevním účelům nebo k jiným účelům, na kterých se obyvatelstvo shodlo. Rozmísťování vesnických boháčů a jejich nasazení do pracovního procesu bylo organizovaně kontrolováno resortem ministerstva vnitra a Státní bezpečnosti.⁶¹

2.4 Druhá vlna kolektivizace 1953–1955

Po Stalinově a Gottwaldově smrti v roce 1953 došlo v Československu k uvolnění situace. Druhou vlnu kolektivizace bychom mohli charakterizovat za nevýrazný až poklidný mezičas mezi dvěma poměrně odlišnými fázemi kolektivizace.⁶²

Novým prezidentem ČSR se stal Antonín Zápotocký, spolu s ním se odehrála řada dalších personálních přesunů, které s sebou přinesly změny týkající se priorit ve vnitřní politice a hospodářství.⁶³ Když Zápotocký ve svém projevu kritizoval zakládání JZD bez hospodářského uvážení, začala se značná část družstev rozpadat a to především v těch oblastech, kde docházelo k využívání násilných kolektivizačních metod v nejvyšší míře.⁶⁴

⁵⁹ JECH, Karel: *Soumrak selského stavu 1945–1960*. Praha 2001, s. 35.

⁶⁰ JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008, s. 83, 88.

⁶¹ Tamtéž, s. 86, 88, 89.

⁶² JECH, Karel: *Soumrak selského stavu 1945–1960*. Praha 2001, s. 157.

⁶³ Tamtéž, s. 140.

⁶⁴ VÁCLAVŮ, Antonín: C. d., s. 46.

Českými zeměmi se šířila výrazná nespokojenost způsobná více faktory, ať už ve sféře hospodářské, sociální, politické či právní. Kolektivizace zemědělství tak byla výrazně zpomalena.

Nedá se říci, že by JZD vzniklá na přelomu čtyřicátých a padesátých let dosahovala lepších výsledků než soukromí zemědělci. Od počátku provázelo JZD mnoho organizačních, ekonomických a technických problémů. JZD se potýkala s nedostatkem mechanizačních prostředků, půda se obdělávala primitivními metodami, které do JZD přinášeli jejich první členové, tedy bezzemci a zemědělství dělníci. První zkollektivizované podniky ani státní statky v průběhu 50. let nedokázaly, že by se staly lepšími hospodařícími jednotkami. Z toho důvodu soukromí zemědělci nepocítovali nutnost vstupu do JZD. Jelikož na území Československa fungovalo přidělové zásobování a velmi často se objevoval nedostatek potravin, měla i sebemenší malovýroba pro zemědělce velký význam.

Vlastní združstevňování a vytváření větších hospodářských celků nevedlo ke zvýšení výroby. Pro JZD byl problém pracovat beze ztrát a se ziskem, zemědělská výroba tak byla velmi neefektivní a nákladná.⁶⁵ To mělo za následek nepříznivé hospodářské výsledky. Tržní produkce sice rostla, ale pouze z důvodu povinných dodávek.⁶⁶

Problémy nastaly i ve finanční sféře. Měnová reforma ze dne 30. května 1953 se na venkově setkala s nepříznivou politickou odezvou. Vklady na vázaných účtech z podzimu 1945 byly anulovány a nové vklady a peněžní hotovost byly vyměňovány v poměru 50:1. Selská hospodářství se pro blízkou budoucnost ocitla bez finančních prostředků, neboť produkty z loňské sklizně již byly prodány a do nové sklizně zbývaly týdny.⁶⁷

I ve společenské rovině rolnického života byla znatelná velká nespokojenost členů, kterou mimo jiné ovlivňovaly vnitřní poměry a vztahy mezi lidmi v družstvu.

Režim znejistěl, rostly obavy, že by příznaky a projevy kolektivizační krize mohly přerůst do těžko zvládnutelných forem politické resistance. Od léta 1953 proto volil ústupovou cestu, která se vyznačovala řadou politických, hospodářských, sociálních a právních úlev a kompromisů.⁶⁸

⁶⁵ BUREŠOVÁ, Jana: *Združstevňování nebo kolektivizace zemědělství po roce 1948?* In: RAŠTICOVÁ, Blanka (ed.): *Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. století*. Uherské Hradiště 2002, s. 226-227.

⁶⁶ JELÍNEK Jiří: C. d., s. 141.

⁶⁷ JECH, Karel: *Soumrak selského stavu 1945–1960*. Praha 2001, s. 141.

⁶⁸ Tamtéž, s. 157.

Mezi lety 1953 a 1954 se snížil počet JZD o několik set a jejich vývoj stagnoval.⁶⁹ V roce 1954 pro srovnání s maximem z roku 1953 ubylo v českých zemích v JZD téměř 26 % členů a téměř 17 % orné půdy. Celkem ubylo 5 404 JZD, což představovalo 9,3 %.⁷⁰

2.5 Třetí vlna kolektivizace 1955–1960

Závěrečná etapa v procesu kolektivizace zemědělství byla vyhlášena v červnu 1955. Již v následujícím roce bylo možné sledovat jisté „oživení“.⁷¹

Stranickému a státnímu vedení se v poměrně krátké době podařilo zpacifikovat projevy lidové nespokojenosti, režim opět nabýval jistoty. Ohniska kolektivizační krize byla izolována a JZD, která měla šanci přežít, byla stabilizována.

Po událostech z let 1953–1954 vedení KSČ neupravilo svůj předchozí strategický kurz. Cesta dlouhodobější koexistence soukromé malovýroby se socialistickým státním a družstevním sektorem, jak to bylo běžné například v Polsku, Maďarsku a NDR, nebyla zvolena. Byla tak potvrzena úplná kolektivizace zemědělství pod státní patronací a dokončení likvidace selského stavu.⁷²

Rolníci začali více vstupovat do JZD, nemůžeme však říci, že by se vnitřně ztotožnili s myšlenkou kolektivního způsobu hospodaření. Mnozí sedláci totiž rezignovali na možnost soukromého hospodaření pod vlivem uměle vytvořeného ekonomického nátlaku, celkové vnitropolitické i širší mezinárodně politické situace. Vzhledem k reálné situaci, která nesmírně ztěžovala soukromou zemědělskou výrobu, byli zemědělci donuceni ke vstupu do JZD.⁷³

S rokem 1956 byly spjaty změny týkající se „kulaků“ a jejich členství v JZD. Na základě závěrů celostátní konference KSČ bylo možné individuálně povolovat přijetí „kulaků“ do JZD za podmínky, že nebudou vyvíjet nepřátelskou činnost proti lidově demokratickému režimu. První tajemník ÚV KSČ A. Novotný zdůrazňoval, že dosavadní politika vůči „vesnickým boháčům“ nadále platí, avšak může vůči nim být uplatněn

⁶⁹ JELÍNEK Jiří: C. d., s. 141-142.

⁷⁰ BUREŠOVÁ, Jana: *Zemědělství v českých zemích a na Slovensku v podmínkách „kolektivizace“ 1949–1960*. In: GONĚC, Vladimír (ed.): *Česko-Slovenská historická ročenka 1998*. Brno 1998, s. 200.

⁷¹ JELÍNEK Jiří: C. d., s. 142.

⁷² JECH, Karel: *Soumrak selského stavu 1945–1960*. Praha 2001, s. 162.

⁷³ BUREŠOVÁ, Jana: *Združstevňování nebo kolektivizace zemědělství po roce 1948?* In: RAŠTICOVÁ, Blanka (ed.): *Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. století*. Uherské Hradiště 2002, s. 226.

individuální přístup. Dále také podotýkal, že „kulakům“, jakožto vykořisťovatelské třídě, již bylo vykořisťování obyvatelstva znemožněno.⁷⁴

Proces kolektivizace zemědělství byl dovršen v roce 1960. Tento rok byl také závěrečným rokem organizovaného omezování, zatlačování a následné likvidace selského stavu.⁷⁵ Díky důmyslně propracovanému systému byla třída „vesnických boháčů“ zničena.

Podíl soukromé půdy v Československu dosahoval v roce 1960 14,4 %. Hlavní zemědělské oblasti – jihozápadní Slovensko, Haná, jižní Morava i některé další oblasti v Československé republice byly od začátku 60. let v podstatě zkollektivizovány.⁷⁶

Do konce 50. let se tedy podařilo realizovat „destrukční“ část vládní zemědělské teorie. Komunistické teorie o výhodách a lepších výsledcích a vyšší úrovni kolektivního hospodaření se nepotvrdily. Konstruktivní budování pokrokového vyspělého a efektivního zemědělství se začalo prosazovat až v následujícím období 60. let.

⁷⁴ JECH, Karel: *Soumrak selského stavu 1945–1960*. Praha 2001, s. 170.

⁷⁵ Tamtéž, s. 176.

⁷⁶ BUREŠOVÁ, Jana: *Zemědělství v českých zemích a na Slovensku v podmínkách „kolektivizace“ 1949–1960*. In: GONĚC, Vladimír (ed.): *Česko-Slovenská historická ročenka 1998*. Brno 1998, s. 201.

3 Obec Štěpánov

3.1 Vývoj Štěpánova do roku 1948

První věrohodné zmínky o obci Štěpánov pocházejí ze 13. století, přesněji z roku 1201 kdy se dvorec Štěpánovice stal majetkem premonstrátského kláštera Hradisko u Olomouce.

Roku 1273 došlo k rozšíření původní vsi. Klášter Hradisko věnoval štěpánovskému rychtáři Libníkovi 50 lánů lesní plochy, která se vykácela a na její ploše vznikla nová ves kolonistů založená podle uničovského městského práva. Rychtář Libník do svého dědičného vlastnictví získal 3 svobodné lány půdy. Dále ke štěpánovské dědičné rychtě patřil svobodný mlýn, krčma, kovářská, řeznická, pekařská a ševcovská živnost. Založením nové vsi se počet rolnických usedlostí zvýšil z 10-15 na 60-65. Štěpánov se stal typicky zemědělskou obcí. Většina obyvatel se živila zemědělským hospodařením, ale byly zde provozovány i živnosti a řemesla.⁷⁷

Řemesla však v tehdejší době ještě nebyla absolutně svobodná. Byla provozována poddanými, kteří ale nebyli závislí na platu od panské vrchnosti, jednalo se o živnosti režijní, deputátní.⁷⁸

Dějiny selských a chalupnických usedlostí v obci lze díky dochovaným historickým pramenům podrobněji sledovat od poloviny 17. století.

První dochovaný soupis rolnických usedlostí ve Štěpánově pochází z roku 1657. Jedná se o výpisy z tzv. lánového rejstříku, který byl pořízen v rámci první lánové vizitace za účelem získání přesnějších dat pro rozpis pozemkové daně. Později byla tato data upřesněna při druhé lánové vizitaci v roce 1677. Soupis ukazuje stav obce v prvních desetiletích po třicetileté válce, která poznamenala celé Olomoucko.⁷⁹ Přesný výpis z lánového rejstříku uveřejnil Jan Zlámal ve své publikaci. Soupis obsahuje celkem 76 usedlostí o celkové výměře 1 404 měřic (cca 269,6 ha), z nichž 28 bylo užíváno nepřetržitě, 3 byly obnoveny krátce po roce 1657, 31 bylo opuštěno již před rokem 1657 a 14 bylo opuštěno až po tomto roce. Je tedy zřejmé, že v 17. století bylo opuštěno na 2/3 usedlostí. Poměry v obci způsobené

⁷⁷ MYŠÁK, Jaroslav, KOUDELA, Miroslav: *Rolnické usedlosti ve Štěpánově*. In: *Štěpánov 2005*. Olomouc: 2005, s. 4-5.

⁷⁸ ZLÁMAL, Jan: *Štěpánov: kulturně-historické paměti a letopisy hlavně z doby předválečné*. Štěpánov 1928, s. 12.

⁷⁹ MYŠÁK, Jaroslav, KOUDELA, Miroslav: C. d., s. 5.

katastrofálními dopady třicetileté války byly natolik vážné, že i stávající hospodáři uvažovali o vystěhování.⁸⁰

Jelikož z opuštěných usedlostí neměla vrchnost žádný užitek, snažila se o jejich znovu osazení, aby bylo náležitě zajištěno obdělávání veškeré půdy na území obce. Půda byla rozdělena mezi stávající usedlíky a další uchazeče. V roce 1681 proběhla tzv. „rovnost v rolích“, na jejímž základě došlo k vyrovnání velikostí selských a zahradnických statků. Takto upravená pozemková držba usedlostí byla zaknihována na počátku 18. století. Tehdejší pozemkové knihy, zvané také purkrechtní gruntovní registra, které evidovaly nové rozdělení zemědělské půdy ve Štěpánově, vedla správa klášterního panství od roku 1720. Od té doby známe spolehlivě jména všech držitelů jednotlivých selských a zahradnických usedlostí.⁸¹ Jen pro zajímavost, štěpánovské purkrechtní knihy byly tvořeny 4 svazky, přičemž v prvním svazku byly sepsány usedlosti selské, v druhém svazku usedlosti zahradnické a ve třetím a čtvrtém svazku usedlosti domkařské.⁸²

Na počátku 18. století došlo k novému přeměření polností. Měření prováděli sami rolníci za pomoci řetízků a provázků pod dohledem svědků ze sousedních obcí či důvěrníků vrchnosti. Původní lánový rejstřík uváděl 1 404 měřic orné půdy, při novém měření se naměřilo 2 147 měřic (cca 412,2 ha). Plocha orné půdy přibyla rozoráním úhorů a pastvin nebo se měřilo přesněji. Pravděpodobně se ovšem jednalo o kombinaci obou faktorů.⁸³

Jan Zlámal ve své publikaci upozorňuje na zajímavou skutečnost týkající se uspořádání obce. A to, že všechny selské usedlosti (gruntů) se nacházely na západní straně a chalupy na východní straně vesnice. Z toho vyplývá, že Štěpánov byl původně vsí monopodiálního (jednosměrného) typu. Dále lze usuzovat, že východní strana (chalupnická) je poměrně mladší než strana západní (selská) a vznikla pravděpodobně v době, kdy byla uskutečňována „rovnost v rolích“, tedy koncem 17. století. Později bylo možné nalézt chalupy i na straně selské, což bylo způsobeno rozdělením gruntů na čtvrtlány a podsedky.⁸⁴

Další soupis půdy proběhl v polovině 18. století v rámci tereziánského katastru. Rolníci obdělávali celkem 3 166 měřic (cca 607,9 ha) půdy, z čehož 1 603 měřic (cca 307,8 ha) byla půda orná.⁸⁵

⁸⁰ ZLÁMAL, Jan: C. d., s. 31-32.

⁸¹ MYŠÁK, Jaroslav, KOUDELA, Miroslav: C. d., s. 5.

⁸² ZLÁMAL, Jan: C. d., s. 43.

⁸³ Tamtéž, s. 32.

⁸⁴ Tamtéž, s. 47.

⁸⁵ Tamtéž, s. 45-46.

První číslování domů pochází asi z roku 1775, avšak začalo se s ním již v roce 1771. Grunty byly očíslovány ze strany, odkud přijížděla vrchnost, tedy z východu a odtud číslování pokračovalo až na horní konce, odkud číslování postupovalo po druhé straně zpět.⁸⁶

V roce 1775 se na území vsi nacházelo 104 domů s celkem 888 obyvateli, v roce 1820 pak 121 domů.⁸⁷

V 18. století ještě nemůžeme o půdě sedláků hovořit jako o jejich majetku. Selská půda byla součástí panství a zemědělec byl pouze jejím uživatelem. V tehdejší době se tedy půda rozdělovala na panskou půdu neboli dominikál, kterou měla v režii přímo šlechta, a půdu selskou neboli rustikál, která byla sice majetkem šlechty, ale nebyla v jejich přímé režii. Panská půda byla svobodná, nevztahovala se na ni žádná daň, která by se musela odvádět státu, ani desátek, který se odváděl církvi. Naopak selská půda byla definována jako nesvobodná a hospodáři byli povinni odvádět zeměpanské berně, rozmanité vrchnostenské dávky ve formě naturálií a desátky církvi. Na sedláky se navíc vztahovala povinnost roboty na panské půdě.⁸⁸

Poddaný hospodář byl pouze jen dědičným držitelem a uživatelem svého gruntu, nikoli jeho skutečným majitelem. Každé hospodářství tvořilo tzv. nedíl, nebylo povoleno jej dělit. V jednotlivých případech však vrchnost dovozovala poddaným odprodat či přikoupit kusy polností. Jelikož nemohlo být hospodářství rozděleno, zůstávali synové hospodáře se svými rodinami v domě a na statku, kde společně hospodařili někdy až 3 i 4 generace. Potomci, kteří se od rodiny statkáře odstěhovali, byli vypořádáni penězi, dobytkem, svršky apod. a bezpodmínečně ztratili dědičné právo. Nezanedbal-li hospodář žádné příbuzné, nemohl statek odkázat podle své vlastní vůle komukoli, ale grunt tak „spadl“ na vrchnost. Toto tzv. odúmrtí právo bylo někdy vrchností odmítáno, dědictví se za jednorázovou peněžitou náhradu či věčný roční úrok zřikala. Statek jako celek mohl hospodář prodat jinému, nebo si statkáři mohli statky vyměnit (tzv. svobodný kup, Freimarkt). Pokud statkář na svém gruntu špatně hospodařil, mohl z něj být vyhnán. Díky císařskému nařízení z roku 1811 se mohly selské usedlosti dělit. Zlom pro sedláky nastal především v roce 1848, kdy bylo zrušeno poddanství. Rolníci se stali svobodnými a nezávislými občany, kteří mohli neomezeně nabývat majetková práva.⁸⁹

V roce 1842 byly ve Štěpánově založeny německým podnikatelem Franzem Kleinem železářny, což významně ovlivnilo rozvoj obce. Její původní čistě zemědělský ráz byl narušen

⁸⁶ ZLÁMAL, Jan: C. d., s. 68.

⁸⁷ Tamtéž, s. 53, 68.

⁸⁸ Tamtéž, s. 20.

⁸⁹ Tamtéž, s. 20-21, 24.

a ze Štěpánova se stalo jedno z nejvýznamnějších průmyslových center střední Moravy.⁹⁰ Železárny postupně odkoupily pozemky o celkové rozloze cca 50 ha, na nichž vyrostly tovární budovy. Začaly se budovat kolonie dělnických domů. V roce 1869 měl Štěpánov 175 domů s 2 692 obyvateli a v roce 1900 již 251 domů s 2 897 obyvateli.⁹¹ Rychlý přírůstek obydlí z konce 19. století byl zajisté ovlivněn především železárnami. S vybudováním železáren také souvisel příliv kvalifikovaných dělníků, úředníků a ostatních zaměstnanců. Vedle rolníků a živnostníků se tak začala formovat početná dělnická skupina, jejíž značnou část tvořili lidé německé národnosti. V roce 1880 z celkového počtu 2 656 obyvatel vesnice bylo 388 německé národnosti a o 10 let později dokonce 697 z 2 695 obyvatel.⁹² V roce 1914 se ve Štěpánově již nacházelo 325 domů, v roce 1927 353 domů a v následujícím roce pak 378 domů.⁹³

Provoz železáren byl ukončen roku 1932 z důvodu postupného úpadku během 1. světové války a následné hospodářské krize na počátku 30. let.⁹⁴ Bývalým pracujícím železáren, kterých bylo až 600, nastaly těžké chvíle s hledáním práce. Řada z nich byla nucena se ze Štěpánova odstěhovat. Přestože Štěpánov měl z hlediska obchodu velmi výhodnou polohou, nacházel se na hlavní železniční trati spojující Olomouc a Prahu, nepodařilo se pro železárny najít vhodné uplatnění. Bývalé železárenské budovy chátraly a řada z nich byla zbourána. Později byly zabrány vojenskou správou.⁹⁵

V letech 1938–1945 byly železárny využívány pro válečné účely. Po vyhlášení mobilizace v září 1938 zde vznikl internační tábor pro pohlaváry Sudetoněmecké strany. V březnu 1939 obsadil železárny wehrmacht a zřídil zde armádní sklad. Po vyhlášení války Polsku v září 1939 zde byl na krátkou dobu zřízen provizorní internační tábor, kam bylo svezeno asi 210 osob, z nichž desítky později zahynuly v koncentračních táborech. V květnu 1945 se železárny staly sídlem trofejního oddílu Rudé armády, který sem svážel válečnou kořist z celého Šternberska. Od srpna do prosince 1945 sloužily železárny jako internační tábor pro štěpánovské Němce a od září téhož roku pak jako sběrný tábor, v němž se připravovali na odsun Němci z celého šternberského okresu.⁹⁶

⁹⁰ KOUDELA, Miroslav, KRÁČMAR, Jiří: *Paměti obce Štěpánova*. Olomouc 1997, s. 31, 56.

⁹¹ MYŠÁK, Jaroslav, KOUDELA, Miroslav: C. d., s. 7.

⁹² KOUDELA, Miroslav, KRÁČMAR, Jiří: C. d., s. 30, 59.

⁹³ ZLÁMAL, C. d., s. 53.

⁹⁴ KOUDELA, Miroslav, KRÁČMAR, Jiří: C. d., s. 30, 59.

⁹⁵ SOKA Olomouc, *Kronika obce Štěpánov 1927–1964*, s. 542.

⁹⁶ KOUDELA, Miroslav, KRÁČMAR, Jiří: C. d., s. 38, 59.

V meziválečném období dosáhla obec největšího populačního rozvoje. Dle výsledků sčítání lidu žilo v obci v roce 1930 3 203 obyvatel ve 419 domech.⁹⁷

2. světová válka po sobě zanechala nemalé škody. Ihned po osvobození převzal správu obce tzv. revoluční národní výbor, který byl připravován ještě za okupace. Po volbách v červnu 1946 byl sestaven místní národní výbor (MNV) v následujícím složení. Komunisté zvítězili stejně jako na území celé republiky s hlasy 653 štěpánovských občanů a získali v třicetičlenném MNV 12 křesel spolu s postem předsedy. Sociální demokraté získali 471 hlasů a tedy 8 mandátů, národní socialisté obdrželi 286 hlasů, lidovci 269 a získali tak po 5 mandátech. Hlavním úkolem národního výboru v prvních poválečných letech bylo odstranění válečných škod a nastolení normálního života v obci.

K výrazným změnám uskutečněným po válce patřil odsun místních německých obyvatel. Ještě na konci roku 1945 jich v obci žilo 293. Na základě dekretů prezidenta E. Beneše bylo většině z nich odepřeno československé státní občanství a jejich majetek byl zkonfiskován. Jednalo se o 91 bytů ve 44 domech, pozemky a movitý majetek.⁹⁸

3.2 Politický vývoj ve Štěpánově po roce 1948

25. únor 1948 je v kronice obce popsán následovně: *“25. únor 1948 byl významný den pro politický, hospodářský a sociální vývoj naší republiky, plný napjatého očekávání, jaké zprávy přijdou z Prahy. Vládní krize byla vyvolána demisí ministrů čsl. strany socialistické, lidové a slovenské demokratické. Jednalo se o to, zda republika půjde napravo či nalevo. Po uplynulých bojích a manifestacích zvítězila strana komunistická. Reakční ministři vyloučeni a utvořena pod vedením KSČ nová vláda s ministry tak zvané svobodné Fronty národní jednoty, totiž ze členů čsl. socialistické, lidové, zástupců masových organizací a hlavně komunistické. Předsedou byl Klement Gottwald. Byla to doba rušná, dalekosáhlých změn, kdy systém liberalistický se rychlým tempem přeměňoval v socialistický.”*⁹⁹

Bylo tak definitivně rozhodnuto o politické a hospodářské orientaci na Sovětský svaz. Právě tento rok se stal důležitým mezníkem v oblasti soukromého podnikání a zemědělství. Nikdo z řad zemědělců, řemeslníků, obchodníků a dalších živnostníků netušil, jaké změny toto rozhodnutí přinese, jaký velký politický a hospodářský obrat v republice nastane.

⁹⁷ MYŠÁK, Jaroslav, KOUDELA, Miroslav: C. d., s. 7.

⁹⁸ KOUDELA, Miroslav, KRÁČMAR, Jiří: C. d., s. 44.

⁹⁹ SOkA Olomouc, *Kronika obce Štěpánov 1927–1964*, s. 215.

Ve Štěpánově byl ustaven akční výbor Národní fronty, který měl značnou kontrolní a rozhodovací pravomoc. Akční výbor NF měl celkem 25 členů z všech politických a masových organizací. Prověřoval členy MNV a dále také členy všech místních spolků a institucí.¹⁰⁰ Z řad MNV odvolal 4 členy a nahradil je zástupci masových organizací. Na podzim roku 1949 MNV z iniciativy akčního výboru přijal 12 nových členů převážně z řad příslušníků čtyř místních organizací KSČ.

V květnu 1948 se konaly volby do Národního shromáždění. Voliči měli na výběr mezi jednotnou kandidátkou Národní fronty a bílým lístkem, který vyjadřoval nesouhlas s navrženými kandidáty.¹⁰¹ Zapsaných voličů bylo ve Štěpánově celkem 1767, k volbám se dostavilo 1601 voličů a z celkového počtu 1562 platných hlasů volilo 1422 jednotnou kandidátku Národní fronty a 140 voličů odevzdalo prázdný lístek.¹⁰²

Po volbách do Národního shromáždění se politické poměry ve vsi značně zjednodušily. Došlo ke splynutí čl. strany sociálně demokratické s KSČ. Takto vzniklá strana vlastně představovala jedinou politickou stranu v obci. Měla 4 organizace umístěné v jednotlivých částech obce a sdružovala na 400 členů.¹⁰³

Socializace vesnice byla doprovázena územně správními změnami. K 1. lednu 1949 bylo zrušeno zemské zřízení a vytvořeny kraje a okresy. Obec Štěpánov byla připojena k olomouckému kraji. Od 1. února 1949 se na základně vládního nařízení stala součástí okresu Olomouc. K tomuto okresu obec náležela přechodně i za dob okupace, po okupaci byl obnoven předválečný stav a obec byla přidružena k okresu Šternberk. Dlouholetá přání občanů a znovunavrácení k olomouckému okresu byla konečně splněna. Město Šternberk se však předání bránilo, jelikož Štěpánov byl jednou z největších obcí jeho okresu, jednalo se tedy o velkou hospodářskou a kulturní ztrátu. V březnu 1949 se konala schůze členů MNV a ONV, na níž obec prezentovala své potřeby a přání.¹⁰⁴

V roce 1960 došlo k reorganizaci v oblasti územní správy. Byly zrušeny stávající kraje a okresy a vytvořeny nové. Olomoucký kraj byl zrušen a přičleněn ke kraji Moravskoslezskému. Okres Olomouc, ke kterému stále obec Štěpánov náležela, byl rozšířen. K obci Štěpánov byla připojena obec Březce, která doposud působila jako samostatná obec, jméno jí bylo ponecháno a v rámci Štěpánova se stala osadou.¹⁰⁵

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 215-216.

¹⁰¹ KOUDELA, Miroslav, KRÁČMAR, Jiří: C. d., s. 45.

¹⁰² SOKA Olomouc, *Kronika obce Štěpánov 1927–1964*, s. 216.

¹⁰³ Tamtéž, s. 240-241.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 239.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 534.

3.3 Socializace obchodu a živností ve Štěpánově

Krátce po únorovém převratu komunistické vedení neuvažovalo o zásadní změně postoje vůči drobným a středním výrobcům, obchodníkům a podnikatelům. Došlo pouze k tzv. „druhé vlně znárodnění“, na jejímž základě byly znárodněny všechny podniky zaměstnávající více jak 50 zaměstnanců. Původně se však hovořilo o hranici 20 či 30 zaměstnanců.¹⁰⁶

„Druhá vlna znárodnění“ se ve Štěpánově dotkla dvou podniků. Krátce po únoru byly znárodněny továrny na nábytek Štěpána Nováka (příloha 1) a Jana Vážanského. Přešly pod správu UP závodů, nejprve odděleně a od roku 1953 byly spojeny.¹⁰⁷

Dále přešla pod národní správu i místní mlékárna, která se roku 1953 stala součástí Mlékařských a drůbežářských závodů v Olšanech. Do štěpánovské mlékárny se dováželo mléko ze širokého okolí, konkrétně se jednalo o obce Štěpánov, Liboš, Krnov, Březce, Chomoutov, Horka, Skrbeň a Břuchotín a městské části Olomouce Hejčín, Řepčín, Černovír a Lazce. Mléko se zpracovávalo na konzumní mléko, máslo a tvaroh. Největší množství konzumního mléka se dováželo do Olomouce, a to jedenkrát denně nákladním autem.¹⁰⁸

Po únoru 1948 byla v Československu vidět snaha o zachování malovýroby. V březnu 1948 byl přijat zákon o živnostenské dani, který přinášel značné ulehčení drobným živnostníkům, ač byl její rozsah omezený. V dubnu byl přijat zákon o národním pojištění. V květnu došlo k předávání obchodů a živností do vlastnictví osvědčeným národním správcům, což zajisté působilo uklidňujícím dojmem. Navíc byl novým majitelům poskytnut živnostenský úvěr, který měl sloužit k nákupu nových strojů, výplatě mezd a platů a převodu podniků na mírové hospodářství. Avšak do tisku unikaly informace z uzavřených zasedání, že existence soukromokapitalistického sektoru zásadně neodpovídá politické struktuře lidové demokracie. Přestože se v první pětiletce počítalo se vzrůstem počtu živnostenských podniků, komunistické vedení velmi vážně uvažovalo o združstevňování živnostenského podnikání.¹⁰⁹

Jakmile bylo znárodnění velkoobchodu dokončeno, vlna socializace se přelila i do maloobchodu a v přístupu k živnostníkům nastal nekompromisní zvrát. V červnu 1948 byla

¹⁰⁶ KOPEČEK, Michal: Likvidace soukromých živnostníků 1948–1950. In: *K novověkým sociálním dějinám českých zemí IV. Zvraty a převraty 1939–1992*. Praha 2001, s. 110.

¹⁰⁷ SOKA Olomouc, *Kronika obce Štěpánov 1927–1964*, s. 400.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 400–401.

¹⁰⁹ KOPEČEK, Michal: C. d., s. 111–113, 120.

na půdě Informbyra přijata rezoluce obsahující tezi, že „drobné individuální hospodářství rodí kapitalismus a buržoazii neustále, každou hodinu, živelně, hromadně“. Třídní nepřítel byl tedy nalezen i v malých a drobných podnikatelích.¹¹⁰

Listopadové zasedání ÚV KSČ v roce 1948 vytyčilo třídní politiku „omezování a zatlačování kapitalistických prvků v živnostenské sféře“. Cílem bylo vehnat malopodnikatele do takové situace, kdy by se museli vzdát živnosti a přejít do zaměstnaneckého poměru či se připojit do „vyšších forem podnikání“. Do tohoto dilematu měli být vehnáni záměrně prostřednictvím ekonomického a politického nátlaku. Jednalo se o taková opatření, která jim značně ztěžovala výrobní, ale i životní podmínky.¹¹¹

V dubnu 1949 přijali komunisté Gottwaldům návrh, podle nějž měla být socializace uskutečňována třemi opatřeními. Přednostně mělo dojít k rychlé likvidaci soukromého podnikání ve sféře obchodu, následně měla socializace přejít do oblasti řemesel a nakonec měly být dořešeny ostatní živnosti. Při převodu živnostníků na „vyšší formy podnikání“ bylo třeba využít všechny možnosti, tzn. napojování na národní podniky a začleňování do družstev a komunálních podniků.¹¹²

Hospodářská rada vypracovala plán pro postup socializace maloobchodu, podle něhož měla být maloobchodní síť z velké části zlikvidována do konce roku 1950 a celý proces měl být dokončen v roce 1951.¹¹³

Ani Štěpánovu se na cestě k socializaci nepodařilo vyhnout likvidaci soukromého podnikání. Kronika obce nám podává přesné údaje týkající se zabavování či rušení jednotlivých maloobchodů a živností.

Obchody se smíšeným zbožím Zdeňka Bartoňka, Josefa a Františky Hándlových a Zdeňka Nečesaného převzalo prostějovské konzumní družstvo Budoucnost. Dále družstvo převzalo i cukrárnu Jindřicha Laštůvky a řeznictví Františka Dokoupila. Obchod se smíšeným zbožím Josefa Kamaráda převzal národní podnik Pramen. Obchod se smíšeným zbožím Jiřího Havla se začlenil do národního podniku Tep. Řeznictví Josefa Venského a Josefa Kovaříka převzala olomoucká Masna. Pekařství Ladislava Kameníčka a Bohumila Drahoše převzaly Severomoravské mlýny. Lékárnu PhMr (titul magistr farmacie vydávaný do roku 1953) Anděly Vrbové převzal národní podnik Medika.¹¹⁴

¹¹⁰ MAREK, Pavel: *České živnostnictvo 1945–1960*. s. 130.

¹¹¹ Tamtéž, s. 133.

¹¹² Tamtéž, s. 135.

¹¹³ Tamtéž, s. 137-138.

¹¹⁴ SOkA Olomouc, O1-86, kart. 34, inv. č. 203, *Likvidace soukromých živností, 1950–1951*.

Obchody se smíšeným zbožím Josefa Kadlčíka v Klebetově a Hedviky Kráčmarové na Horním konci zanikly, jelikož neobdržely přiděly vázaného zboží. Marie Prečanová se vzdala řeznické živnosti pro nemoc a stáří. Dále byla uzavřena pekárny Hynka Sítky na hutích¹¹⁵, řeznictví Františka Poláška, hostinec Vincence Lachmana a obchod s textilem Josefa Pavlity. V bývalém obchodě Josefa Kadlčího byl v říjnu 1950 zahájen prodej dámské a pánské konfekce podniku Oděvní průmysl.¹¹⁶

10. března 1950 byla uvalena národní správa na hostinec u Vyhnánků č. 121. Hostinec byl zavřen a hostinské prostory byly přiděleny k užívání Svazu československé mládeže jako spolková místnost. V únoru 1952 v něm byla otevřena školní jídelna. V témže měsíci byl uzavřen hostinec Česlava Dokoupila v č. 173, kam byla o rok později přestěhována hudební škola a místní knihovna.¹¹⁷

Spotřební družstevnictví, které mělo v českých zemích tradici již v 19. století, dostalo své místo ve vznikající administrativně direktivní soustavě. Společně se státním obchodem se stalo nástrojem pro socializaci obchodu. Státní obchod přebíral větší soukromé podniky a spotřební družstva vesměs malé podniky, převážnou měrou potravinářské obchody. Spotřební družstva byla využita a zneužita v procesu socializace, jejich přirozený vývoj byl narušen a deformován.¹¹⁸ Působnost jednotlivých spotřebních družstev vycházela z organizačně správního uspořádání státu, prakticky to znamenalo princip „jeden okres – jedna Jednota“.¹¹⁹ A tak i ve Štěpánově převzalo zásobování obce v červnu 1953 vesnické družstvo Jednota, podřízené okresní Jednotě v Olomouci. Družstvo převzalo veškeré obchody, hospody a prodejny. Distribuci zboží regulovala ústřední kancelář ve Štěpánově. Koncem roku 1953 měla štěpánovská Jednota celkem 21 maloobchodních jednotek. Vesnické družstvo bylo zrušeno v roce 1956 a prodejny přešly pod správu okresní Jednoty v Olomouci.¹²⁰

Socializaci neunikli ani drobní řemeslníci a živnostníci. V roce 1949 vydala Ústřední rada družstev vzorové stanovy, v jejichž úvodu stálo: „Základním posláním družstva je, aby pracující (dělníci, řemeslníci a jiní) v družstvu sdružení, vybudovali společnými prostředky a společnou prací namísto drobného a roztržitého podnikání kolektivní podnik, dobře technicky vybavený, stále zlepšující své výrobní metody, účelně organizovaný a spravovaný podle zásad socialistického budování“. Ovšem z celkového počtu 180 000 řemeslnických

¹¹⁵ SOKA Olomouc, *Kronika obce Štěpánov 1927–1964*, s. 266.

¹¹⁶ SOKA Olomouc, O1-86, kart. 34, inv. č. 203, *Likvidace soukromých živností, 1950–1951*.

¹¹⁷ SOKA Olomouc, *Kronika obce Štěpánov 1927–1964*, s. 265, 267, 410.

¹¹⁸ JONÁK, Alois: Spotřební družstevnictví. In: *Vývoj družstevnictví na území ČSFR*. Praha 1992, s. 42.

¹¹⁹ HESKOVÁ, Marie: Spotřební družstevnictví. In: In: NĚMCOVÁ, Lidmila (ed.): *Vybrané kapitoly z českého družstevnictví*. Praha 2001. s. 94.

¹²⁰ SOKA Olomouc, *Kronika obce Štěpánov 1927–1964*, s. 407, 468.

podniků v roce 1948 bylo v následujících letech začleněno do výrobních družstev pouze 10 854 podniků, tedy jen malá část. Většina řemeslníků a živnostníků přešla pod vlivem národních výborů do podniků místního hospodářství a do státních průmyslových podniků.¹²¹

Ve Štěpánově byla v lednu 1950 uvalena národní správa na lisovnu umělých hmot Miroslava Vojáčka a její správu převzal národní podnik Plastimat v Olomouci (příloha 2). O rok později ji převzal národní podnik Technoplast a roku 1952 byly stroje a veškerý inventář převezeny do Chropyně bez jakékoli náhrady původnímu majiteli.¹²² Dílna na opravu aut Josefa Ševčíka byla zrušena roku 1950, ještě téhož roku ji převzala státní strojní stanice. V roce 1951 byla uzavřena slévárna barevných kovů Josefa Langra.¹²³ Objekty slévárny užíval velkoobchod se smíšeným zbožím do července 1953, kdy objekty převzal krajský výkupní podnik pro skladování obilí.¹²⁴ Slévárna byla obnovena v roce 1954 jako filiálka Okresního průmyslového kombinátu v Olomouci.¹²⁵ Roku 1958 propadl majetek Josefa Langera ve prospěch státu. Josef Langer byl vlastníkem ideální poloviny nemovitého majetku, druhou část vlastnila jeho manželka Marie Langrová. ONV měl v úmyslu převést Langerovu část do správy Kovožavodů, krajského průmyslového podniku v Prostějově, který měl objekt v té době v nájmu. Tím by se podnik stal spoluvlastníkem majetku a byly by tak splněny předpoklady pro jeho vyvlastnění. MNV byl s tímto stanoviskem ONV srozuměno a souhlasilo s ním, jelikož to uznalo za nutné pro další provoz podniku.¹²⁶

Po únoru 1948 byla uvalena národní správa na fotografický ateliér Karla Kociána, kterému se až později podařila dokázat jeho rakouská příslušnost. Speciální přístroje nutné k provozování fotografické živnosti byly během války pravděpodobně ukradeny, po válce si Karel Kocián zapůjčil přístroje od Alfonse Nezvala ze Zlína, který byl jeho příbuzným a po uvalení národní správy se stal národním správcem Kociánova ateliéru. Obec by do živnosti musela investovat cca 80 000 Kčs, což si v té době však nemohla dovolit. Kontrolou finančního hospodaření bylo navíc zjištěno, že si firma vydělá sotva na běžné výdaje a daně. Zároveň však obec cítila potřebu této živnosti, jelikož se v okolí nenacházel žádný fotograf kromě měst Olomouc, Litovel a Šternberk. Z toho důvodu MNV ve Štěpánově podalo žádost, aby byla firma převedena do vlastnictví družstva fotožavodů v Olomouci. Od 1. března 1953 byla zrušena národní správa a firmu převzalo Lidové družstvo Fotografia.¹²⁷

¹²¹ SMRČKA, Ladislav: *Výrobní družstevnictví*. In: *Vývoj družstevnictví na území ČSFR*. Praha 1992, s. 94-95.

¹²² SOKA Olomouc, *Kronika obce Štěpánov 1927–1964*, s. 399-400.

¹²³ Tamtéž, s. 265, 400.

¹²⁴ SOKA Olomouc, O1-86, kart. 34, inv. č. 192, *Slévárna V. Langera, 1946–1958*.

¹²⁵ SOKA Olomouc, *Kronika obce Štěpánov 1927–1964*, s. 425.

¹²⁶ SOKA Olomouc, O1-86, kart. 34, inv. č. 192, *Slévárna V. Langera, 1946–1958*.

¹²⁷ SOKA Olomouc, O1-86, kart. 34, inv. č. 196, *Národní správa fy Kocián, fotograf ve Štěpánově, 1945–1953*.

Soukromou holičskou živnost převzalo v únoru 1953 Lidové družstvo holičů v Olomouci.¹²⁸

V roce 1953 byly UP závody a mlékárna vlastně jediné podniky, které ve Štěpánově zůstaly. Jiné byly, jak uvádí výše zmíněné zápisky, zrušeny nebo přestěhovány.¹²⁹

Je zřejmé, že došlo k likvidaci soukromého maloobchodu, řemesla a živnosti, soukromá sféra byla zcela potlačena. Veškeré soukromé podniky byly zařazeny do socialistického sektoru či byly úplně zrušeny. Z tabulky, která porovnává počet obchodů a živností v letech 1947 a 1954, je zřejmé jaký dopad měla socializace na soukromou sféru ve Štěpánově (příloha 3).

Situace v komunálních podnicích a družstvech byla neúnosná, panoval v nich zmatek, nepořádek a chaos. Z toho důvodu došlo v roce 1953 k reorganizaci národního hospodářství, kdy byl vytvořen nový národohospodářský sektor místního hospodářství se třemi odvětvími. Jednalo se o místní průmysl, komunální hospodářství a místní stavebnictví. A. Zápotocký na zasedání ÚV KSČ konstatoval: „*Ani jedna z forem, ať už komunální podniky nebo družstva, nesplnila dosud svůj úkol v socializaci soukromé malovýroby, a proto se v úseku místního hospodářství plánuje i zbytek soukromých malovýrobců...*“ Úkolem sektoru místního hospodářství bylo „*napomáhat usměrňování socializačního procesu a tím i omezování a zatlačování soukromokapitalistických živlů*“. Dále byl tento sektor zřízen se záměrem lépe využít místní zdroje a zlepšit služby poskytované obyvatelstvu.¹³⁰

Místní hospodářství začalo ve Štěpánově fungovat až v březnu 1958.¹³¹ Obyvatelstvu byly poskytovány služby týkající se drobných oprav, drobných služeb a zakázkových prací. V místním hospodářství působily jak stále provozovny zaměstnávající stále pracovní síly, tak i nestálé provozovny, které zaměstnávaly brigádníky. Brigádníci byli zaměstnáni v socialistickém sektoru a v nestálých provozovnách působili až po svém zaměstnání, byli tedy ochotni provádět práce a služby svého oboru ve svém volném čase.¹³² Kromě řemeslných oborů se také jednalo o činnosti, které bylo možné provádět pouze sezonně, jako například zavírání konzerv či lisování ovocných šťáv.¹³³

V roce 1958 byly občanům poskytovány služby celkem v 11 provozovnách. Jednalo se o následující obory: pískovna, elektrikářství (Navrátil, Kobek), stavebnictví (Zbořil L., Kamarád Jan), instalatérství (Fryblík Josef), natěračství (Fróbal Josef, Dokoupil Štěpán),

¹²⁸ SOKA Olomouc, *Kronika obce Štěpánov 1927–1964*, s. 401.

¹²⁹ Tamtéž, s. 399.

¹³⁰ MAREK, Pavel: C. d., s. 178-180.

¹³¹ SOKA Olomouc, *Kronika obce Štěpánov 1927–1964*, s. 491.

¹³² SOKA Olomouc, O1-86, kart. 34, inv. č. 204, *Zpráva o činnosti místních provozoven, 1963–1965*.

¹³³ SOKA Olomouc, *Kronika obce Štěpánov 1927–1964*, s. 540.

stolařství (Bartoš Bohumil), sklenářství (Václavský), modelářství (Mach Miloslav), radioopravna (Rýpar Zdeněk), pokrývačství a tesařství.¹³⁴

V provozovnách bylo zaměstnáno průměrně 23 zaměstnanců, z nichž 8 pracovalo celoročně a ostatní jako brigádníci, ke kterým patřilo i 6 důchodců. Jelikož brigádníci pracovali až po svém zaměstnání, nebylo podle zápisu v kronice z roku 1958 možno vyhovět všem požadavkům občanů. Jednalo se především o práce v oborech stolařství, sklenářství a pokrývačství.

O rok později se provozovny místního hospodářství rozrostly, přibýly následující služby: malířství (Baroch Jaromír), oprava obuvi (Vojáček Adolf), klempířství (Žatka Jiří), kreslení plánů (Lang Vojtěch, Kryl Alois), oprava praček (Frey Rudolf), povoznictví a rozvoz rohlíků (Nolík František).

Provozovny byly hojně využívány štěpánovskými občany ale i obyvateli z okolních vesnic. V roce 1959 činila celková tržba 239 705,57 Kčs, výše čistého zisku není v kronice uvedena. Na mzdách bylo vyplaceno 154 752,80 Kčs.¹³⁵

Zápis v kronice z roku 1959 hlásá, že socializace obce byla prakticky skončena. Pokud bychom měli shrnout výše uvedené skutečnosti, začala socializace v roce 1948 průmyslovými podniky, v roce 1950 následovalo postupné rušení obchodů a řemeslných živností a v roce 1956 se připojilo zemědělství založením JZD, o čemž pojednávají následující kapitoly. V roce 1958 se živnostníci a řemeslníci připojili do místního hospodářství při MNV, které koncem roku 1959 sdružovalo 17 provozoven.¹³⁶

Místní hospodářství se v roce 1960 rozrostlo o dalších 5 provozoven ve Štěpánově a 3 provozovny v připojených Březcích. Celkový počet se tedy zvýšil na 25 provozoven, z čehož 9 bylo provozováno stále. Stálé provozovny, mezi které patřilo malířství, natěračství, zednictví, obuvnictví, klempířství, soustružnictví dřeva, kovářství, prádelna a žehlárna a pískovna, byly umístěny v soukromých provozních místnostech, které byly používány převážně bezplatně. Celkové tržby místního hospodářství v roce 1960 činily 394 197 Kčs, čistý zisk byl 80 000 Kčs.¹³⁷ Počet pracovníků se v tomto roce vyšplhal na celkový počet 50, z čehož 10 byli stálí zaměstnanci a 40 brigádníci.¹³⁸

Celkové tržby a tržby od obyvatelstva se v následujících letech snižovaly. Procentuální poměr tržeb od obyvatelstva k celkovým tržbám rovněž nebyl zvláště příznivý. Přestože MNV

¹³⁴ Tamtéž, s. 491.

¹³⁵ Tamtéž, s. 511-512.

¹³⁶ Tamtéž, s. 524.

¹³⁷ SOKA Olomouc, *Kronika obce Štěpánov 1927–1964*, s. 540.

¹³⁸ SOKA Olomouc, O1-86, kart. 34, inv. č. 204, *Zpráva o činnosti místních provozoven, 1963–1965*.

a komise MH projevovala snahu eliminovat poskytování prací a služeb socialistických organizací a družstevnímu sektoru, nedařilo se odpovědným pracovníkům dosáhnout vyšších tržeb od obyvatelstva. Tato skutečnost svědčí o tom, že se MNV nepodařilo podchytit potřeby obyvatelstva na poskytování prací a služeb.

Počet pracovníků v následujících letech rovněž klesal. V roce 1963 působilo v místním hospodářství jen 22 pracovníků, z toho 5 stálých. MNV bylo vytýkáno, že nedovede podchytit brigádníky pro práci v místním hospodářství a mlčky trpí jejich „fušerství“.

Celkové tržby v oborech stavebnictví, instalatérství, elektroinstalatérství a stolařství se zvyšovaly, avšak docházelo k poklesu tržeb od obyvatelstva. Je tedy zřejmé, že práce v těchto oborech byly vykonávány převážně pro socialistický a družstevní sektor. Vzhledem k úbytku pracovníků a brigádníků mělo být více sledováno, kdo na základě stavebního povolení provádí dané stavební opravy, zda tedy nedochází již k výše zmíněnému „fušerství“.

MNV neměl sepsány pracovní smlouvy, jak se stálými zaměstnanci, tak i s brigádníky, což vedlo ke ztížení kontroly pracovní doby. Zaměstnanci měli být odměňováni časovou mzdou a to přesněji sazbou skupiny, do které byli zařazeni. Na začátku 60. let nebyla zajištěna řádná evidence pro správný způsob odměňování. Nebyly ani vyhotoveny pracovní listy zaměstnanců, které měly sloužit ke kontrole pracovní doby a jako podklady pro zúčtování mezd zaměstnanců. Při kontrole dokladů bylo zjištěno, že odměňování pracovníků není v souladu s vydanými směrnici pro provoz MH. V provozovně malířství byla například stanovena paušální odměna panu Barochovi ve výši 1 500 Kčs měsíčně a v provozovně prádelny paní Vojáčkové 100 Kčs měsíčně. Švadlenám byla vyplácena odměna ve výši 77 % z dosažených tržeb. Bez evidence pracovní doby nebylo možné ověřit, zda průměrná hodinová mzda odpovídá sazbě pracovní skupiny. Dále účetnímu Čoukovi a jeho pomocnici paní Seidlové byla vyplácena paušální odměna 550 Kčs měsíčně i přesto, že vedoucí pracovníci měli být odměňováni s přihlédnutím k jejich kvalifikaci mzdou do výše 5,20 Kčs za hodinu.

Za poskytování prací a služeb byly zákazníkům fakturovány částky dle hodinové sazby s příslušnou přírůžkou MNV nebo podle ceníků. Nedostatkem takových faktur však bylo, že neuváděly druh použitého ceníku. Tím byla ztížena kontrola, zda jsou uvedené ceny oprávněné. V zakázkových listcích často nebyly uváděny potřebné údaje o druhu a množství prováděných prací, o což byl ve finále ochuzen i fakturační doklad. Při fakturaci nebylo postupováno dle příslušné vyhlášky ministerstva financí, která udávala povinnost fakturovat práce do dvou dnů po dokončení zakázky. Účetnímu bylo dále vytýkáno, že nevyužívá možnost požadovat poplatek z prodlení či penále za opožděnou úhradu faktur.

Evidenci skladového materiálu prováděl účetní Čouka. Materiál byl uskladněn přímo na jednotlivých provozovnách, tudíž nebyl vydáván na výdejky. Spotřeba materiálu byla vykazována měsíčně a to v globálních částkách. Operativní evidence tedy rozpis použitého materiálu na jednotlivé zakázky nebyla vedena. Rovněž nebyla vedena žádná evidence materiálu, které si zákazník dodal sám. Kontrola materiálu se tak stala velmi složitou, ne-li nemožnou.

Evidenci zakázek prováděla paní Seidlová, ale jen částečně a ne pro všechny provozovny. Chyběl přehled, na jakých zakázkách pracují jednotliví zaměstnanci provozoven, nebylo tedy možné namátkovou kontrolou zjistit, zda jsou všechny zakázky podchyceny.

MNV bylo vytýkáno, že dosud nezajistil, aby vedení a organizace místního hospodářství bylo svěřeno do rukou odpovědného pracovníka, který by zodpovídal za celkovou činnost jednotlivých provozoven.

Orgány MNV se pravidelně zabývaly činnostmi a výsledky provozoven, chybělo však provádění hlubšího průzkumu, který by zjišťoval příčiny problémů a byl schopný navrhnout vhodné opatření k odstranění nedostatků.¹³⁹

Počet soukromých řemesel a živností v Československu se v roce 1960 snížil na 1,7 % počtu z roku 1948, tzn. že bylo zlikvidováno 98,3 % soukromé řemeslné a živnostenské výroby. Čeští živnostníci, řemeslníci a obchodníci ztratili tradiční postavení samostatných a nezávislých podnikatelů. Totalitní režim jim vnutil status zaměstnanců, kteří nemohli svobodně rozhodovat o svých vlastních osudech.¹⁴⁰

3.4 Kolektivizace zemědělství ve Štěpánově

Oblast v okolí Olomouce měla zemědělsko-průmyslový charakter, čemuž odpovídalo i zaměstnání vesnického obyvatelstva, které nacházelo obživu převážně v zemědělství. Na venkově existovaly 3 hlavní skupiny zemědělských hospodářství: hospodářství domkářů, rolnické usedlosti a kapitalistické zemědělské závody. Nejnižší skupinu tvořili drobní držitelé půdy tzv. domkáři nebo také kovozezemědělci, jejichž hospodářství nepřesahovala výměru 2 ha půdy. Ke skupině středních rolníků byly počítány usedlosti s výměrou půdy od 5 do 20 ha. Třetí skupiny hospodářských usedlostí představovali sedláci s výměrou půdy až do 50 ha.

¹³⁹ SOKA Olomouc, O1-86, kart. 34, inv. č. 204, *Zpráva o činnosti místních provozoven, 1963–1965.*

¹⁴⁰ MAREK, Pavel: C. d., s. 189, 197.

Větší hospodáři byli označeni za vesnickou buržoazii a vykořisťovatele nižších rolnických vrstev.¹⁴¹

Jaký byl počet usedlostí ve Štěpánově dle jejich výměry, uvádí hospodářský výkaz zemědělství z roku 1947 (příloha 4).

Zákonem č. 46 z 28. března 1948 o nové pozemkové reformě byl nařízen výkup zemědělské půdy, kterou její držitelé sami neobdělávali, ale dávali ji do nájmu, jednalo se o tzv. spekulativní půdu. Již v roce 1948 tak došlo ve Štěpánově k výkupu půdy od následujících majitelů:¹⁴²

Tabulka 1 – Výkup půdy ve Štěpánově v roce 1948

Majitel	Výměra vykoupené půdy (ha)
Farní obročí č. 15	12,8021
MVDr. Bátěk František č. 44	18,5360
Kučerová Libuše	10,5432
Kameníček Jaroslav	10,9598
Odložil Jaroslav	0,8343

MVDr. František Bátěk č. 44, který vlastnil i pískovnu u železniční trati, žil trvale v Praze. Roku 1950 byl na základě zákona č. 46/1948 jeho statek vyvlastněn a nakonec zbořen. Na jeho místě zřídilo myslivecké sdružení líheň bažantů, která již byla odstraněna.¹⁴³ Dále byly roku 1950 vyvlastněny i farní pozemky.¹⁴⁴

V olomouckém okrese se nacházejí dva pásy jílovitohlinité půdy (niva Moravy a území mezi Šternberkem a Velkým Újezdem) a dále pak půdy hlinité, které jsou nejvýhodnější pro zemědělství a vyhovují náročnějším plodinám, jako je cukrovka, pšenice, ječmen a vojtěška.¹⁴⁵ V okolí Štěpánova se nachází půda převážně písčité až šterkovitá, což dokazují i vzpomínky pana Jaromíra Běhala. Když v JZD působil jako traktorista, vydrželo mu ostří pluhu při orbě v okolí Štěpánova jen půl dne, kdežto ve vedlejší obci Liboš mohl orat s pluhem 2 dny, než se ztupil.

Do roku 1949, kdy Štěpánov patřil do šternberského okresu, byla obec zařazena do obilnářské oblasti. Avšak po přeřazení do olomouckého okresu byla přeřazena do oblasti řepařské. Roku 1950 sepsal MNV žádost o zpětné přeřazení obce z oblasti řepařské do oblasti obilnářské. Jako důvod uváděl složení půdy a rovněž nedostatečné sklizně cukrovky, které

¹⁴¹ BURGET, Antonín: *Sociálně ekonomický a politický vývoj vesnice Olomoucka při prosazování agrárních přeměn v letech 1945–48*. Olomouc 1973, s. 6-8.

¹⁴² SOKA Olomouc, *Kronika obce Štěpánov 1927–1964*, s. 220.

¹⁴³ MYŠÁK, Jaroslav, KOUDELA, Miroslav: C. d., s. 34.

¹⁴⁴ SOKA Olomouc, *Kronika obce Štěpánov 1927–1964*, s. 265.

¹⁴⁵ POSPÍCHAL, Miloslav a kol.: *Socialistické zemědělství v okrese Olomouc*. Olomouc 1989, s. 12.

obec nijak neopodstatňovaly pro zařazení do oblasti řepařské. Písčité půda, která trpí častým nedostatkem vláhy, není pro pěstování cukrovky vhodná. MNV dále uváděl, že Štěpánov byl odedávna obilnářskou obcí a cukrovka se pěstovala pouze jako nezbytná součást zimního krmiva pro dobytek. Dále se MNV odvolával na vládní nařízení, podle nichž si katastrální území i nadále ponechává charakter té výrobní oblasti, do níž byl dle vládního nařízení č. 183/1947 Sb. zařazen původní okres, v jehož obvodu dané katastrální území leželo. Zda bylo MNV vyhověno, se z archivních materiálů obce již nedovídáme.¹⁴⁶

Velká pozornost byla soustředěna na nedostatek mechanizace. Z toho důvodu provedly ONV nucený výkup těžkých zemědělských strojů. Většina vykoupených strojů byla potom zařazena do strojového parku Strojních traktorových stanic, aby mohly operativně a účinněji poskytovat pomoc mladým JZD a dle možností i samostatně hospodařícím rolníkům.¹⁴⁷

Stejně tak tomu bylo i v případě obce Štěpánov. STS, která v roce 1950 převzala autosprávkárnu J. Ševčíka, začala v březnu téhož roku s výkupem mechanizačních strojů. Vykoupeny byly 3 traktory i s příslušenstvím od zemědělců: Lýsková Ludmila č. 90, Bátěk František č. 44 a Bazínek Boleslav č. 18. Jako důvod bylo udáno nevyužití strojů vzhledem k výměře obhospodařované plochy. K dalšímu hromadnému výkupu hospodářských strojů došlo těsně před žněmi. Jednalo se o traktory, mlátičky, samovazače a elektrické motory.¹⁴⁸ Stroje byly oceněny a následně z obce odvezeny, dle pana Jaromíra Běhala je odvážely buď do Šternberka či Olomouce. Následně však vykupující komise narazila na vážnější překážky, jelikož se řada zemědělců začala bránit.

Jako důkaz bychom mohli uvést odvážný výstup rolníka Josefa Hrabala. Na jedné ze schůzí ve Štěpánově přesvědčoval okresní komunistický funkcionář místní rolníky o nutném výkupu zemědělských strojů od všech hospodářů. Po dlouhém přesvědčování však v sále nastalo hluboké a nečekané ticho, které mohlo znamenat buď strach a nebo nesouhlas rolníků. *„V takové velmi napjaté situaci pojednou povstal a přihlásil se o slovo rozšafný, hanácký rolník Josef Hrabal. Rozhlédl se kolem sebe a vida přítomné, strachem zadumané rolníky, zhluboka se nadýchl a zdviženou, v pěst uzavřenou pravicí, naprosto sebevědomě a odvážně pronesl k přítomným sedlákům téměř revoluční výzvu: „Chlapi, vemte si příklad z Jana Kozenô, keré se nebál a postavil se za práva Chodskyho lédô proti převelké přesele vrchnosti a pánu. Proto po jeho vzorô volám a vezévám vás všeckę bez rozdilô jak ste tóde vemte si z Kozenô příklad a přęnde-lę někdo k vám do staveňó krást stroje, vemte do rôke*

¹⁴⁶ SOkA Olomouc, O1-86, kart. 32, inv. č. 164, *Žádost o převedení obce z oblasti řepařské do oblasti obilnářské, 1949 – 1950.*

¹⁴⁷ POSPÍCHAL, Miloslav a kol.: C. d., s. 24.

¹⁴⁸ SOkA Olomouc, *Kronika obce Štěpánov 1927–1964*, s. 266-267.

*klacem a bite ho hlava, nehlava!*¹⁴⁹ Taková výzva velmi překvapila jak funkcionáře, tak i samotné rolníky a nedočkala se žádné odezvy od šokovaných účastníků schůze. Po rozpuštění schůze řada rolníků na cestě do svých domovů obdivovala odvahu Josefa Hrabala, ale zároveň se obávala následujících dní. Pomsta na sebe nenechala dlouho čekat, brzy došlo k výkupu zemědělské techniky od všech zemědělců za dozoru SNB, aniž by došlo k jakémukoli incidentu. Josef Hrabal, aktér slovní vzpoury, byl Státní bezpečností zatčen.¹⁵⁰

V červenci 1950 kolem 4. hodiny ranní obklíčila StB z Olomouce se zbraní v ruce i grunt Vladislava Dvorského. Kromě již zmíněných hospodářů Josefa Hrabala a Vladislava Dvorského zatkla a odvedla do vazby také rolníky Boleslava Bazínka a Alfonse Svobodu. Všichni hospodáři pak byli odvezeni do olomoucké věznice a výkupčí z jejich statků sebrali všechny stroje, a to těsně před zahájením žní. STS následně sekla obilí všem, kromě Vladislava Dvorského, jehož statek byl stále hlídán StB. Manželce Dvorského se podařilo nepozorovaně odjet do Prahy, kde si stěžovala na Ministerstvu zemědělství. To nakonec nařídilo sekat obilí i u hospodáře Dvorského. Po žních se na grunt Dvorských dostavila komise MNV ve složení Petřík, Růžička, zapisovatel Vepřek, učitel a vrchní strážmistr Kryštof, která sepsala všechny živý a mrtvý inventář v hodnotě dva a půl milionu korun. Na grunt byl ustanoven národní správce čeledín Kubíček. Za krátkou dobu byl však čeledín i se služebnou odvolán a domácí, tedy paní Dvorská se synem Vladislavem a dcerou Boženou, zůstali na všechnu práci sami. V té době se starali o 25 kusů hovězího dobytka, 8 koní, 6 prasnic a 10 krmných prasat. Matka rolníka Vladislava Dvorského se nervově zhroutila a skončila v psychiatrické léčebně ve Šternberku. Po propuštění Vladislava Dvorského z vazby bylo rodině sděleno prostřednictvím MNV, že je na gruntě nežádoucí. Za dozoru policejní asistence byli Dvorští ze svého gruntu násilně vystěhováni, s sebou si mohli vzít pouze nábytek a něco málo oblečení.¹⁵¹

Paní Ludmila Bambasová, dcera „kulaka“ Karla Vítka z Březců, vzpomíná, že po vystěhování rodiny Dvorských informoval místní rozhlas občany o prodeji dobytka Dvorských. „*Neměl to tam kdo krmit, co tomu dát! Bratr tam koupil hřibě Soňu, to za námi pak chodilo jak ocásek.*“

Díky známostem Vladislava Dvorského se rodina nemusela vystěhovat do pohraničí, ale najala si malé hospodářství v Hrdibořicích na Prostějovsku. Dcera Vladislava Dvorského Božena Kalábová vzpomíná: „*Na svátek dušiček přijel otec do Štěpánova uctít na hřbitově*

¹⁴⁹ PŘIDAL, Jan: *Konec selského stavu na Olomoucku: Čas násilí - doba temna*. Společnost pro minulost venkova, s. 50-51.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 50-51.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 42.

památku svého tatínka. Na nádraží jej při odjezdu začalo provokovat několik komunistů. Po delší, ostré slovní výměně názorů jim otec klidně odpověděl: „Co je kradené, není požehnané.“ V krátké době byl zatčen a při soudním řízení byl odsouzen na 3 měsíce vězení. Můj bratr v roce 1951 nastoupil na vojnu, ale vojenskou uniformu nedostal. Byl odeslán do uhelných dolů do Orlové, právě v období, kdy začaly trestanecké tábory TPT.“¹⁵²

Vladislav Dvorský na tříměsíční trest vězení nenastoupil, po rozloučení s rodinou nasedl na bicykl a ujel do Čech, kde se živil prací u sedláků. Odvážil se odtud napsat dopis své manželce, která se ho následně vydala tajně navštívit do Chocně. Na podzim roku 1952 přijel k rolníku Sekaninovi do Hrdibořic muž jménem Hospůdka a tvrdil, že zná člověka, který by převedl Vladislava Dvorského a uprchlého Antonína Gregora z Vrbátek, který se v té době skrýval u řezníka Kameníčka ve Štěpánově, do Rakouska. Tento útěk se uskutečnil kolem Vánoc, oba rolníci dostali falešnou legitimaci. Avšak u Vyškova byli zastaveni policií, okamžitě zatčeni a odvezeni do olomoucké vazební věznice. Cestou rolníkům došlo, že pan Hospůdka byl nastrčeným konfidentem StB. Na jaře se bez přítomnosti rodinných příslušníků utečenců odehrál soud, který jej odsoudil ke 3 letům vězení a k zabavení majetku. Manželka Vladislava Dvorského se odstěhovala do Hnojic u Štěrnberka k rolníku Krčkovi, což byl Dvorského bratranec. Dcera Božena Kalábová dále vzpomíná: „Otec si odpykával trest v uhelných dolech, ale pro oční chorobu byl převezen do kamenolomu na Slovensko, na Skládanou skálu, kde to bylo ještě horší, protože se muselo pracovat za každého počasí, jinak by nedostal stravu. I přes těžké onemocnění chronickým zánětem ledvin a se žaludečními vředy, musel stále pracovat. Teprve, když byl naprosto neschopen, byl převezen do Ilavy, odkud byl předčasně propuštěn na svobodu. Po dlouhé době se setkal s mojí maminkou v Hnojicích.“¹⁵³ Přestože manželé Dvorští již přišli o všechno, StB stále slídila po jejich útočišti. V roce 1957 se přestěhovali do Plešovce u Chropyně, dále do Slavíče u Hranic a nakonec se z Moravy odstěhovali do Kosmonos u Mladé Boleslavi, kde roku 1962 Vladislav Dvorský podlehl rakovině. Jeho ostatky byly uloženy do rodinné hrobky ve Štěpánově.¹⁵⁴

Zákonem č. 241/1948 Sb. byla schválena první pětiletka, která stanovovala plán produkce a výroby na léta 1949–1953.¹⁵⁵ Kronika obce popisuje první pracovní den této pětiletky následovně: *“V pondělí 3./I. 1949 od 5. hodiny ranní zazněly veselé pochody v místním rozhlase na cestu dělníkům i žákům do první práce v pětiletce. U autobusů a vlaků*

¹⁵² PŘIDAL, Jan: C. d., s. 42.

¹⁵³ Tamtéž, s. 42.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 42.

¹⁵⁵ Pětiletky - plánování ekonomiky. In: TOTALITA.cz [online]. 2000 [cit. 2012-01-23]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/petiletky.php>

*vyprovázely dělníky místní hudba a projevy předsedy MNV. Ve všech podnicích a školách zahajovali pětiletku dělníci s žáky na znamení jednoty v práci.*¹⁵⁶

Na základě vládního nařízení č. 7/1949 Sb. byl zaveden systém povinných dodávek a výkupu zemědělských výrobků. Každý zemědělský subjekt, ať už ze soukromého či socialistického sektoru, měl povinnost odvádět státu část své zemědělské produkce. Ve Sbírce zákonů byl blíže uveden způsob dodávek, množství, osoby odpovědné za výkup atd.¹⁵⁷

Avšak krátce po vyhlášení považovalo stranické vedení vládní nařízení za nedostatečné, jelikož neobsahovalo výslovné trestní ustanovení za nesplnění dodávkových závazků. To bylo napraveno oběžníkem ministerstva výživy v listopadu 1949. Zavádění povinných dávek a výkup zemědělských produktů dle pevně stanovených dodávkových norem se ukázalo velmi účinné při utlačování zemědělců. Neplnění předepsaného plánu znamenal pro sedláky trestní postihy a v nejhorších případech odnětí svobody, likvidaci majetku a vystěhování z vesnice.¹⁵⁸

Ve Štěpánově se neplnění plánované produkce stalo osudné několika zemědělcům, především se jednalo o nesplněné dodávky mléka.

Kronika uvádí přesné údaje, jak se plnily plány výkupu mléka v první pětiletce. Zemědělci s výměrou pozemku do 5 ha plnili plán nad 100 %, větší zemědělci plnili plán pod 50 %. Jako důvod uváděli nedostatek pracovních sil a krmivové základny. Ovšem dalším faktorem byla zajisté i neochota plánům vyhovět.¹⁵⁹

V roce 1950 tak bylo několik zemědělců obviněno z neplnění dodávek mléka. Po několika výsleších trestná komise v Olomouci udělila zemědělcům tresty a pokuty dle výše nedodaných litrů mléka. Josef Kameníček č. 34 byl povinen uhradit pokutu 10 000 Kčs s trestem 1 měsíce vězení a Jaroslav Lýsek 30 000 Kčs rovněž s trestem 1 měsíc vězení.¹⁶⁰

V listopadu roku 1952 padly ve Štěpánově za nesplnění dodávek mléka podstatně vyšší pokuty a tresty odnětí svobody.¹⁶¹

Tabulka 2 – Tresty za neplnění dodávek v roce 1952

Jméno odsouzeného	Výše pokuty (Kčs)	Délka vězení (měsíc)
Štarnovský František, č. 2	20 000	2
Zbořil Břetislav, č. 10	50 000	5

¹⁵⁶ SOkA Olomouc, *Kronika obce Štěpánov 1927–1964*, s. 237.

¹⁵⁷ ROKOSOVÁ, Šárka: C. d., s. 158.

¹⁵⁸ JECH, Karel: *Soumrak selského stavu 1945–1960*. Praha 2001, s. 24.

¹⁵⁹ SOkA Olomouc, *Kronika obce Štěpánov 1927–1964*, s. 401.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 300-301.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 366.

Běhal Vladislav, č. 11	40 000	3
Kameníček Jaroslav, č. 12	50 000	5
Hrabal Josef	50 000	4
Kameníček Josef, č. 7	50 000	5
Kameníček Josef, č. 34	80 000	8
Dočkal Josef, č. 13	50 000	5

Rolníci Josef Hrabal a Josef Kameníček, č. 34 těsně před nástupem trestu v únoru 1953 písemně žádali MNV, aby se po dobu jejich nepřítomnosti řádně postaral o jejich statky. V obou případech zůstaly na gruntech jen manželky a nezletilé děti, kteří by i přes vynaložení veškerých sil nebyli schopni starost o grunt zvládnout. MNV následně žádal Okresní prokuraturu v Olomouci o odložení trestů pro všechny výše uvedené sedláky na zimní měsíce, tedy od listopadu 1953 do února 1954, jelikož pro něj bylo velmi obtížné zajistit řádný průběh hospodaření. Žádost MNV byla zamítnuta, proto se o ni pokusil v dubnu 1953 znovu.¹⁶² V květnu 1953 byla vyhlášena amnestie a výše uvedení zemědělci byli z vězení propuštěni. Pokuty byly odpuštěny do výše maximálně 20 000 Kčs.¹⁶³

V roce 1952 bylo zřízeno ministerstvo výkupu, které řídilo a centrálně organizovalo výkup zemědělských produktů. V každé obci působil zemědělský referent, který prováděl u zemědělců a zemědělských závodů prohlídky zásob. Referent spolupracoval se členy rady MNV a společně zajišťovali zásoby pro splnění dodávek.¹⁶⁴

Dále byl v témže roce přijat zákon č. 56/1952 Sb. *O dodávkové povinnosti a o výkupu zemědělských výrobků* pro rok 1953 a vládní nařízení, které zavádělo princip odstupňování norem pro dodávky hlavních zemědělských výrobků do 7 skupin dle velikosti závodů. Např. I. skupinu tvořily závody nad 20 ha, II. skupinu závody od 15 do 20 ha atd. Výše dodávek pro „kulaky“ se stanovovala podle dodávkových norem platných pro samostatně hospodařící rolníky, které byly navýšeny o 10 %. Povinné dodávky se s „kulaky“ neuzavíraly na základě dodávkové smlouvy, jejímž hlavním znakem byl souhlas obou stran, ale byly stanoveny písemným příkazem, který vydal okresní plnomocník výkupu.¹⁶⁵

Pan Jaromír Běhal vzpomíná, že plnění dodávek bylo pro zemědělce velmi složité. Jelikož už v té době na usedlostech nevypomáhala chasa, pracovali na usedlosti pouze majitelé. A pokud měli ještě malé děti, dělali se na gruntu tedy jen 2 osoby – manželé. „*Po odvedení dodávek si samozřejmě každý nechal něco pro svůj dobytek. Pokud však například*

¹⁶² SOkA Olomouc, O1-86, inv. č. 105, *Žádosti MNV o odklad nástupu trestů, 1953.*

¹⁶³ SOkA Olomouc, *Kronika obce Štěpánov 1927–1964*, s. 409.

¹⁶⁴ MÍČOVÁ, Klára: Sedláci v období kolektivizace. In: *Zemědělství a 50. léta*, Praha 2008, s. 54.

¹⁶⁵ JECH, Karel: *Soumrak selského stavu 1945–1960*. Praha 2001, s. 101.

rodina nesplnila povinné dodávky obilí, přijela milice, naběhla na půdu, kde naházela vše do pytlů a odjela. Prostě to ukradli! Jakmile někdo vystrčil trošku růžky, tak šel sedět.“ Dále pan Jaromír Běhal vzpomíná, že pokud majitelé usedlosti nesplnili jakékoli dodávky, dostali zákaz domácích porážek. V obci se prováděl soupis dobytka a každý příbytek mláďat se musel hlásit. *„Když jsme měli zákaz zabíjení, tak se prostě zalhalo, že se narodilo méně selat. Sele jsme zavřeli do chlévu bez oken, to pak za celý svůj život nevidělo světlo a trávu a zabilo se na černo.*“ Paní Ludmila Bambasová dodává, že pokud majitelé usedlosti povolení na zabíjení dostali, museli ze zabíjačky odvést 5 kg sádla a krupon.

Zápisy kroniky z roku 1953 uvádějí výsledky první pětiletky v obci. Průmysl a nábytkářské závody splnily plány na 100 %, zemědělská výroba dosáhla 88 % plánu. Jako příčina bylo uvedeno neustálé stupňování dodávek obilí. Z toho důvodu byly rozšiřovány osevní plochy obilovin na úkor krmivové základny, což mělo za následek dezolátní stav dobytka, který následkem podvýživy snadno podlehl nemocem a dával málo užitku.¹⁶⁶

V posledním roce pětiletky, tedy v roce 1953, splnili zemědělci dodávky na 64 %; obiloviny na 65 %, maso na 60 % a mléko na 30 %.

27. února 1956 obklíčilo usedlost Josefa Kameníčka č. 4 šest příslušníků Státní bezpečnosti, kteří na jeho statku vykonali důkladnou domovní prohlídku, při níž spočítali živý i mrtvý inventář. Po ostré konfrontaci nakonec došlo k zatčení hospodáře, kterého odvezli s sebou do vazební věznice v Olomouci. Již během jednoho měsíce byl zatčený hospodář odsouzen k 6 letům vězení a zabavení veškerého majetku spolu se 17 ha půdy. Svůj trest si odsouzený odpykával ve věznicích Valdice, Bory u Plzně a Mírov. Ani manželka Terezie Kameníčková, matka 5 dětí, to po zatčení manžela neměla lehké. Téměř denně ji chodil navštěvovat předseda JZD Josef Lukeš a přesvědčoval ji, nebo spíš nutil k tomu, aby se z usedlosti odstěhovala. Usedlost č. 4 by se pak použila pro ubytování zaměstnanců JZD. Statečná žena se však bránila, ve snaze zanechat dětem hřejivý domov. Trest odnětí svobody se vážně podepsal na Kameníčkově zdraví. Z vězení byl odvezen do Brna na Žlutý kopec, kde mu však už lékařská péče nedokázala pomoci. Ani žádosti manželky přímo prezidentu republiky o propuštění jejího manžela nebyly vyslyšeny. Nakonec byl Josef Kameníček propuštěn na svobodu jedenáct dní před vypršením trestu. MUDr. L. Polák z Onkologického ústavu v Brně napsal Josefu Kameníčkově tajné doporučení, aby se jej interní oddělení olomoucké nemocnice ujalo přednostně. Josef Kameníček cestoval domů vlakem, byl natolik zesláblý, že nebyl schopen z vlaku sám vystoupit. Na nástupiště ve Střeni, kde na něj již

¹⁶⁶ SOKA Olomouc, *Kronika obce Štěpánov 1927–1964*, s. 394.

čekala jeho manželka, jej snesli lítostiví cestující. „Josef Kameníček, poznamenaný na těle i na duši komunistickými metodami, ztrýzněný a sobě nepodobný, po příjezdu do svého doma se hořce rozplakal, když viděl, jak je stavení zpustošené. Nechal se ještě donést do maštale, aby naposled se zarosenýma očima pohládl zesláblou rukou nejvěrnější pomocníky, svoje koně, ale oni už tam nebyli. Manželce pak v kuchyni, již niterně rozrušen, velmi bolestně pošeptal: „Víš, Terezko, já jsem hodně vytrpěl a já vím, že umřu. Komunisté mě vystrčili z vězení proto, aby měli čisté svědomí.“ Josef Kameníček zemřel krátce po svém propuštění z vězení, dne 26. února 1962 v olomoucké nemocnici. Vdova Terezie Kameníčková pak nesměla pracovat v místním JZD, neměla ani nárok na rodinné přídatky. Místní družstevníci získanou usedlost zdemolovali. Roku 1959 se Ludmila Kameníčková, dcera Josefa Kameníčka, provdala za Zdeňka Štencla, který roku 1965 odkoupil část domu č. 4 a snažil se pokračovat v rodinné tradici Kameníčků.¹⁶⁷

4. dubna 1956¹⁶⁸ byl Lidovým soudem odsouzen Josef Kameníček z usedlosti č. 34 k 7 letům odnětí svobody, ke ztrátě občanských práv a zabavení poloviny majetku. Jelikož se v obci nacházelo více rodin Kameníčků, měl každý svoji přezdívku. Josefu Kameníčkovu z č. 34 se říkalo „poslanec“, jelikož byl od mládí dobrým organizátorem a řečníkem a navíc se zajímal o politiku. Ve svých 30 letech se stal předsedou Župní jednoty republikánského dorostu a v roce 1935 byl zařazen na kandidátku Republikánské strany do poslanecké sněmovny. Přezdívku měl dokonce zapsanou ve své pracovní knížce.¹⁶⁹ Manželé Kameníčkovu společně vlastnili dům č.p. 213 a zahrady před a za domem. Polovina těchto nemovitostí zůstala ve vlastnictví manželky Ludmily Kameníčkové, která podala na MNV žádost o převedení propadlého majetku do jejího vlastnictví, aby mohla v domě bydlet. MNV její žádost zamítlo s odůvodněním, že v domě již bydlí rodina dělníka, pro kterého momentálně v obci není byt. Dalším důvodem rovněž bylo, že JZD již započala s výsadbou stromů a ošetřováním sadu. Zpráva dále dodává tehdy pravděpodobně nejdůležitější důvod pro nevyhovění žádosti: „Rovněž by nebylo po stránce politické dosti vhodné, aby se žena kulaka stěhovala zpátky do Štěpánova, když jest odstěhována.“¹⁷⁰

¹⁶⁷ PŘIDAL, Jan: C. d., s. 43.

¹⁶⁸ SOKA Olomouc, *Kronika obce Štěpánov 1927–1964*, s. 461.

¹⁶⁹ PŘIDAL, Jan: C. d., s. 48.

¹⁷⁰ SOKA Olomouc, archiv obce Štěpánov, spisy, kart. 33, inv. č. 170, *Propadnutí jmění Josefa Kameníčka, Štěpánov č.p. 34 - 1956*

4. dubna 1956 byl také odsouzen Jaroslav Kameníček z usedlosti č. 12 k 5 a půl letům vězení pro sabotáž.¹⁷¹ Trest si odpykával ve věznicích Valtice a Mírov. Jeho majetek byl zabaven a rodina vystěhována.¹⁷²

Vzhledem k velmi vysokému věku nepřicházelo uvězení některých zemědělců v úvahu, jako například v případě hospodáře Jaroslava Lýska z usedlosti č. 9. Z toho důvodu na něj byl MNV vyvíjen nátlak, aby svou usedlost převedl do bezplatného užívání JZD nebo jej převedl do vlastnictví státu.¹⁷³ 8. března 1956 dal Jaroslav Lýsek a jeho manželka Marie své hospodářství včetně živého a mrtvého inventáře a půdu o rozloze 21,69 ha k dispozici státu.¹⁷⁴ Byl jim vyměřen starobní důchod ve výši 269 Kčs měsíčně.¹⁷⁵

V dubnu 1957 byli pokutováni trestní komisí ONV další zemědělci, tentokrát pro nesplnění osevu cukrovky:¹⁷⁶

Tabulka 3 – Pokuty za neplnění osevu cukrovky v roce 1957

Pokutovaný	Pokuta (Kčs)
Hrabal Josef, č. 17	600
Bazínek Boleslav, č. 18	300
Dokoupil Oldřich, č. 32	300
Navrátil Vojtěch, č. 23	300

8. listopadu 1957 byl lidovým soudem v Olomouci odsouzen František Zbořil č. 25 ke dvěma rokům vězení pro neplnění rostlinných a živočišných zemědělských dodávek a pro neplacení daní a dávek.¹⁷⁷

V lednu 1958 byl lidovým soudem v Olomouci odsouzen Josef Hrabal z usedlosti č. 17 ke dvěma a půl letem vězení pro neplnění rostlinných a živočišných zemědělských dávek. Jeho majetek propadl ve prospěch státu.¹⁷⁸

Pan Karel Kovařík vzpomíná, že přestože jeho otec Bohumil Kovařík řádně platil zemědělské daně a plnil všechny dodávky, byl v roce 1958 odsouzen na 5 let vězení a propadnutí veškerého majetku státu. „*Při domovní prohlídce mu našli několik špinavých letáků, které se válely tehdy na policích. Na základě těchto letáků mu dali § 81, pobuřování proti republice, aby měli důvod ho zlikvidovat.*“¹⁷⁹ Pan Karel Kovařík vzpomíná na dobu

¹⁷¹ SOKA Olomouc, *Kronika obce Štěpánov 1927–1964*, s. 461.

¹⁷² PŘIDAL, Jan: C. d., s. 40.

¹⁷³ Soukromý archiv Mojmir Lýska

¹⁷⁴ SOKA Olomouc, *Kronika obce Štěpánov 1927–1964*, s. 461-462.

¹⁷⁵ Soukromý archiv Mojmir Lýska

¹⁷⁶ SOKA Olomouc, *Kronika obce Štěpánov 1927–1964*, s. 486.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 486-487.

¹⁷⁸ Soukromý archiv Mojmir Lýska

¹⁷⁹ KOVAŘÍK, Karel: Byl jsem tam také. *Ze Štěpánova*. 2010, č. 8, s 2.

těsně po založení JZD v roce 1956, kdy do začínajícího družstva připadly pozemky po odsouzených zemědělci Vladislavu Dvorském a rodinách Kameníčků. „*Můj otec, nebojácny rolník Bohumil Kovařík, se osobně chodil dohadovat s tajemníkem MNV Alešem Mrázkem, zaníceným komunistou. U něho se ve večerních hodinách také scházeli Josef Lukeš (předseda JZD) v doprovodu jeho manželky a dalších komunistů na tajných poradách, při kterých řešili, koho a jak mají zlikvidovat.*“¹⁸⁰ Je tedy zřejmé, že pan Bohumil Kovařík se nehodlal smířit se stávajícím stavem místního zemědělství a tudíž se jej místní komunisté museli zbavit. Nehledě na to, že se svými 11 ha půdy nechtěl vstoupit do JZD.

V roce 1957 se starší bratr Karla Kovaříka Bohumil vrátil z vojny a Karel narukoval v listopadu. V únoru následujícího roku se Karel Kovařík vrátil domů z vojny, měl pětidenní volno na to, aby se oženil s Aničkou Navrátilovou. „*Po svatbě jsem se vrátil zpět do Brna, do kasáren, a již za několik dnů jsem byl zatčen příslušníky StB. Uniformu i výzbroj jsem musel odevzdat a jen v teplácích a v poutech jsem byl odveden na Krajský soud v Olomouci do vazby. To již byl vězněn otec i můj bratr Bohumil. Po tříměsíční vazbě a brutálním vyšetřování vynesl krajský prokurátor rozsudek podle § 86 za vyzvědačství pro bratra 8 let odnětí svobody nepodmíněně a já jsem dostal podle stejného paragrafu 5 let odnětí svobody za pomoc při vyzvědačství. Otec podle § 81 dostal 5 let vězení nepodmíněně a ztrátu veškerého majetku, a to je jen za několik nalezených letáků...*“¹⁸¹ Pan Karel dodává, že obžaloba byla samozřejmě smyšlená.¹⁸²

Karel Kovařík a jeho bratr podali proti rozsudku odvolání, byli převezeni do pankrácké věznice, kde se po dvou měsících dočkali návštěvy maminky a manželky. „*K soudnímu řízení jsme byli převáděni podzemními chodbami do budovy Nejvyššího soudu na Karlově náměstí. Nejvyšší soud naše odvolání zamítl a schválil rozhodnutí krajského soudu v plné výši našich trestů odnětí svobody. Za týden jsem byl transportován do Příbrami, do známých uranových dolů – tábora Bytíz. Bratr si odpykal vězení ve Rtyni v Podkrkonoší, kde prožíval těžké chvíle v uhelných dolech tzv. Tmavý důl. Otec byl umístěn v Příbrami do tábora Vojna. Můj osud skončil v táboře Minkovice u Liberce, kde jsem pracoval jako brusič kamenů a perel.*“¹⁸³

Pan Karel se v táboře Bytíz setkal s rolníkem Josefem Bittnerem z vedlejší obce Liboš, který mu povyprávěl svůj životní příběh. „*Na podnět a udání vesnické KSČ byl odsouzen na 18 měsíců. Po rozsudku si ho nechal předvést znova jeho vyšetřující StB a řekl mu narovinu:*

¹⁸⁰ PŘIDAL, Jan: C. d. s. 49.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 49.

¹⁸² KOVAŘÍK, Karel: Kolektivizace vesnice a její oběti. *Zpravodaj: Konfederace politických vězňů České republiky*. Praha Rada Konfederace politických vězňů, 2009, roč. 16, č. 3, s. 28.

¹⁸³ PŘIDAL, Jan: C. d., s. 49.

„Pane Bittner, co mám s Vámi dělat? Předseda vesnické organizace KSČ a předseda a tajemník MNV v Liboši nám poslali žádost o vaše nové odsouzení, že jste ve vesnici nežádoucí a že Vaše hospodářství potřebují k založení JZD.“ Měl potom nový soud a dostal šest let a ztrátu veškerého jmění. Odseděl si to celé a na svůj majetek se nevrátil.“¹⁸⁴

Matka Karla Kovaříka, manželka Bohumila Kovaříka, to po zatčení manžela také neměla lehké, musela čelit útlakům místních komunistů. Pan Karel Kovařík vzpomíná, co mu maminka vyprávěla o likvidaci jejich usedlosti: *„Předseda JZD Josef Lukeš přivedl s sebou k likvidaci naší usedlosti Jana Krejčího, koláře a Rudolfa Starošíka, místního kováře. Sebevědomý a namyšlený Lukeš zavedl oba do naší dílny, která byla vybavena různým zachovalým náradím, a tam suverénně řekl: „Chlapi, vezměte si tady všechno, co potřebujete.“ Oba řemeslníci, jako charakterní občané, tuto nabídku bez rozmýšlení odmítli. Maminka ještě Lukeše prosila, aby alespoň tu dílnu jí ponechal na uskladnění dřeva. Lukeš velmi stroze odpověděl: „My vám necháme jen to, co my budeme chtít.“ Tím projevil tu neomezenou moc a nadutost komunisty, který otevřeně nenáviděl rolníky.¹⁸⁵ Maminku do JZD nevzali a tak musela dojíždět do Březců poklízet a dojet několik let, až mohla být zaměstnána ve Štěpánově, ale to už Lukeš nebyl předsedou.“¹⁸⁶*

Členové rodiny Kovaříků byli propuštěni z vězení na amnestii, pan Karel Kovařík s podmínkou na 10 let. Na pracovním úřadě, kde se museli všichni nahlásit, je našli v seznamech pro nástup do JZD Štěpánov. S tím se však pan Karel Kovařík nehodlal smířit: *„Tam nemáme co dělat, všechno nám ukradli“ řekl jsem, „najdu si práci jinde“.* *„To vám nepomůže,“ řekl referent „jinde vás nesmí zaměstnat!“¹⁸⁷*

Z výše sepsaných řádků je zjevné, že se socializace dotkla zemědělství velmi citelně. Nepohodlní lidé, takzvaní nepřátelé lidově-demokratického režimu museli čelit tvrdým perzekucím a útokům ze strany komunistů a jimi ovládaných úřadů.

Tuto kapitolu bych uzavřela slovy pana Karla Kovaříka a zajisté myšlenkou všech lidí, kterým socializace probíhající v 50. a 60. letech jakkoli ovlivnila život: *„Pro mne to je poučení, odpustit se dá, ale zapomenout nikdy!!!“¹⁸⁸*

¹⁸⁴ KOVAŘÍK, Karel: Byl jsem tam také. *Ze Štěpánova*. 2010, č. 8, s 2.

¹⁸⁵ PŘIDAL, Jan: C. d., s. 49.

¹⁸⁶ KOVAŘÍK, Karel: Kolektivizace vesnice a její oběti. *Zpravodaj: Konfederace politických vězňů České republiky*. Praha Rada Konfederace politických vězňů, 2009, roč. 16, č. 3, s. 28.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 28.

¹⁸⁸ KOVAŘÍK, Karel: Kolektivizace vesnice a její oběti. *Zpravodaj: Konfederace politických vězňů České republiky*. Praha Rada Konfederace politických vězňů, 2009, roč. 16, č. 3, s. 28.

3.5 Založení JZD ve Štěpánově

Prvním počinem pro založení JZD bylo vybudování družstevní prádelny, která měla sloužit k náboru členů do JZD. S přípravami se začalo již v roce 1949, prádelna byla slavnostně otevřena 29. října 1950. Zpočátku sdružovala 50 členů, ale převážně bez půdy, zaměstnaných v průmyslu.¹⁸⁹

Družstevní prádelny se staly důležitým pomocníkem při prosazování myšlenky společné práce. Zřizování prádelen se v sobě neslo ideu spolupráce na vesnici, protože prádelny pomáhaly odstraňovat nebo citelně zmírňovaly těžkou práci žen zemědělců. Účast žen v prádelních družstvech se pomalu přenášela i na vztah k prosazování společné práce v zemědělství vůbec a tím zároveň i k JZD.¹⁹⁰

O založení JZD se ve Štěpánově začalo hovořit v roce 1950. V tomto roce byly zlikvidovány tři usedlosti, na něž byla uvalena národní správa. Usedlosti následně převzal MNV.

3. března 1950 byla uvalena národní správa na usedlost Julie Kučerové č. 20. J. Kučerová byla odsouzena mimořádným lidovým soudem v Olomouci podle § 11 zákona č. 16/1945,¹⁹¹ udavačství,¹⁹² k pětiletému vězení, ztrátě občanských práv a konfiskaci majetku. Půdu obdělávala rodina Alfonse Svobody, který byl manželem dcery odsouzené.¹⁹³ Národním správcem byl ustanoven Bohumír Kubiček č. 352, předseda přípravného výboru JZD. V létě převzal správu usedlosti MNV. Manželé Svobodovi museli na statku nechat veškerý svůj majetek s tím, že jim bude později proplacen, či jinak uhrazen, o tom byli i ujištěni na KNV v Olomouci Dr. Lízalem. Jelikož k tomu nedošlo ani 3 roky po jejich vystěhování sepsali v roce 1953 žádost na MNV o proplacení inventáře a pohledávek. Jelikož s tím MNV nechtěl mít nic společného, odkázal manžele Svobodovi na pana Kubička, Dr. Lízala a Josefa Neplecha (tehdejšího předsedu MNV), kteří podle něj znali všechny okolnosti.¹⁹⁴

21. března 1950 byla ustavena národní správa na usedlost č. 36 rodiny Dvorských. Jako důvod byly uvedeny finanční problémy, na které upozornila Okresní záložna a spořitelna

¹⁸⁹ SOkA Olomouc, *Kronika obce Štěpánov 1927–1964*, s. 266, 450.

¹⁹⁰ BURGET, Antonín: *Z historie budování základů socialistického zemědělství na vesnicích Olomoucka. Olomouc 1974*, s. 16.

¹⁹¹ SOkA Olomouc, O1-86, kart. 34, inv. č. 179, *Konfiskace zemědělské usedlosti č. p. 20*.

¹⁹² Zrušený předpis č. 16/1945 Sb. *Zákony pro lidi* [online]. 30.11.2011 [cit. 2012-02-06]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi/cs/1945-16>

¹⁹³ SOkA Olomouc, *Kronika obce Štěpánov 1927–1964*, s. 264-265.

¹⁹⁴ SOkA Olomouc, O1-86, kart. 34, inv. č. 179, *Konfiskace zemědělské usedlosti č. p. 20*.

v Olomouci. Rodina se ze Štěpánova odstěhovala. „*Mimo svršky si mohla vzít 2 koně, 1 hříbě, 2 kozy a 1 vepře proti zaplacení dle běžných cen.*“¹⁹⁵

Zabavena byla i usedlost č. 44, jejímž majitelem byl MVDr. František Bátěk.¹⁹⁶

Zabavené usedlosti se dle kroniky neosvědčily, MNV se naskytl problém, kdo bude zabavenou půdu obdělávat. Usedlosti se zadlužily, hospodaření MNV tak skončilo velkým finančním schodkem. To bylo způsobeno především tím, že se pracovníci necítili být hospodáři daných usedlostí a ustanovený správce neměl potřebnou kvalifikaci. Dalším problémem byla roztržitost půdy, hospodařilo se na 77 parcelách. Z důvodu velkého zadlužení se MNV začal usedlostí zbavovat. Byly přiděleny do nuceného pachtu zemědělcům s výměrou pole 3-15 ha po 1-6 ha, živý inventář byl rozprodán a stroje byly zapůjčovány zemědělcům. Na statku č. 36 byla zřízena „Masna“ – výkrmna jatečných jalovic.¹⁹⁷

V červnu 1950 byl zřízen zakládající výbor JZD (příloha 5). V čele stál Bohumír Kubíček (dělník), místopředsedkyní se stala Anna Bláhová (žena v domácnosti), členové byli František Lipner (rolník), Rudolf Léman (úředník), Josef Neplech (učitel), Vladimír Bednařík (úředník) a Marie Zbořilová (žena v domácnosti).¹⁹⁸ Přípravný výbor JZD vegetoval 5 let, až úplně zanikl.¹⁹⁹

Stranické orgány věnovaly značnou pozornost, mimo přesvědčovací kampaní do JZD, vytváření materiální základy pro úspěšnou činnost prvních JZD. Tuto úlohu plnily Strojní traktorové stanice.²⁰⁰

Ve Štěpánově se pro účely STS začalo s přestavbou konfiskovaného statku J. Kučerové v druhé polovině února 1951.²⁰¹ STS avšak nesplnila svůj úkol. Stroje obhospodařovali často neodborní lidé, z toho důvodu byly stroje nepřipravené a ve špatném stavu. Navíc vyplácené odměny za provedenou práci nebyly dostatečné.²⁰²

JZD se stále nepodařilo založit. Zápis v kronice z roku 1952 říká: „*Založení JZD ve Štěpánově zůstalo v roce 1952 tvrdým a nerozluštěným oříškem, ačkoli bylo provedeno několik přesvědčovacích akcí zemědělců, hlavně středních a malých.*“²⁰³

¹⁹⁵ SOKA Olomouc, *Kronika obce Štěpánov 1927–1964*, s. 265.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 264.

¹⁹⁷ SOKA Olomouc, *Kronika obce Štěpánov 1927–1964*, s. 366, 397, 450.

¹⁹⁸ SOKA Olomouc, archiv obce Štěpánov, spisy, kart. 34, inv. č. 187, *JZD Štěpánov 1950 – 1983*.

¹⁹⁹ SOKA Olomouc, *Kronika obce Štěpánov 1927–1964*, s. 450.

²⁰⁰ BURGET, Antonín: *Z historie budování základů socialistického zemědělství na vesnicích Olomoucka*. Olomouc 1974, s. 18.

²⁰¹ SOKA Olomouc, *Kronika obce Štěpánov 1927–1964*, s. 297.

²⁰² Tamtéž, s. 404.

²⁰³ Tamtéž, s. 365.

V dubnu 1954 podala STS Olomouc žádost na MNV Štěpánov o převedení objektů č. 20, kde se nacházelo středisko STS Štěpánov, do svého vlastnictví. MNV s tímto požadavkem souhlasil ovšem za splnění určitých podmínek. Chtěl proplatit náklady, které mu vznikly při opravě střechy nad garážemi (bývalými chlévy) ve výši 50 000 Kčs a také chtěl náhradu za přenechaných 600 cihel. Zpráva rovněž obsahovala dodatek: „*MNV pevně věří, že zde bude JZD a středisko STS jedině pomůže k rychlejšímu jeho vzestupu.*“²⁰⁴

Ani v roce 1953 nebylo JZD ve Štěpánově založeno. Kronika pokusy o založení JZD popisuje následovně: „*Veškeré úsilí MNV, KSČ a úřadů bylo marné, naráželo na houževnatý odpor většiny zemědělců; raději se dřeli často jen dva na gruntě, než aby vstoupili do JZD.*“²⁰⁵

V olomouckém kraji byly sestavovány agitační skupiny, jejichž členové se pravidelně účastnili schůzí vesnických organizací KSČ, zasedání MNV a pomáhali řešit problémy brzdící založení JZD.²⁰⁶ Ve Štěpánově tomu nebylo jinak, v letech 1954 a 1955 probíhaly přesvědčovací akce za podpory dělníků z továren a členů KSČ. Zvláště pak v roce 1955, kdy předseda ONV Stařec organizoval velké akce za podpory OV KSČ a RONV. Všechny tyto snahy však vyzněly naprázdno.²⁰⁷

V obcích v okolí Štěpánova tomu bylo zcela jinak. V Žerotíně začali s kolektivizací jako první. Přípravný výbor byl ustaven v roce 1949 v čele s Adolfem Krejčím, již o rok později bylo založeno družstvo a podle podmínek III. typu se začalo hospodařit v roce 1951. V obci Hnojice bylo JZD založeno v roce 1950 v čele s Janem Hanákem a v Chomotouvě v roce 1952 v čele s Josefem Vraštilem. V Liboši bylo založeno JZD III. typu v roce 1953 v čele s Vladislavem Bittnerem, které však fungovalo pouze pár měsíců a následně se rozpadlo. V Horce nad Moravou došlo k založení družstva v roce 1955, přestože přípravný výbor byl ustaven již v letech 1951 a 1953. Roku 1955 bylo dále založeno JZD v Moravské Huzové, které o rok později pod vedením Miloslava Veselského přešlo na III. typ. V březnu 1956 vytvořeno JZD v Benátkách (předseda Josef Frýbort), v Krnově (předseda Josef Spurný), ve Stádle (předseda Emil Polívka) a v Březcích (předseda Vítězslav Petřek). Na řadě byl Štěpánov. Obec Strukov odolávala nejdéle, JZD zde bylo založeno až 25. července 1957 (předseda Metoděj Jašek).²⁰⁸

²⁰⁴ SOKA Olomouc, archiv obce Štěpánov, spisy, kart. 34, inv. č. 179, konfiskace zemědělské usedlosti č. p. 20

²⁰⁵ SOKA Olomouc, *Kronika obce Štěpánov 1927–1964*, s. 403-404.

²⁰⁶ BURGET, Antonín: Překonávání stagnace združstevňování zemědělství v Olomouckém kraji a jeho nový rozmach v roce 1955. In: *Sborník prací historických XI*. Praha 1986, s. 104.

²⁰⁷ SOKA Olomouc, *Kronika obce Štěpánov 1927–1964*, s. 451.

²⁰⁸ POSPÍCHAL, Miloslav a kol.: C. d., s. 129-130.

V roce 1955 bylo v nucených nájmech na 110 ha půdy, k nimž přibýlo dalších 30 ha po odsouzeném J. Kameníčkoví. Funkcionáři MNV byli postaveni před úkol zajistit obdělávání této půdy. Jelikož se o založení JZD pro naprostý nezájem zemědělců nechtěl nikdo pokoušet, zažádala rada MNV o ustavení farmy Státního statku. Vedení Státního statku však nemělo pro malou výměru půdy velký zájem a proto se jednání protahovalo až do začátku roku 1956. Zatímco MNV urgoval vytvoření Státního statku, nabraly okolnosti týkající se založení družstva a zemědělských poměrů v obci rychlý spád. V únoru 1956 byli další tři zemědělci uvězněni. K 1. březnu 1956 byl konečně zřízen Státní statek. Ve vedlejší obci Liboš bylo opět utvořeno JZD. Tyto události vedly tajemníka a předsedu MNV k dalšímu pokusu o vytvoření JZD. Dne 3. března se sešli předseda MNV J. Loun, tajemník MNV A. Mrázek, za zemědělce komunisty Fr. Lipner a za ostatní zemědělce J. Lukeš k ustavující schůzi. Byla sepsána vyhláška o skutečném stavu a rozhodnutí buď pro Státní statek, nebo JZD. K poradě byli sezváni i předsedové JZD z Majetína (Doubrava) a Vsiska (Pospíšil).²⁰⁹ První schůzky se účastnilo 38 výkonných zemědělců a 50 kovozezemědělců, tato schůzka však nebyla úspěšná, jelikož bylo získáno pouze 5 výkonných zemědělců a 16 kovozezemědělců, což na více jak 200 ha půdy nestačilo.

V přesvědčování se pokračovalo i v dalších dnech, předseda MNV Loun a ředitel STS Bernát osobně navštívili větší sedláky Drápala, Růžičku, Dvořáka, Zbořila a Brabce, jejich návštěva ovšem nebyla úspěšná. Rolníkům Davidovi a Vláčilovi byly zaslány přihlášky do JZD, ti je na druhý den donesli podepsané. Znovu se jednalo s Drápalem a odděleně s Brabcem, Dvořákem a Růžičkou, kteří byli rozhodnutí, že do JZD vstoupí, pokud vstoupí zemědělec Drápal, který byl jedním z významných zemědělců v obci. Rolník Slavotínek nebyl proti vstupu do JZD. Ještě ten den se začaly hrnout přihlášky od drobných držitelů půdy.²¹⁰ Pro JZD bylo získáno celkem 23 rodin zemědělců a 74 kovozezemědělců.

Dne 9. března byla svolána zakládající schůze JZD, do družstva již vstoupilo 150 družstevníků, z toho 25 výkonných zemědělců s výměrou 450 ha. Na této schůzi byl zvolen předseda, jímž se stal Josef Lukeš a další členové představenstva: Zdeněk Drápal, Svatopluk Slavotínek, Josef Novotný, Ludmila Uvázlová, Anděla Doubravská, Arnošt Brabec, František Lipner a Bohumil Pařil. Do revizní komise byli zvoleni Jan David, Karel Dvořák, Božena Poláchová, Růžena Lipnerová a František Růžička. Agronomem byl zvolen Zdeněk Drápal,

²⁰⁹ Do nového družstva ve Štěpánově vstoupilo 144 členů. *Stráž lidu*. 1956, XII.

²¹⁰ Soukromý archiv Mojmiry Lýska. MRÁZEK, Aleš: *Historie založení družstva ve Štěpánově*. Štěpánov, 1956.

zootechnikem Sv. Slavotínkem a skladníkem J. Novotným. Dále bylo odhlasováno JZD III. typu a vzorové stanovy, JZD bylo s konečnou platností založeno.²¹¹

Novinové periodikum Stráž lidu popisuje založení JZD ve Štěpánově následovně: „*V ten okamžik bylo rozhodnuto, že je skončováno se starým hospodařením i vlivem kulaků Kameníčka, Lýska, Běhala a dalších, kteří nejvíce bránili založení družstva a kteří se při jeho ustavování chtěli vloučit mezi družstevníky. Ti se však rázně postavili proti jejich přijetí.*“²¹²

Tajemník Mrázek ve svém dokumentu o historii založení družstva uvádí: „*První etapa skončena, nastává etapa druhá, nastává boj za povznesení nového družstva, za překonání všech překážek, kterých jest víc než dosti. Nastává boj o člověka, o přepracování jeho soukromého myšlení a trpělivého poučování pro práci pro všechny pro celek.*“²¹³

Vzhledem k pokročilému času bylo zapotřebí co nejdříve vyjet na pole. Stejně jako ostatní nově založená JZD se i to štěpánovské potýkalo s určitými nedostatky a problémy. Zároveň však nelze popřít nadšení lidí, kteří stáli u zrodu JZD, jako důkaz můžeme použít zápis tajemníka Mrázka o ustavování JZD: „*Vedoucí činitelé tohoto družstva, i když mají střední zemědělské vzdělání, nemají zkušenosti jak hospodařiti na tak velikých lánech a s tolika pracovníky, kteří sami se musí učit společně pracovat. Kterí teprve se budou předělávat na člověka se smyslem pro kolektiv, pro společnou práci na družstevních lánech. Co drobné přesvědčovací práce nastane, co předsudků, pomluv a výstřelků bude muset být urovnáno. Co mylných názorů vyvráceno, co hořkých slov přeslechnuto. To všechno musí být řešeno chladnou hlavou, členy rozvážnými, kteří se nebudou bát i ústrků, těžkostí a neúspěchu. Kterí budou mít jeden cíl – rozkvět družstva. Že jest to práce nadlidská, není sporu. Ale protože jest to práce krásná, práce budovatelská, práce pro naše děti z budoucích pokolení, práce, která klade kámen k mohutné hradbě tábora Míru, tato práce se musí zdařit. Jest na nás na všech a všechno jest v lidech. Lid krásné vlasti vybojuje a vybuduje.*“²¹⁴

Na konci roku 1956 se družstvo rozrostlo na 165 členů a hospodařilo na 513 ha půdy. Kronika uvádí, že JZD plnilo dodávky na 100 % a rovněž bohatě přispívalo do státního nákupu: 115 q hovězího, 169 q vepřového, 85 850 l mléka, 7 000 vajec, 3,5 vagonu přesnice, 12 vagonu ječmene, 1 vagon žita a 3,5 vagonu bramborů.²¹⁵

Pracovní jednotka původně plánovaná na 20 Kčs se díky dobrým výsledkům zvedla na 22 Kčs a 5 Kčs v naturáliích. Kronika uvádí, že „pracovní jednotka“ bylo častě používaným

²¹¹ Tamtéž

²¹² Do nového družstva ve Štěpánově vstoupilo 144 členů. *Stráž lidu*. 1956, XII.

²¹³ Soukromý archiv Mojmiry Lýska. MRÁZEK, Aleš. C. d.

²¹⁴ Tamtéž

²¹⁵ SOKA Olomouc, *Kronika obce Štěpánov 1927–1964*, s. 453-454.

slovním spojením, kolem kterého se stále točila debata družstevníků. Přece jen na počtu pracovních jednotek závisela výše jejich odměny. Rozsah pracovních jednotek byl stanoven normami prací.²¹⁶ Pan Jaromír Běhal vzpomíná, že po půl roce se proplatila polovina pracovních jednotek a na konci roku došlo k jejich doplacení a v lepším případě i navýšení o bonus. Hodnota pracovní jednotky v průběhu let kolísala. Na její výši měla značný vliv pracovní morálka, počasí a také hlavně sklizeň cukrovky, která byla důležitou položkou v příjmovém a výdajovém hospodářství.²¹⁷

Po založení JZD se samozřejmě změnil počet soukromých usedlostí v obci. Následující tabulka uvádí rozdíly v jejich počtu dle velikosti před a po založení JZD. Z tabulky je zřejmé a jak už bylo i výše zmíněno, mezi prvními členy JZD se nacházeli převážně drobní rolníci.²¹⁸

Tabulka 4 – Počet usedlostí v roce 1956 před a po založení JZD

Velikost usedlosti	Usedlosti v roce 1956	
	Před založením JZD	Po založení JZD
Do 0,5 ha	307	136
Do 2 ha	76	48
Do 5 ha	12	6
Do 10 ha	13	12
Do 15 ha	19	10
Do 20 ha	18	4
Nad 20 ha	7	1

Rok 1956 se stal v olomouckém okrese doslova rokem převratu, jelikož v něm došlo k založení asi 43 nových družstevních kolektivů.²¹⁹

Ve Štěpánově již v roce 1956 začalo JZD budovat svoji technickou základnu. V obci byla postavena kontrolní váha. O jejím zřízení se jednalo již na začátku století, avšak zemědělci s horního a dolního konce se nedohodli, jelikož všichni zemědělci chtěli mít váhu na svém konci. Z toho důvodu ke stavbě nedošlo a sedláci užívali váhu v Liboši a Březcích. Členové JZD rozhodli, že kontrolní váha bude postavena uprostřed obce mezi statky Josefa Hrabala a Boleslava Bazínka.²²⁰

²¹⁶ Tamtéž, s. 454.

²¹⁷ Tamtéž, s. 570.

²¹⁸ Tamtéž, s. 454.

²¹⁹ POSPÍCHAL, Miloslav a kol.: C. d., s. 25.

²²⁰ SOKA Olomouc, *Kronika obce Štěpánov 1927–1964*, s. 459.

V roce 1957 se konaly nové volby do MNV, jedním z výhledových plánů akčního programu MNV předneseného na ustavující schůzi bylo budování a rozšiřování JZD. Na území obce v té době hospodařilo ještě 30 soukromých zemědělců. Cílem MNV bylo do konce volebního období získat pro JZD další zemědělce, aby bylo do socialistického hospodaření zapojeno 90 % zemědělských usedlostí v obci. MNV si dále vytyčil sledovat plnění dodávek, měl tak políčeno na některé neplniče. Dalším cílem byla výborná organizace zemědělských prací, nejen v době žní.²²¹

Na začátku roku 1957 se konala schůze JZD za přítomnosti funkcionářů MNV, ONV, strany KSČ a také patronátního závodu Zora, na níž byly prezentovány výsledky JZD za 9 měsíců jeho působnosti. Jednotlivé položky týkající se zemědělské produkce, dodávek a nákladů byly porovnávány s okresními průměry. JZD Štěpánov bylo vyhodnoceno jako jedno z nejlepších v okrese. V únoru byl na další členské schůzi schválen celoroční výrobní plán pro rok 1957.²²²

Rok 1957 zapsal do historie združevňování na Olomoucku jako vyvrcholení etapy rozmachu JZD. Počátkem září byly JZD založeny téměř ve všech obcích olomouckého okresu, z nichž převážná část pracovala podle provozního rádu III. typu.²²³

Z toho důvodu se štěpánovské JZD uchýlilo k dalšímu přesvědčování a náboru soukromých zemědělců. Jednalo se především o zemědělce z horního konce, kde jich bylo celkem 27 samostatně hospodařících. Z dolního konce „odolávali“ pouze 3. Tito soukromí zemědělci byli předvoláni na radnici, kde jim inženýr Agroprojektu ukázal jejich budoucí pozemky. Tento návrh vyvolal v předvolaných nespokojenost, z čehož usuzují, že dle praktik socialistického systému se jednalo o méně úrodné pozemky na okraji katastru, což v případě Štěpánova byly pole nacházející se v blízkosti lesa, kde by osev vyhrabali bažanti.²²⁴ Zemědělci si vyžádali lhůtu na rozmyšlenou. Během 3 dnů se do JZD přihlásilo 22 zemědělců, přičemž JZD ve finále akceptovalo jen 7. Stalo se tak z toho důvodu, že se na horním konci nacházelo málo stájového prostoru a JZD se obávala o dostatek místa pro ustájení hovězího dobytka. Na mimořádné členské schůzi bylo rozhodnuto 15 zemědělců odmítnout s tím, že jejich žádost bude znovu projednána až za rok, což samozřejmě u odmítnutých sedláků vyvolalo nespokojenost.²²⁵

²²¹ Tamtéž, s. 474.

²²² Tamtéž, s. 475.

²²³ POSPÍCHAL, Miloslav a kol.: C. d., s. 25.

²²⁴ KOVAŘÍK, Karel: Kolektivizace vesnice a její oběti. *Zpravodaj: Konfederace politických vězňů České republiky*. Praha Rada Konfederace politických vězňů, 2009, roč. 16, č. 3, s. 28.

²²⁵ SOKA Olomouc, *Kronika obce Štěpánov 1927–1964*, s. 475–476.

Během roku 1957 přijalo JZD celkem 34 nových členů, 7 jich vystoupilo, koncem roku tak mělo štěpánovské JZD 189 členů a výměra zemědělské půdy se zvětšila o 162 ha. Na pracovní jednotku se vypláceno 22 Kčs v penězích a 5,05 Kčs v naturáliích.²²⁶

O rok později mělo JZD celkem 215 členů, z toho 52 mužů a 163 žen, z nichž 130 mělo manžela zaměstnaného mimo JZD. Mladistvých ve věku 14 až 18 let bylo v družstvu 12. JZD v tomto roce obhospodařovalo 742 ha zemědělské půdy, z toho 569 ha byla půda orná. Soukromě hospodařících zemědělců bylo v témže roce 85, obhospodařovali půdu o celkové rozloze 190 ha. Jednalo se o dva střední hospodáře s výměrou 13 ha, ostatní byli drobní držitelé půdy.²²⁷

Plánovaná pracovní jednotka 23 Kčs byla v tomto roce dodržena. U rostlinné výroby byl počet pracovních jednotek značně překročen, což bylo ale vykompenzováno i vyšší tržbou. Na prémiech bylo vyplaceno celkem 105 000 Kčs, z toho 64 751 Kčs v rostlinné výrobě a 40 273 Kčs v živočišné výrobě. Plnění dodávek i státního nákupu bylo splněno na 100 %. U cukrovky překročeno o 54 %. V živočišné výrobě nebylo plnění tak úspěšné z důvodu nedostatku krmiv, v žádné kategorii nedosáhlo 100 %, včetně státního nákupu.

Co se týče živočišné výroby, vracel se Štěpánov ke staré chovatelské tradici a to v chovu vepřů. Vepři se v obci chovali už za dob Rakouska-Uherska, což dokazují výstavy hospodářského zvířectva, které v obci pořádal Čsl. okresní hospodářský spolek z Hnojic. První výstava se konala v roce 1898 v zahradě usedlosti č. 22 Jana Sontága. Výstavy v letech 1900–1902 proběhly v Hnojicích a v roce 1906 opět ve Štěpánově v č. 22. Další výstavy pak probíhaly ve Štěpánově v zahradě u Vyhnánků v letech 1910 a 1927–1932. V březnu 1958 bylo uznáno KNV chovatelské hospodářství a po splnění dalších podmínek bylo po roce schváleno plemenářským. Stavba pro odchov plemenných prasnic a kanců, nacházející se na statku č. 9, byla dokončena v dubnu téhož roku. Prasata byla umístěna ve 4 chlévech s 51 boxy, součástí byli i výběhy.²²⁸ Po celé vsi bylo k ustájení vepřového, ale i hovězího dobytka využíváno celkem 52 stájí.

Družstevní prádelna v č. 480 byla přemístěna do č. 7 a na jejím původním místě byla zřízena mandlovna.²²⁹ Další prádelna fungovala v rámci Místního hospodářství v Březcích. Od roku 1962 mohly navíc hospodyně využívat i olomouckou městskou čistírnu a prádelnu.

²²⁶ Tamtéž, s. 476.

²²⁷ Tamtéž, s. 490.

²²⁸ Tamtéž, s. 493.

²²⁹ Tamtéž, s. 491.

Kronika uvádí, že v té době se v obci nacházela spousta soukromých praček a ten kdo pračku nevlastnil, si ji mohl za mírný poplatek půjčit v prodejně Jednota.²³⁰

V roce 1959 dosáhlo členstvo počtu 245, z toho 74 byli muži a 171 ženy. Mladistvých stále 12. Družstvo hospodařilo na 905 ha zemědělské půdy, z čehož 699 ha byla půda orná. Hodnota pracovní jednotky byla 20 Kčs a 2,80 Kčs v naturáliích. V živočišné výrobě bylo na prémiech vyplaceno 32 960 Kčs, v rostlinné výrobě žádné prémie vyplaceny nebyly, což bylo způsobeno neúrodou cukrovky. Tento fakt také způsobil, že nebylo dosaženo vytyčených tržeb. Dalším faktorem ovlivňujícím výši tržeb byl vysoce vyhnaný plán pro splnění pětiletky za 4 roky. Technické předpoklady byly nedostatečné.

Mimo nesplnění dodávek cukrovky, kvůli neúrodě, nebyly splněny dodávky vepřů a mléka.²³¹

V únoru 1959 předala Strojní traktorová stanice místnímu JZD 3 traktory, 3 secí stroje a ostatní příslušné závěsné nářadí v hodnotě 240 000 Kčs.²³²

Štěpánovské JZD se v témže roce zapojilo do pěstování námele, což bylo výnosným oborem polního hospodářství. Za tím účelem byl zakoupen speciální stroj za 19 670 Kčs uzpůsobený na očkování žita kulturou námele a současně i na jeho sklizeň. Při očkování byl stroj tažen traktorem, při sklizni stačila síla jednoho koně. Poprvé vypěstovalo JZD kulturu námele na 5 ha žita. Na 5 ha bylo sklizeno 203,40 kg námele s tržbou 24 468 Kčs a 114,5 q žita s tržbou 9 996 Kčs, celkem tedy tržba 34 464 Kčs.²³³

První čtyři roky si vyžádaly velké investiční akce týkající se výstavby nových hospodářských objektů. Za proinvestovaný cca 1 000 000 Kčs byly postaveny 4 drůbežárny každá pro 300 slepic, 6 odchoven kuřat, hříbárna, odchovna chovných prasat a kanců, samovýkrm pro 150 – 180 vepřů, 3 skleníky u Lipnerů, porodna prasnic v č. 9 a studna s čerpacím zařízením u této porodny.²³⁴

Na počátku 60. let došlo v olomouckém okrese k zahájení procesu slučování malých kolektivů ve větší družstevní celky, což souviselo se změnou územně správních celků, která proběhla v roce 1960. K datu 1. leden 1961 vzniklo sloučené JZD Žerotín-Strukov (předseda Adolf Krejčí), JZD Moravská Huzová sloučením družstev Moravská Huzová, Benátky a Stádlo (předseda Emil Polívka) a dále JZD Liboš, ke kterému byla přidruženo JZD Krnov

²³⁰ Tamtéž, s. 593.

²³¹ Tamtéž, s. 517-518.

²³² Tamtéž, s. 519.

²³³ Tamtéž, s. 519.

²³⁴ Tamtéž, s. 518-519.

(předseda Bohumil Peřina). Tímto slučováním se počet družstev, které později vytvořily družstvo jedno, snížil ze 12 na 7.

Jelikož v roce 1960 došlo k připojení obce Březce ke Štěpánovu došlo také ke sloučení místních JZD, předsedou se na dalších 17 let stal Zdeněk Štěpán.²³⁵ Díky tomu se počet členů v následujícím roce zvýšil na 295, převahu měly ženy stejně jako v předchozích letech a to počtem 209 členek. Osob starších na 60 let bylo 61 členů a mládeže do 25 let 27 členů. V tomto roce družstvo hospodařilo na 1 182 ha zemědělské půdy, z níž 971 ha byla půda orná. Hodnota pracovní jednotky byla 22 Kčs a 1,38 Kčs v naturáliích.²³⁶

Počátkem 60 let se JZD dostalo do krize, v roce 1962 se pracovní jednotka dostala na nejnižší úroveň za celou působnost JZD ve Štěpánově, na pouhých 19 Kčs. Za jednu z příčin bylo považováno nevhodné počasí, které způsobilo nedostatek krmiva. Další příčinou byla také nepřilíživá organizovaná práce JZD. JZD mělo 304 členů a obhospodařovalo přibližně stejnou zemědělskou výměru jako v loňském roce.²³⁷

V průběhu 60. let však došlo k upevnování družstva, hospodářské problémy byly postupně překonány, vnitřní problémy stabilizovány a došlo tak k jeho hospodářskému rozmachu.

V roce 1974 existovala v okolí obce už jen 3 sloučená družstva, která sdružovala původních 12. Jedním z nich bylo JZD Štěpánov, ke kterému se v témže roce připojilo JZD Liboš. Po jejich sloučení mělo JZD Štěpánov 420 členů a 1 710 ha zemědělské půdy.

K další integraci bylo přikročeno v roce 1978, jejímž výsledkem byl vznik JZD Zlatý klas se sídlem ve Štěpánově. Do tohoto nového ekonomického celku vstupovala jednotlivá družstva s následující výměrou zemědělské půdy a počtem členů: JZD Štěpánov 1 665 ha ZP (z toho 1 552 ha orné), členů 570; JZD Zlatý klas se sídlem v Hnojicích 2 256 ha ZP (z toho 2 148 ha orné), členů 625; JZD Horka – Chomoutov 794 ha ZP (z toho 745 ha orné), členů 125. Integrované JZD Zlatý klas mělo celkem tedy 4 515 ha zemědělské půdy, z toho 4 276 ha orné půdy. Sdružovalo celkem 1 320 členů.²³⁸

²³⁵ POSPÍCHAL, Miloslav a kol.: C. d., s. 131.

²³⁶ SOkA Olomouc, *Kronika obce Štěpánov 1927–1964*, s. 571.

²³⁷ Tamtéž, s. 594, 595.

²³⁸ POSPÍCHAL, Miloslav a kol.: C. d., s. 133.

4 Využití diplomové práce pro pedagogické účely

Tato diplomová práce se zabývá průběhem socializace v 50. letech v obci Štěpánov. V úvodu se soustřeďuje na politickou situaci v Československu a legislativní opatření týkající se socializace. Dále je prozkoumán historický vývoj obce Štěpánov se zaměřením na hospodářství a politický vývoj, průběh socializace týkající obchodu a živností a kolektivizace zemědělství.

Práce může být využita v hodinách dějepisu v rámci výuky o vývoji Československa po roce 1948 nebo v hodinách občanské výchovy v rámci výuky o vlastní obci, jejímž cílem je blíže seznámit žáky s obcí, v níž žijí. Z toho důvodu je vhodné připravit projekt vzdělávací akce, který by byl při výuce použit.

4.1 Projekt vzdělávací akce

Učivo je obsaženo v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání ve vzdělávací oblasti Člověk a společnost. V oboru Dějepis se jedná o tematický celek Rozdělený a integrující se svět a v oboru Výchova k občanství o tematický celek Člověk ve společnosti.²³⁹

Východisko Vzdělávací akce je realizována za účelem rozvíjení klíčových kompetencí tím, že vede žáky k rozvíjení zájmu o minulost vlastního národa.

Účastníci akce Žáci devátého ročníku základní školy ve věku 14-15 let
Prekoncepty:
Základní znalosti, dovednosti a postoje ze vzdělávací oblasti Člověk a společnost.

Forma a druh akce 9 hodin po 45 minutách

²³⁹ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. [cit. 2011-01-18]. Praha 2006, s. 43-50. Dostupné z WWW: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV-pomucka-ucitelum.pdf>

Časový údaj	1. hodina
Dílčí (specifický) cíl	Vyjmenovat základní údaje o obci Štěpánov (poloha, nadmořská výška, počet obyvatel, atd.) Orientovat se na webových stránkách obce
Způsob kontroly dosažení dílčího cíle	Pracovní list, otázky
Učivo	Základní údaje o obci Štěpánov
Strategie (organizace, metody, prostředky, pomůcky, studijní opory aj.)	Diskuse, internet, samostatná práce, řízený rozhovor
Lektor	Pavla Starošítková
Poznámky	Potřeba zajistit počítačovou učebnu, potřebné materiály zajistí učitel

Časový údaj	2. hodina
Dílčí (specifický) cíl	Vymezit dostupné prameny a literaturu pro studium historického vývoje obce Seznámit se s historickým vývojem obce
Způsob kontroly dosažení dílčího cíle	Otázky
Učivo	Historický vývoj obce Štěpánov se zaměřením na hospodářství
Strategie (organizace, metody, prostředky, pomůcky, studijní opory aj.)	Rozstříhaný text pověsti, samostatná práce, diskuse, brainstorming, ukázky publikací o obci, výklad
Lektor	Pavla Starošítková
Poznámky	Potřebné materiály zajistí učitel

Časový údaj	3. hodina
Dílčí (specifický) cíl	Vysvětlit čeho se Benešovy dekrety týkaly Zaujmut kritický postoj k Benešovým dekretům
Způsob kontroly dosažení dílčího cíle	Otázky
Učivo	Události v ČSR po roce 1945
Strategie (organizace, metody, prostředky, pomůcky, studijní opory aj.)	Samostatná práce, křížovka, pracovní text s otázkami, výklad
Lektor	Pavla Starošítková
Poznámky	Potřebné materiály zajistí učitel

Časový údaj	4. hodina
Dílčí (specifický) cíl	Popsat průběh událostí v únoru 1948, co jim předcházelo a jejich důsledky. Kriticky danou situaci zhodnotit.
Způsob kontroly dosažení dílčího cíle	Otázky, diskuse, časová osa
Učivo	Únor 1948
Strategie (organizace, metody, prostředky, pomůcky, studijní opory aj.)	Rozstříhané obrázky, výklad, pracovní list, pracovní text, samostatná práce, pojmy pro časovou osu
Lektor	Pavla Starošítková
Poznámky	Potřebné materiály zajistí učitel

Časový údaj	5. hodina
Dílčí (specifický) cíl	Definovat pojem „vesnický boháč“ a „kulak“ Analyzovat a posoudit dobové protikulacké karikatury
Způsob kontroly dosažení dílčího cíle	Otázky, diskuse
Učivo	„Vesnický boháč“
Strategie (organizace, metody, prostředky, pomůcky, studijní opory aj.)	Práce se slovníkem, PowerPointová prezentace, diskuse
Lektor	Pavla Starošítková
Poznámky	Pro slovníky si žáci přijdou před hodinou

Časový údaj	6. hodina
Dílčí (specifický) cíl	Popsat jednotlivé vlny kolektivizace Uvědomit si důsledky způsobené násilnou kolektivizací
Způsob kontroly dosažení dílčího cíle	Otázky, diskuse
Učivo	Kolektivizace zemědělství
Strategie (organizace, metody, prostředky, pomůcky, studijní opory aj.)	Samostatná práce, křížovka, výklad, diskuse
Lektor	Pavla Starošítková
Poznámky	Potřebné materiály zajistí učitel

Časový údaj	7. hodina
Dílčí (specifický) cíl	Popsat jednotlivé typy JZD Zaujmout kritický postoj k zakládání JZD
Způsob kontroly dosažení dílčího cíle	Otázky, diskuse
Učivo	Jednotná zemědělská družstva
Strategie (organizace, metody, prostředky, pomůcky, studijní opory aj.)	Diskuse, dobové agitační obrázky, samostatná práce, studijní texty
Lektor	Pavla Starošítková
Poznámky	Potřebné materiály zajistí učitel

Časový údaj	8. hodina
Dílčí (specifický) cíl	Popsat politický průběh v obci a průběh socializace v obci Uvědomit si, jaký dopad měla socializace na soukromou sféru
Způsob kontroly dosažení dílčího cíle	Otázky, diskuse
Učivo	Socializace obce Štěpánov
Strategie (organizace, metody, prostředky, pomůcky, studijní opory aj.)	Diskuse, výklad
Lektor	Pavla Starošítková
Poznámky	Rozdělit žákům do skupin pracovní texty k nastudování na příští hodinu

Časový údaj	9. hodina
Dílčí (specifický) cíl	Vyjmenovat trestané rolníky, popsat jejich osud a proces zakládání JZD v obci Uvědomit si, jaký dopad měla socializace na soukromé hospodaření
Způsob kontroly dosažení dílčího cíle	Otázky, diskuse
Učivo	Kolektivizace zemědělství v obci Štěpánov
Strategie (organizace, metody, prostředky, pomůcky, studijní opory aj.)	Výklad, práce ve skupinách – prezentace, diskuse
Lektor	Pavla Starošítková
Poznámky	Potřeba zajistit počítačovou učebnu

4.2 Metodické pokyny pro učitele

V této kapitole jsou podrobněji rozpracovány jednotlivé přípravy na hodinu výše zmíněného projektu vzdělávací akce včetně kognitivní, afektivních a psychomotorických cílů a přesné struktury hodiny včetně časové dotace. Veškeré studijní texty, pracovní listy nebo jiné potřebné dokumenty jsou k nalezení přímo za metodickým pokynem k příslušné hodině.

Metodické pokyny k hodině Základní údaje o obci Štěpánov

Cíle hodiny:

- Kognitivní:** Žáci vyjmenují základní informace o obci Štěpánov
Žáci vyhledají důležité informace v textu
Žáci stručně zformulují získané poznatky
- Afektivní:** Žáci si uvědomí přínos Internetu pro vyhledávání informací
Žáci si uvědomí, že obec Štěpánov je důležitou součástí jejich životů
- Psychomotorické:** Žáci pracují s webovými stránkami obce
Žáci nakreslí znak obce Štěpánov

Organizace vyučování a metody práce: diskuse, samostatná práce žáků, řízený rozhovor

Pomůcky: internet, pracovní list

Struktura hodiny:

1. Úvod, zahájení hodiny, formality, téma a cíl hodiny 2 min
2. Motivace 8 min
Žáci se zamyslí, zda se v poslední době stalo v obci něco zajímavého nebo důležitého.
3. Práce ve skupinách 20 min
Žáci se rozdělí do skupin nebo dvojic a jejich úkolem bude vyhledat důležité údaje o obci Štěpánov a doplnit je do pracovního listu.
4. Kontrola vyplněného pracovního listu 5 min
5. Opakování 5 min
Ukotvení základních informací, které se žáci v hodině naučili.
6. Rozloučení se žáky

Pracovní list - Obec Štěpánov

Obec Štěpánov

Důležité informace o obci se dozvíš na internetových stránkách obce: www.stepanov.cz

1. Zeměpisné údaje:

Popiš polohu obce:

Leží obec na sever nebo na jih od Olomouce?

Zjisti polohu (zeměpisné souřadnice ve formátu °, ', ') naší školy (přesněji budovy 2. stupně):

zeměpisná šířka, zeměpisná délka

Jak na to? Na portálu Amapy <http://amapy.centrum.cz> zadej do vyhledávače název Štěpánov, obec si přiblíž a zjisti zeměpisné souřadnice (Nástroje – získat GPS souřadnice).

2. Přírodní poměry:

Jaká je nadmořská výška? A průměrná roční teplota?

Obec Štěpánov obklopují ze dvou stran dva vodní toky, které to jsou?

Jaké vodní útvary se v blízkosti obce nacházejí?

Jaká Chráněná krajinná oblast se v blízkosti obce nachází?

3. Společenské poměry:

Jaký je počet obyvatelstva ve Štěpánově?

4. Obecní samospráva

Jak se jmenuje starosta obce?

Vypiš názvy přidružených obcí:

Nakresli znak obce. Na webových stránkách obce v sekci Histori – Štěpánov vyhledej, co jednotlivé znaky a barvy obsažené ve znaku znamenají.

5. Historie

Kdy se objevila první zmínka o obci Štěpánov? O co se jednalo?

Od kterého roku je nepřetržitě vedena kronika obce?

Jakými historickými památkami se může obec pyšnit?

.....

Metodické pokyny k hodině Historický vývoj Štěpánova zaměřený na hospodářství

Cíle:

- Kognitivní:** Žáci převypráví pověst o vzniku obce
Žáci dokáží určit významná data v historii obce
Žáci chápou rozdíl mezi půdou rustikální a dominikální
Žáci dokáží popsat vztah sedláků k půdě jejich pánům v 18. století
- Afektivní:** Žáci si uvědomí, které prameny jsou vhodné ke studiu historie obce
- Psychomotorické:** Nebudou v této hodině sledovány

Organizace vyučování a metody práce: samostatná práce, brainstorming, výklad

Pomůcky: rozstříhaný text pověsti, ukázky publikací o obci

Struktura hodiny:

1. Úvod, zahájení hodiny, formality, téma a cíl hodiny 2 min
2. Motivace 5 min
Žáci budou mít za úkol ve dvojicích sestavit rozstříhaný text známé místní pověsti o vzniku obce (příloha 7).
3. Brainstorming 8 min
Žáci se zamyslí nad tím, co nám pomůže studovat historii obce. Učitel představí žákům publikace týkající se obce.
4. Výklad učitele 25 min
Výklad bude založen na kapitole 3.1 Vývoj obce do roku 1948. Žáci si budou zapisovat důležité informace do sešitu.
5. Opakování 5 min
Ukotvení základních informací, které se žáci v hodině dozvěděli.
6. Rozloučení se žáky

Text pověsti o vzniku obce Štěpánov

Za dávných dob byly kraje široko kol Olomouce hlubokým lesem porostlé.

Jen tam, kde nynější klášter Hradisko při řece Moravě se vypíná, stával druhdy chatrný klášter, v němž žil staříčkový opat Štěpán životem zbožným.

Provázen jsa bratry procházel pustou krajinou pilně pátraje, zdaž by komu přispěti mohl.

Kraj, rozložený od kláštera do daleka, patřil prý pánu z Libnic, jenž horlivým jsa honby milovníkem, velmi často na lov vyjížděl.

Tak jedenkrát vzdáliv se valně od družiny své, a žena se za jelenem, v lese zabloudil.

Nemoha se z lesa dostat, ana noc již nadcházela, byl nucen v lese přenocovati.

Ráno procitnuv, spatřil Štěpána, an s druhy k němu přichází. Zvednuv se, šel k němu.

Dobrotivý stařeček podal mu občerstvení a vyvedl jej z lesa.

Na památku svého záchránění založil Libnický na místě, kde přespal noc v lese, vesnici, již údělem dal Štěpánovi a nazval ji Štěpánovem.

Zdroj: KOUDELA, Miroslav, KRÁČMAR, Jiří: *Paměti obce Štěpánova*. Olomouc 1997, s. 7.

Metodické pokyny k hodině Události v ČSR po roce 1945

Cíle:

- Kognitivní:** Žáci popíší události po roce 1945
Žáci dokáží vysvětlit, z jakého důvodu byly Benešovy dekrety vydávány
Žáci určí, čeho se Benešovy dekrety týkaly
- Afektivní:** Žáci chápou důležitost dekretů pro další vývoj ČSR
Žáci si uvědomují problematické hodnocení dekretů v dnešní době
- Psychomotorické:** Nebudou v této hodině sledovány

Organizace vyučování a metody práce: samostatná práce, výklad, práce s textem, řízený rozhovor

Pomůcky: křížovka, pracovní text s otázkami

Struktura hodiny:

1. Úvod, zahájení hodiny, formality 2 min
2. Motivace 8 min
Křížovka (příloha 8) – opakování znalostí týkající se ukončení 2. světové války.
3. Výklad 5 min
Výklad týkající se vývoje událostí po roce 1945.
4. Práce s textem 10 min
Žáci se rozdělí do dvojic, jejich úkolem bude přečíst si text – výňatek z Benešových dekretů a odpovědět na otázky (příloha 9). Poté bude následovat kontrola.
5. Výklad 15 min
Výklad se bude týkat Benešových dekretů a odsunu Němců. Vhodné studenty zapojit do diskuse a provést zápis do sešitu.
6. Opakování 5 min
Ukotvení základních informací, které se žáci v hodině dozvěděli.
7. Rozloučení se žáky

Křížovka tajenka „dekrety“

1				L	I	D	I	C	E		
2			O	P	L	E	T	A	L		
3	P	R	O	T	E	K	T	O	R	Á	T
4		H	E	Y	D	R	I	C	H		
5					B	E	N	E	Š		
6				H	I	T	L	E	R		
7	S	U	D	E	T	Y					

Otázky:

1. Která obec byla 10. června 1942 vyhlazena německými nacisty po atentátu na říšského protektora?
2. Příjmení studenta, který byl zabit při protinacistické demonstraci v Praze (pocházel z Nákla)?
3. Od 16. března byl na československém území okupovaném Německem vytvořen Čechy a Morava.
4. Příjmení říšského protektora?
5. Příjemní prezidenta před a po 2. světové válce?
6. Příjmení „Vůdce“ Německa, který vyvolal 2. světovou válku?
7. Jak se nazývají pohraniční oblasti, které se staly součástí Německa?

Pracovní text – Dekret prezidenta republiky 5/1945 Sb.

5/1945 Sb.

DEKRET

prezidenta republiky

ze dne 19. května 1945

o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů

K návrhu vlády ustanovuji:

§ 1

(1) Jakékoliv majetkové převody a jakákoliv majetkově-právní jednání, ať se týkají majetku movitého či nemovitého, veřejného či soukromého, jsou neplatná, pokud byla uzavřena po 29. září 1938 pod tlakem okupace nebo národní, rasové nebo politické persekuce.

(2) Způsob uplatnění nároků, plynoucích z ustanovení odstavce 1, budiž upraven zvláštním dekretem prezidenta republiky, pokud se tak nestalo již tímto dekretem.

§ 2

(1) Majetek osob státně nespolehlivých na území Československé republiky dává se pod národní správu podle dalších ustanovení tohoto dekretu.

(2) Za majetek osob státně nespolehlivých se považuje též majetek těmito osobami převedený po 29. září 1938, leč by nabyvatel nebyl věděl o tom, že jde o takový majetek.

§ 3

Národní správa budiž zavedena do všech podniků (závodů) i do všech majetkových podstat, kde toho vyžaduje plynulý chod výroby a hospodářského života, zejména v závodech, podnicích a majetkových podstatách opuštěných nebo takových, které jsou v držbě, správě, nájmu nebo pachtu osob státně nespolehlivých.

§ 4

Za osoby státně nespolehlivé jest považovat:

a) osoby národnosti německé nebo maďarské,

b) osoby, které vyvíjely činnost, směřující proti státní svrchovanosti, samostatnosti, celistvosti, demokratickorepublikánské státní formě, bezpečnosti a obraně Československé republiky, které k takové činnosti podněcovaly nebo jiné osoby svěsti hleděly a záměrně podporovaly jakýmkoliv způsobem německé a maďarské okupanty. Za takové osoby jest na příklad považovati členy Vlajky, Rodobraný, Úderných oddílů Hlinkovy gardy, vedoucí funkcionáře Spolku pro spolupráci s Němci, České ligy proti bolševismu, Kuratoria pro výchovu české mládeže, Hlinkovy slovenské ludové strany, Hlinkovy gardy, Hlinkovy mládeže, Národní odborové ústředny zaměstnanecké, Svazu zemědělství a lesnictví, Německo-slovenské společnosti a jiných fašistických organizací podobné povahy.

§ 5

Za státně nespolehlivé jest z osob právnických považovati ty, jejichž správa úmyslně a záměrně sloužila německému nebo maďarskému vedení války nebo fašistickým a nacistickým účelům.

§ 6

Za osoby národnosti německé nebo maďarské jest považovati osoby, které při kterémkoliv sčítání lidu od roku 1929 se přihlásili k německé nebo maďarské národnosti nebo se staly členy národních skupin nebo útvarů nebo politických stran, sdružujících osoby německé nebo maďarské národnosti.

Zdroj: Předpis č. 5/1945 Sb. *Zákony pro lidi* [online]. [cit. 2011-11-16]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-5>

Otázky:

1. Za jakých podmínek jsou majetkové převody neplatné?
2. Kdo spravuje majetek státně nespolehlivých osob?
3. Na jaké podniky je uvalena národní správa?
4. Jaké právnické osoby jsou považovány za státně nespolehlivé?
5. Stručně vysvětli, jaké osoby jsou považovány za státně nespolehlivé?
6. Kdo je považován za osobu německé a maďarské národnosti?

Metodické pokyny k hodině Únor 1948

Cíle:

- Kognitivní:** Žáci popíší události února 1948
Žáci příčiny a následky komunistického převratu
- Afektivní:** Žáci zaujmou kritický postoj k událostem února 1948
- Psychomotorické:** Žáci dokáží sestavit časovou osu událostí

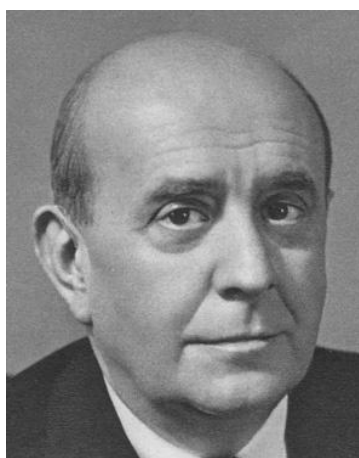
Organizace vyučování a metody práce: samostatná práce, výklad, práce s textem, řízený rozhovor

Pomůcky: rozstříhané obrázky, pracovní list, pracovní text s otázkami, pojmy pro chronologickou osu

Struktura hodiny:

1. Úvod, zahájení hodiny, formality, téma a cíl hodiny 2 min
2. Motivace 8 min
Žáci rozdělení do skupinek dostanou rozstříhané obrázky československých a sovětských politiků a jejich úkolem bude obrázky poskládat a společně pak přiřadit k jednotlivým portrétům jména (příloha 10).
3. Výklad 10 min
Během výkladu, který může být provázen PowerPointovou prezentací, si budou žáci zapisovat získané informace do pracovního listu (příloha 11).
4. Práce s textem 10 min
Žáci budou muset v textu vyhledat informace týkající se vývoje únorových událostí a doplnit do tabulky, která je součástí pracovního listu (příloha 12).
5. Kontrola vyplněného pracovního listu 5 min
6. Výklad 5 min
Následovat bude výklad týkající se událostí, které přineslo vítězství komunistů.
7. Opakování 5 min
Žáci dostanou do skupinek pojmy a společně vytvoříme chronologickou osu průběhu událostí týkající se komunistického převratu v roce 1948.
8. Rozloučení se žáky

Portréty politiků

Zdroje:

Klement Gottwald. *Vláda České republiky* [online]. [cit. 2012-03-07]. Dostupné z:

<http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/rejstrik-predsedu-vlad/klement-gottwald-442/>

Únor 1948 a Benešovo váhání. *Rádio Praha* [online]. [cit. 2012-03-07]. Dostupné z:

<http://www.radio.cz/cz/rubrika/historie/unor-1948-a-benesovo-vahani>

Edvard Beneš. *Wikipedia* [online]. [cit. 2012-03-07]. Dostupné z: <http://www.radio.cz/cz/rubrika/historie/unor-1948-a-benesovo-vahani>

Jan Masaryk. *Genealogie ČR* [online]. [cit. 2012-03-07]. Dostupné z:

http://xtree.cz/se_vizitka.php?osoba=420876

16. října 1980 – zemřel čs. právník a politik Prokop Drtina. *Svornost* [online]. [cit. 2012-03-07]. Dostupné z:

<http://www.svornost.com/2011/10/16-rijna-zemrel-cs-pravnik-a-politik-prokop-drtina-1980/>

Ludvík Svoboda: Generál navždy v obklíčení. *Český a slovenský svět* [online]. [cit. 2012-03-07]. Dostupné z:

<http://www.czsk.net/svet/clanky/osobnosti/svoboda.html>

Pracovní list – Únor 1948

1. Co předcházelo?
2. Proč ministři demisi podávají? O jaké ministry se jedná?
3. Jaké reakce demise vyvolala? Byla přijata nebo ne?
4. Průběh událostí 20. – 25. února 1948

Den	Popis události
20. února	
21. února	
22. února	
23. února	
24. února	
25. února	

5. Jaké následky mělo přijetí demise?
6. Jaké události s sebou přineslo vítězství komunistů?

Pracovní text – Únor 1948

Dne 20. 2. 1948 poté, co se ukázalo, že ministr Nosek nesplnil ustanovení vlády, oznámili ministři P. Zenkl, H. Ripka, J. Stránský a P. Drtina (nár. soc.), J. Šrámek, F. Hála, A. Procházka a J. Kopecký (lidová strana), Š. Kočvara, I. Pietor, M. Franek a J. Lichner (Demokratická strana) oficiálně prezidentu republiky, že odstupují ze svých úřadů. Komunisté byli připraveni a přišli se svým návrhem na řešení krize. Požadovali, aby prezident demisi přijal a doplnil vládu ministry podle jejich představ. Na podporu jejich požadavků byly od 21. 2. pořádány tábory lidu na staroměstském náměstí i jinde. Týž den se ustavily akční výbory Národní fronty. Dne 22. 2. se konal sjezd závodních rad a byly ustaveny Lidové milice 23. 2. byl založen Ústřední akční výbor a na jeho zasedání se dostavili i představitelé armády v čele s gen. L. Svobodou. Dne 24. 2. podpořila požadavek komunistů i jednohodinová generální stávka po celé republice.

Prezident mohl demisi ministrů odmítnout, a tak donutit komunistky, aby se podřídili rozhodnutí vlády a vrátili se k ústavním pořádkům, nebo aby nesli zjevnou vinu za rozbití Národní fronty. Mohl též jmenovat úřednickou vládu a především vypsát nové předčasné volby. Zejména nár. socialisté byli přesvědčeni, že by v nich komunisté nevyhráli. Stárnoucí a nemocný Beneš se však obával násilí, kterým komunisté hrozili a demisi ministrů 25. 2. 1948 přijal. Jmenoval pak vládu ve složení, které navrhli komunisté. K. Gottwald mohl na Staroměstském náměstí triumfálně vyhlásit „porážku reakce a vítězství pracujícího lidu.“

Následujícího dne vydaly vlády USA, Francie a Velké Británie prohlášení, v němž se konstatuje, že „prostřednictvím uměle a záměrně vyvolané krize a za použití jistých metod, vyzkoušených již předtím na jiných místech, bylo znemožněno svobodné působení parlamentních institucí a zavedena skrytá diktatura jedné strany pod zástěrkou vlády národní jednoty“. Toto hodnocení bylo výstižné. K dalším krokům však západní státy nepřistoupily. Proti převratu doma protestovala jen skupina studentů, jinak obyvatelé vítězství komunistů vcelku vítali nebo (většinou) zůstali pasivní.

Zdroj: VYKOUPILO, Libor: *Slovník českých dějin*. Brno 1994, s. 427.

Metodické pokyny k hodině „Vesnický boháč“

Cíle:

- Kognitivní:** Žáci definují pojem „kulak“
Žáci analyzují dobové protikulacké karikatury
- Afektivní:** Žáci posoudí a zhodnotí dobové protikulacké karikatury
- Psychomotorické:** Nebudou v této hodině sledovány

Organizace vyučování a metody práce: samostatná práce, řízený rozhovor

Pomůcky: slovníky cizích slov, PowerPointová prezentace

Struktura hodiny:

1. Úvod, zahájení hodiny, formality, téma a cíl hodiny 2 min
2. Motivace 3 min
Žáci budou vyzváni sdělit své názory, co si představují pod pojmy „vesnický boháč“ a „kulak“.
3. Práce ve skupinách 10 min
Každá skupina obdrží jiný slovník cizích slov a bude muset vyhledat definici pojmu „kulak“. Společně si jednotlivé definice přečteme.
4. Zápis do sešitu 5 min
5. Prezentace 15 min
PowerPointová prezentace bude obsahovat dobové protikulacké karikatury (příloha 13). Úkolem žáků bude diskutovat nad symboly použitých na karikaturách, vést je mohou doplňující otázky učitele.
6. Opakování 5 min
Ukotvení základních informací, které se žáci v hodině dozvěděli.
7. Rozloučení se žáky

Dobové protikulacké karikatury

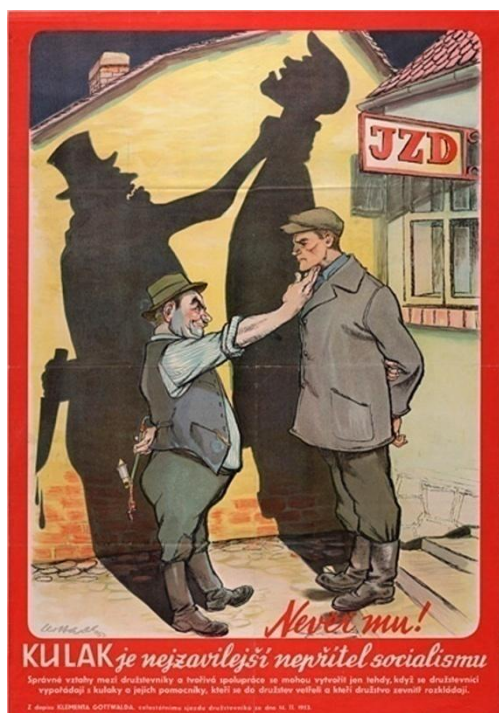
Po staru se žít nedá ...

Otázky:

1. Pokuste se odvodit, proč má vyobrazený sedlák na klopě čtyřlístek.
2. Všimněte si ostatních detailů na postavě sedláka. Vyjmenujte je a pokuste se popsat, proč byly použity.
3. Proč bylo tehdy nutné zorat meze?
4. Pokuste se popsat, proč se na plakátu hlásá: „Po staru se žít nedá.“ Jak vypadal tento starý způsob rolnického života jak z pohledu propagandy, tak reálně?

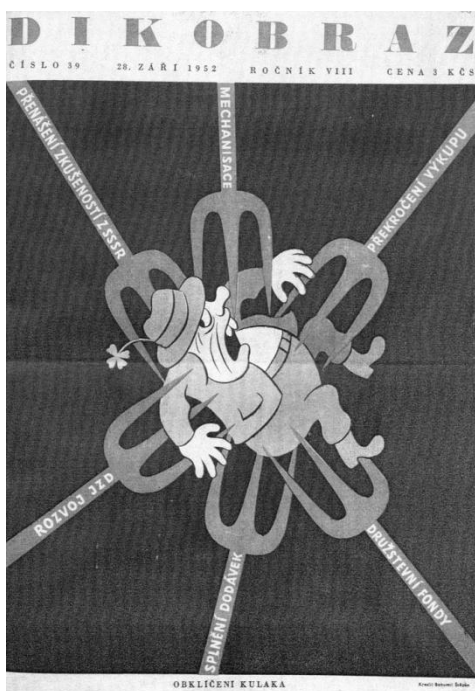
Kulak je nejzavilejší nepřítel socialismu

Otázky:

1. Identifikujte postavy na obraze.
2. Zaměřte se na evidentní sdělení. O čem nás přesvědčuje autor?
3. Jak na vás působí obraz celkově?
4. Proč autor neponechal stínu kulaka klobouk a přisoudil mu cylindr?

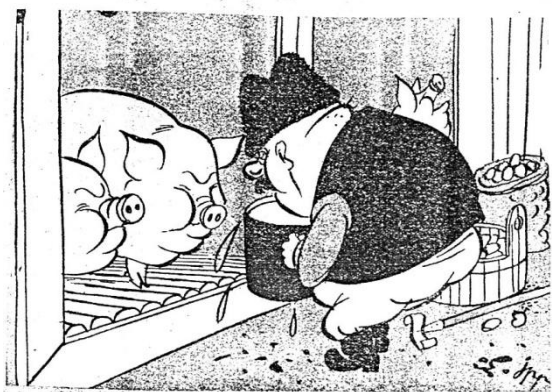
Obklíčení kulaka

Otázky:

1. Pokuste se popsat užitou symboliku. Jaký účel má nejspíš plnit?
2. Zkuste přiřadit ke každým pojmenovaným vidlím protichůdný ekvivalent – tedy vlastnosti a postupy, které měly být pomocí socialistických metod potlačeny.

„Kulak“

Kulak: — Je to daromné, chlieb a počivo podražely, musíte sa uspokojit zas len so zemiakmi a mliekom ...

Otázky:

1. Co dělá zobrazovaný sedlák špatně? Co je mu v této karikatuře vytýkáno?
2. Pokuste se vysvětlit, na co odkazuje fakt, že sedlák i prasata na obrázku jsou tak vypasení.
3. Dokážete popsat, k čemu se využívá nástroj, který leží v pravém dolním rohu obrázku?

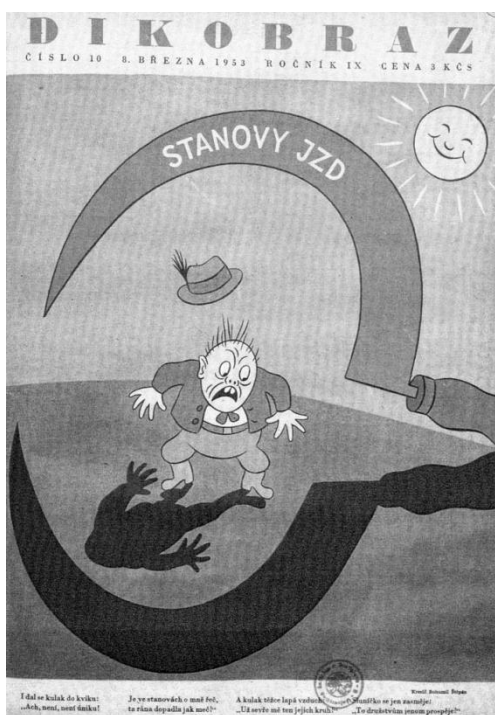
JRD

Otázky:

1. Identifikujte postavy na karikatuře.
2. Jak byste interpretovali rozdíl ve výšce předáka družstva a kulaka?

Stanovy JZD

Otázky:

1. Pokuste se odpovědět na otázku, proč bylo pro ilustraci charakteru stanov JZD použito právě srp. Proč nebylo použito kladivo, traktor či pěst?
2. Pokuste se o vlastní interpretaci této karikatury.
3. V jakém smyslu by obraz vypovídal, kdyby byl na místě kulaka „běžný“ střední rolník?

Dobové protikulacké karikatury. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [cit. 2012-03-07]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/dobove-protikulacke-karikatury>

Metodické pokyny k hodině Kolektivizace zemědělství

Cíle:

- Kognitivní:** Žáci definují pojem kolektivizace
Žáci definují pojem pětiletka
Žáci datově vymezí jednotlivé vlny kolektivizace a charakterizují je
Žáci popíší, jakými formami byli zemědělci utlačováni a jakým způsobem byli trestáni
- Afektivní:** Žáci chápou důsledky způsobené násilnou kolektivizací
- Psychomotorické:** Nebudou v této hodině sledovány

Organizace vyučování a metody práce: samostatná práce, výklad, diskuse, řízený rozhovor

Pomůcky: křížovka, pracovní list

Struktura hodiny:

1. Úvod, zahájení hodiny, formality, téma a cíl hodiny 2 min
2. Opakování učiva z minulé hodiny 13 min
Křížovka – opakování pojmů z předminulé hodiny (příloha 14).
3. Výklad 25 min
Výklad se uskuteční na základě zpracovaných kapitol 2.3, 2.4 a 2.5 týkajících se tří vln kolektivizace. Výklad může být doprovázen PowerPointovou prezentací, žáci si budou zapisovat důležité informace do pracovního listu (příloha 15). Součástí výkladu je i diskuse se žáky týkajících se jejich názorů na kolektivizaci.
4. Opakování 5 min
Ukotvení základních informací, které se žáci v hodině dozvěděli.
5. Rozloučení se žáky

Křížovka tajenka kolektivizace

1.						K	S	Č											
2.					G	O	T	T	W	A	L	D							
3.			S	T	A	L	I	N											
4.					D	E	M	I	S	I									
5.			N	O	S	E	K												
6.	M	A	N	I	F	E	S	T	A	C	I								
7.		S	O	C	I	A	L	I	S	M	U	S							
8.					P	Ř	E	V	R	A	T								
9.					V	N	I	T	R	A									
10.							Z	Á	P	O	T	O	C	K	Ý				
11.				Ú	S	T	A	V	A										
12.			M	I	L	I	C	E											
13.			B	E	Z	P	E	Č	N	O	S	T							

1. Která strana zvítězila ve volbách v květnu 1946?
2. Předsedou vlády se stal..... Tentýž člověk se v roce 1948 stal prezidentem.
3. Vůdčí osobnost SSSR?
4. 12 nekomunistických ministrů podalo v 20. února 1948
5. Ministr vnitra?
6. Komunisté 21. února svolali na Staroměstské náměstí
7. Jak nazýváme totalitní režim, který v ČSR po únoru 1948 nastal?
8. V únoru způsobila komunistická strana
9. KSČ po volbách v roce 1946 obsadila významná ministerstva (....., informací a de facto i národní obrany)
10. Předsedou vlády v červnu 1948 se stal.....
11. 9. května 1948 byla přijata nová
12. S komunisty v únoru 1948 spolupracovaly Lidové
13. KSČ k ovládnutí mocenských pozic využívala Státní

Pracovní list – Kolektivizace zemědělství

Vysvětli pojem kolektivizace:

Jaké typy kolektivizačních zařízení v ČSR vznikaly?

Proč stát kolektivizaci podporoval?

Kdo prosadil násilnou kolektivizaci?

První vlna kolektivizace-

1. Jaká administrativní opatření byla při utlačování zemědělců používána?

2. Jak byli zemědělci utlačováni z finančního hlediska?

3. K čemu sloužily strojní a traktorové stanice?

4. Co je to tzv. pětiletka a čeho se týkala?

5. Jak byli zemědělci trestáni?

Druhá vlna kolektivizace -

1. Jak bychom mohli 2. vlnu kolektivizace charakterizovat?

2. Čím byla nespokojenost občanů způsobena? Jaký důsledek měla na vznikající JZD?

3. Měnová reforma – kdy a jak proběhla?

Třetí vlna kolektivizace -

Metodické pokyny k hodině Jednotná zemědělská družstva

Cíle:

- Kognitivní:** Žáci zhodnotí důvody pro založení JZD
Žáci definují rozdíly mezi jednotlivými typy družstev
Žáci dokáží popsat způsob odměňování v jednotlivých typech družstev
- Afektivní:** Žáci zaujmou kritický postoj k zakládání JZD
- Psychomotorické:** Nebudou v této hodině sledovány

Organizace vyučování a metody práce: diskuse, samostatná práce, řízený rozhovor

Pomůcky: dobové agitační obrázky, pracovní texty s otázkami

Struktura hodiny:

1. Úvod, zahájení hodiny, formality, téma a cíl hodiny 2 min
2. Motivace 3 min
Na základě obrázku budou žáci odhadovat téma hodiny.
3. Práce s textem 15 min
Žáci se rozdělí do dvojic, jejich úkolem bude přečíst si text o zakládání JZD a odpovědět na otázky. Poté bude následovat kontrola.
4. Práce s textem 20 min
Žáci se rozdělí do dvojic, jejich úkolem bude přečíst si text o typech JZD a odpovědět na otázky.
5. Opakování 5 min
Ukotvení základních informací, které se žáci v hodině dozvěděli.
6. Rozloučení se žáky

Dobové agitační obrázky JZD

Obrazy propagandy. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [cit. 2012-02-28]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/obrazy-propagandy>

BAROCH, Pavel. Jak KSČ vyhnala rodinu kulaka do barabizny plné myši. *Aktuálně.cz* [online]. 2010[cit. 2012-02-28]. Dostupné z: <http://aktualne.centrum.cz/domaci/spolecnost/clanek.phtml?id=670239>

Pracovní text – Zakládání JZD

Nástrojem určeným ke kolektivizaci všech rolnických hospodářství na území republiky se stal zákon č. 69 „O jednotných zemědělských družstvech“ z 23. února 1949.

Ze samotného zákona není snadné poznat, že jeho cílem je vybudovat kolektivní zemědělský systém. V prvním paragrafu se dočteme, že: V zájmu zajištění blahodárného rozvoje zemědělského družstevnictví a odstranění dosavadní roztržitosti družstevní činnosti v zemědělství jako dědictví minulosti budou zakládána na podkladě dobrovolnosti jednotná zemědělská družstva, která mají sjednotiti dosavadní různá zemědělská družstva a přinést významný prospěch pracujícím zemědělcům.

Všech čtrnáct paragrafů zákona je zavádějících, neboť předstírají, že jejich cílem je sjednocení existujících družstev, ale ve skutečnosti mají za cíl naprosto zásadní reformu veškerého zemědělského života. Jejich pravým účelem je získat kontrolu nad všemi nefinančními družstvy, s výjimkou spotřebních družstev anebo těch, které slouží současně více obcím.

Proces „združstevňování“ má velmi prostý průběh. Ve vsi se vytvoří přípravný výbor nového jednotného zemědělského družstva – JZD. Sestává z pěti až deseti osob, které mohly či nemusely být členy dosavadních družstev. Musí to být zemědělci nebo hospodařící nájemci půdy. Výbor vypracuje seznam existujících družstev a jejich členů a dále seznam těch z nich, kteří jsou ochotni vstoupit do nového JZD. Tato informace se pak zašle Ústřední radě družstev k prověření a ke schválení. Pokud dojde ke schválení, je nové družstvo ustanoveno a smí se zapsat do soudního rejstříku družstev. Od okamžiku registrace přestávají všechna dosavadní družstva v obci existovat jako samostatné právnické osoby a jsou včleněna i s veškerým svým majetkem do sjednoceného družstva. Členové dosavadních družstev se automaticky stávají členy družstva nového, pokud do čtrnácti dnů od vyhlášení vzniku JZD neoznámí své vystoupení. Pokud to ale vyžaduje veřejný zájem, mohou být i tito vystoupivší členové donuceni vykonávat své družstevní povinnosti, přičemž jim zanikají veškerá členská práva.

Sjednocená družstva tak mají do začátků snadno zajištěné finanční zdroje pro svou činnost. Stará družstva nemají z právního hlediska jakoukoliv možnost bránit svá práva a majetek, protože ode dne, kdy vstoupil v platnost zákon o JZD, jim není povoleno zbavovat se majetku anebo podnikat jakékoliv finanční kroky kromě běžných denních prodejních transakcí. Zákaz platí, dokud není v obci založeno nové JZD.

Valná hromada každého jednotného družstva musí schválit vzorové stanovy bez úprav, tak jak je vypracovalo ministerstvo zemědělství. Družstvo je pak přiděleno příslušnému oddělení Ústřední rady družstev. Od té chvíle podléhá bedlivé kontrole a řízení ze strany vedoucího této sekce a jeho zástupce, jež oba jmenuje ministr zemědělství.

Zdroj: Feierabend, Ladislav: *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*. Praha 2007, s. 66-67.

Otázky:

1. Jaké byly hlavní argumenty pro zakládání JZD?
2. Kdo se stával členem přípravného výboru a jaké úkoly musel přípravný výbor splnit?
3. Jaký je rozdíl mezi „starými“ a „novými“ družstvy?
4. Jaký je názor autora na združstevňování zemědělství a jaké jsou k tomu jeho důvody?

Pracovní text – Typy JZD

Stanovy těchto JZD obsahují instrukce, jak postupně prosazovat kolektivizaci rolnických hospodářství. Zavádí čtyři typy družstev, označených římskými číslicemi. Proces se začíná s poměrně nevinnými družstvy typu I. V této první fázi mají členové za úkol uskutečnit nějaký společný projekt, například společnou prádelnu, líheň vajec, odchovnu telat či něco podobného. Druhý krok pak vyžaduje přesvědčit členy, aby vzájemně sdíleli svou práci, potahy a mechanizaci. Tato fáze je většinou zahájena před obdobím osevu či sklizně a zdánlivě se příliš neliší od prosté sousedské výpomoci, až na to, že členům se ukládá, aby se zapisovali na určité dny v rámci systematického plánu a aby pracovali svědomitě, ať jsou přidělení kamkoliv. Pozemky jsou nadále soukromým majetkem zemědělců, jejich hranice zůstávají v platnosti, ale obhospodařování půdy probíhá společně, účastní se ho celá vesnice v organizovaných týmech.

Pracovní čas, potahy a stroje, jež každý člen poskytl ostatním, se zaznamenávají a družstvo mu jejich hodnotu na konci sezony přičte k dobru, naopak mu odečte hodnotu práce a pracovních nástrojů, kterými přispěli ostatní při obdělávání jeho pozemku

V některých družstvech typu I členové zašli dále a souhlasili s tím, že některá svá pole osejí stejnou plodinou současně a v rámci jedné organizované akce. To usnadňuje koordinaci společné práce, ale hranice pozemků a soukromé hospodaření na jednotlivých hospodářstvích zůstávají zachovány.

Pokud jsou tyto formy hospodaření zavedeny, může vesnice přikročit k typu II, kdy se ruší hranice pozemků a rozorají se meze. Takto propojené pozemky jsou pak společně obhospodařovány celou vesnicí, společně se plánuje podíl pozemků, který zaujmou plodiny, seno a krmivo pro zvířata. Rozloha pole a pracovní příspěvek členů se nadále zaznamenává, a každý vlastník tak dostane podíl úrody, který mu náleží. Soukromé vlastnictví tedy není zrušeno, každý člen také dál chová vlastní dobytek a drůbež. Zelené krmení se proto rozděluje v podílech mezi členy.

Pokud využívá neobdělanou půdu anebo obecní či jiné veřejné plochy, dostane JZD za obdělávání podíl z úrody.

Výdaje v tomto typu družstva také hradí členové v poměru k rozloze jejich pozemků, které družstvo obhospodařuje. Zaznamenávají se hodiny práce každého člena a stroje, potahy a další vstupy, které poskytl. Člen hradí svůj podíl společných výdajů. Komunisté preferují odměňování členů ne podle počtu hodin, ale v závislosti na typu práce, kterou vykonávají. Zavedli proto systém pracovních norem, které odrážejí pracovní výkon svědomitého

pracovníka v jedné směně v závislosti na typu práce, místních podmínkách a s dostupnými nástroji. Finanční ohodnocení vychází z kategorií, do nichž jsou řazeny jednotlivé druhy práce podle důležitosti, obtížnosti, složitosti a potřebného vzdělání. Pracovní výkon za směnu odpovídající normě v určité kategorii je pak ohodnocen určitým množstvím pracovních jednotek.

Družstva typu II tak zavádějí kolektivní masovou produkci na půdě, která byla ve vlastnictví členů, ale nedospívají do fáze kolektivního řízení. To nastává až ve fázi III. V tomto typu družstva již vypěstované plodiny nepatří členům, ale jednotnému zemědělskému družstvu, třebaže se pěstují na půdě a s pomocí práce všech bývalých vlastníků. Pozemky jsou nadále vedeny v pozemkových knihách jako majetek členů, ale majitelé se vzdávají všech práv, souvisejících se samotným hospodařením, i práv dispozičních. Člen se musí zavázat, že půdu ponechá v družstvu po dobu nejméně tří let, a pokud se po této době rozhodne vystoupit, musí akceptovat náhradou jiná pole, než byla původně jeho. Družstvo se zavazuje, že kvalita vrácených polí nebude nižší, než byla kvalita polí vložených. V tomto JZD III. typu členové odevzdávají kolektivu svůj dobytek a většinu svého inventáře. Dobytek je ustájen ve společných stodolách, ale člen si smí ponechat jednu krávu a tele, prasata, ovce, kozy a drůbež, které využije pro vlastní potřebu. Také má nárok na záhumenek, v průměru o ploše půl hektaru. Vzhledem k tomu, že stodolu a chlévy nadále nebude příliš potřebovat, smí je pronajmout JZD.

Tento typ družstva zaznamenává již pouze odpracované jednotky svých členů. Poté, co uhradí všechny své závazky v dané sezoně, rozdělí zisky mezi členy podle odpracovaných jednotek. Od celkového zisku se předtím odečte deset nebo dvacet procent a tato částka se rozdělí mezi ty členy, kteří poskytli družstvu k užívání svou půdu.

V družstvech typu IV se již žádná kompenzace za poskytnutou půdu nevyplácí a veškerý zisk z celoročního hospodaření je rozdělován členům v poměru k odpracovaným jednotkám. Toto už je pravý sovětský kolchoz, kde se soukromé vlastnictví stává fikcí.

Zdroj: Feierabend, Ladislav: *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*. Praha 2007, s. 68-69.

Otázky:

1. Jaké důvody pravděpodobně vedly tvůrce stanov JZD k zavedení čtyř typů jednotných zemědělských družstev?
2. Zkuste nalézt zásadní odlišnost mezi nižšími (I. a II.) a vyššími typy JZD (III. a IV.).
3. Srovnejte u jednotlivých typů JZD způsob odměňování tehdejších družstevníků.

4. Charakterizujte, jakým způsobem jsou dnes odměňováni lidé pracující v zemědělství.
5. Jaký postoj zaujímá autor k zavádění jednotlivých typů JZD? Pokuste se osvětlit jeho východiska.

Metodické pokyny k hodině Socializace obce Štěpánov

Cíle:

- Kognitivní:** Žáci popíší politický průběh po roce 1948 ve Štěpánově
Žáci popíší průběh socializace v obci
- Afektivní:** Žáci si uvědomí, jaký dopad měla socializace na soukromou sféru
- Psychomotorické:** Nebudou v této hodině sledovány

Organizace vyučování a metody práce: diskuse, výklad

Pomůcky: pracovní list

Struktura hodiny:

1. Úvod, zahájení hodiny, formality, téma a cíl hodiny 2 min
2. Motivace + diskuse 8 min
Učitel přečte, jak je v kronice obce zapsán den 25. února 1948, žáci mohou diskutovat nad tím, jaký byl postoj kronikáře na události té doby.
3. Výklad 25 min
Žáci budou seznámeni s politickým vývojem obce po roce 1948 a s průběhem socializace v obci. Získané informace si budou zapisovat do pracovního listu.
4. Organizace pro další vyučovací hodinu 5 min
Žáci se rozdělí do skupin, každá skupina dostane k nastudování jiný text z publikace Jana Přidala Konce selského stavu na Olomoucku týkající se štěpánovských rolníků, se kterým spolužáky v následující hodině seznámí. Sdělení požadavků na práci ve skupině a následnou prezentaci.
5. Opakování 5 min
Ukotvení základních informací, které se žáci v hodině dozvěděli.
6. Rozloučení se žáky

Zápis z kroniky z února 1948

25. únor 1948 je v kronice obce popsán následovně: “25. únor 1948 byl významný den pro politický, hospodářský a sociální vývoj naší republiky, plný napjatého očekávání, jaké zprávy přijdou z Prahy. Vládní krize byla vyvolána demisí ministrů čsl. strany socialistické, lidové a slovenské demokratické. Jednalo se o to, zda republika půjde napravo či nalevo. Po uplynulých bojích a manifestacích zvítězila strana komunistická. Reakční ministři vyloučení a utvořena pod vedením KSČ nová vláda s ministry tak zvané svobodné Fronty národní jednoty, totiž ze členů čsl. socialistické, lidové, zástupců masových organizací a hlavně komunistické. Předsedou byl Klement Gottwald. Byla to doba rušná, dalekosáhlých změn, kdy systém liberalistický se rychlým tempem přeměňoval v socialistický.“

Zdroj: SOKA Olomouc, *Kronika obce Štěpánov 1927-1964*, s. 215.

Pracovní list – Socializace ve Štěpánově

1. K čemu sloužil akční výbor Národní fronty? Jaký dopad mělo jeho působení v obci na Místní národní výbor?
2. Jak probíhaly volby do Národního shromáždění? Jak bys tyto volby charakterizoval?
3. Jaké územně správní změny týkající se obce proběhly v letech 1949 a 1960?
4. Jaké podniky postihla „druhá vlna znárodnění“? Ve Štěpánově se to týkalo jakých podniků?
5. Jak se na počátku roku 1948 projevovala snaha o zachování malovýroby?
6. Kdy a proč se tento postoj vůči maloobchodníkům změnil?
7. Jak měla socializace probíhat?
8. Odpovídal tomuto procesu i průběh ve Štěpánově?
9. Co se s maloobchody stalo? Vyjmenuj tzv. „vyšší formy hospodaření“ které ve Štěpánově působily.
10. Co se stalo se štěpánovskými hostinci?
11. Vypiš, co víš o fungování Jednoty ve Štěpánově?
12. Jaký osud potkal drobné řemeslníky a živnostníky?
13. Jak fungovalo místní hospodářství ve Štěpánově?

Metodické pokyny k hodině Kolektivizace zemědělství v obci Štěpánov

Cíle:

- Kognitivní:** Žáci vyjmenují trestané rolníky ze Štěpánova a popíší jejich osud
Žáci popíší průběh zakládání JZD ve Štěpánově
- Afektivní:** Žáci si uvědomí, jaký dopad měla kolektivizace na soukromé hospodaření
- Psychomotorické:** Nebudou v této hodině sledovány

Organizace vyučování a metody práce: výklad, samostatná práce – prezentace žáků, diskuse

Pomůcky: PC technika

Struktura hodiny:

1. Úvod, zahájení hodiny, formality 2 min
2. Výklad 15 min
Výklad se uskuteční na základě kapitol 3.4 a 3.5 týkající se průběhu kolektivizace zemědělství v obci a zakládání JZD.
3. Prezentace 20 min
Žáci rozdělení do skupinek z předchozí hodiny přednesou své prezentace týkající se jednotlivých štěpánovských rolníků.
4. Diskuse 8 min
Žáci budou diskutovat nad přednesenými prezentacemi, v čem byl osud rolníků stejný apod.
5. Rozloučení se žáky

Závěr

Nástup komunistického režimu v únoru 1948 s sebou přinesl značné změny postihující celou tehdejší společnost a způsob života, na který byla doposud zvyklá. Československo jakožto lidově demokratický stát započalo se socialistickou přestavbou, jejímž cílem byla likvidace kapitalistického vlastnictví a naprostá reorganizace zemědělství, tzv. kolektivizace. Socializace venkova a kolektivizace zemědělství přineslo velmi zásadní proměnu venkovské společnosti. Cílem této práce bylo popsat průběh kolektivizace v Československu se zaměřením na socialistickou přeměnu obce Štěpánov a kolektivizaci místního zemědělství.

Socializace v Československu začala znárodněním klíčových průmyslových podniků již krátce po únoru 1948. Hospodářství bylo řízeno centrálním plánováním, na jehož základě vznikaly pětileté hospodářské plány, jejichž cílem bylo budování socialismu po vzoru Sovětského svazu.

Ve Štěpánově začala likvidace soukromého podnikání rovněž krátce po únoru 1948, kdy byly znárodněny továrny na nábytek a místní mlékárna. Později přišly na řadu i menší podniky, v roce 1953 byly UP závody a mlékárna vlastně jediné podniky, které v obci zůstaly, jelikož ostatní byly buď zrušeny a nebo byly pod národní správou přestěhovány do jiných vesnic či měst. Se stejným osudem se setkaly i místní obchody a drobné živnosti, které byly buď zrušeny či začleněny do národních podniků nebo spotřebních družstev. Do konce roku 1960 byla socializace vesnice prakticky dokončena a její dopad na soukromou sféru byl drastický.

Kolektivizace zemědělství měla drtivý dopad na ráz československé vesnice a život jejich obyvatel. Po přijetí zákona o Jednotných zemědělských družstvech v roce 1949 bylo rozhodnuto o zřizování velkých hospodářských celků. Proti velkým rolníkům byla používána taková administrativní opatření, jejichž cílem bylo znemožnit rolníkům hladký průběh jejich hospodaření. Rolníci se tak často ocitli bez pomocných pracovních a mechanizačních prostředků, odkázáni na pomoc Strojních traktorových stanic, která se jim v mnoha případech nedostala. Oblíbené byly rovněž praktiky týkající se výměny pozemků za pozemky na okraji katastrů, jejichž půda nebyla tak kvalitní. Další formou perzekuce bylo pokutování a udělování trestů odnětí svobody v rámci několika měsíců za nesplnění vysokých dodávkových předpisů. Nehledě na to, že zemědělcům kvůli vysokým povinným dodávkám nezbývalo krmivo pro vlastní dobytek a potraviny pro vlastní potřebu, byla jim v případě nesplnění dodávkové povinnosti zakázána domácí porážka. Hospodáři byli díky těmto praktikám vytlačováni na okraji společnosti a jejich životní podmínky se staly neúnosnými.

V nejvážnějších případech docházelo k vyštvání zemědělce z vesnice nebo k jeho uvěznění na několik let s tím, že jeho majetek propadl státu, stal se tedy součástí místního JZD.

Situace ve Štěpánově odpovídala výše popsanému průběhu kolektivizace. I zde byli větší hospodáři perzekuováni za účelem jejich likvidace a zastrášení ostatních soukromých zemědělců. Vyskytly se zde i vážné případy odnětí svobody a vystěhování rodin rolníků, což znamenalo definitivní vyloučení hospodářů z místní společnosti. První zatýkání, po němž došlo k vystěhování rodiny rolníka Vladislava Dvorského z usedlosti č. 4 z obce, se ve Štěpánově odehrálo již v červenci 1950. Další vlna zatýkání se odehrála v roce 1955, kdy byl k odnětí svobody odsouzen zemědělec Josef Kameníček č. 34, v roce 1956 Jaroslav Kameníček č. 12 a Josef Kameníček č. 4, v roce 1957 Josef Zbořil a v roce 1958 Bohumil Kovařík č. 21 a jeho synové Bohumil a Karel Kovaříkovi. U všech rodin Kameníčků došlo k jejich vystěhování z obce.

Do počátku 60. let se podařilo vytvořit JZD nebo státní statky ve všech obcích nebo spádových oblastech. Ne jinak tomu bylo i ve Štěpánově, kde se původně z důvodu velkého nezájmu místních rolníků o založení JZD uvažovalo o zřízení státního statku, ve finále však k založení JZD došlo a to v roce 1956. Prvními členy JZD byli převážně drobní kovozezemědělci. I přes velké nadšení místních komunistických představitelů nelze popřít fakt, že se JZD na přelomu 50. a 60. let potýkalo se značnými problémy, výrobní produkce klesala a s ní se snižovala i hodnota pracovní jednotky. Teprve v průběhu 60. let došlo ke zlepšení zemědělské produkce. Na přelomu 60. a 70. let můžeme na území Československa pozorovat nové tendence a to slučování JZD do větších výrobních celků, což bylo v některých případech doprovázeno i administrativním slučováním obcí. V případě Štěpánova došlo v letech 1961–1968 k postupnému slučováním JZD Štěpánov, Březce, Žerotín, Strukov, Moravská Huzová, Benátky, Stádlo, Liboš, Krnov, Hnojice, Chomoutov a Horka. Takto vzniklý hospodářský celek se sídlem ve Štěpánově obhospodařoval 4 515 ha zemědělské půdy a dostal název JZD Zlatý klas.

Socializace vesnice a kolektivizace zemědělství je i v dnešní době pro starší generaci místních obyvatel stále ožehavé a kontroverzní téma. Není divu, jelikož jejich životy a životy jejich rodičů byli natolik ovlivněny, že na škody, jaké socializace napáchala, nelze jen tak zapomenout. Tak praví i pan Karel Kovařík: „*Pro mne to je poučení, odpustit se dá, ale zapomenout nikdy!!!*“²⁴⁰

²⁴⁰ KOVAŘÍK, Karel: Kolektivizace vesnice a její oběti. *Zpravodaj: Konfederace politických vězňů České republiky*. Praha Rada Konfederace politických vězňů, 2009, roč. 16, č. 3, s. 28.

Cílem práce bylo popsat proces kolektivizace probíhající v Československu se zaměřením na obec Štěpánov a její socializaci. Věřím, že díky dostupným pramenům a materiálům se mi podařilo nastínit vývoj obce v průběhu 50. let. Dané téma však není zcela vyčerpáno. Práce by mohla být doplněna o poznatky získané z trestních a vyšetřovacích spisů Archivu bezpečnostních složek a bádáním ve fondu ONV Olomouc Státního okresního archivu v Olomouci. Oslovením dalších pamětníků obce by bylo možné získat další osobní svědectví o zkoumané době.

Součástí práce je také kapitola týkající se využití diplomové práce pro pedagogické účely. Její součástí je návrh projektové akce doplněný o metodickou příručku, jejíž součástí jsou pracovní listy, pracovní texty, návrhy na prezentace a další pomůcky. Toto téma by nemělo být ve výuce opomíjeno, žáci by měli být podrobně seznámeni s problematikou 50. let, jelikož toto období je důležitou součástí našich dějin. Zájem žáků je vhodné podnítit zaměřením tématu na konkrétní obec a osudy konkrétních lidí a vyvolat v nich pochopení pro danou problematiku.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

1. Archivní prameny:

Státní okresní archiv v Olomouci, fond Místní národní výbor Štěpánov

Soukromý archiv Mojmíra Lýska

2. Psané prameny:

Kronika obce Štěpánov 1927–1964

3. Vzpomínky pamětníků:

Rozhovor s Jaromírem Běhalem ze 7. února 2012

Rozhovor s Ludmilou Bambasovou ze 7. února 2012

Literatura

BUREŠOVÁ, Jana: *Združstevňování nebo kolektivizace zemědělství po roce 1948*. In: *Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. století*. Uherské Hradiště 2002.

BUREŠOVÁ, Jana: *Zemědělství v českých zemích a na Slovensku v podmínkách „kolektivizace“ 1949–1960*. In: GONĚC, Vladimír (ed.): *Česko-Slovenská historická ročenka 1998*. Brno 1998.

BURGET, Antonín: *Překonávání stagnace združstevňování zemědělství v olomouckém kraji a jeho nový rozmach v roce 1955*. In: *Sborník prací historických XI*. Praha 1986.

BURGET, Antonín: *Sociálně ekonomický a politický vývoj vesnice Olomoucka při prosazování agrárních přeměn v letech 1945 – 48*. Olomouc 1973.

BURGET, Antonín: *Z historie budování základů socialistického zemědělství na vesnicích Olomoucka*. Olomouc 1974.

DOSKOČIL, Ivan: *Československé zemědělství 1945 – 1975*. Praha 1976.

FEIERABEND, Ladislav: *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*. Praha 2007.

GOTTWALD, Klement: *Vpřed k vybudování socialismu v naší vlasti (Referát na IX. sjezdu KSČ 25. 5. 1949)*. In: *Klement Gottwald 1949–1950*. Bratislava 1952.

- HESKOVÁ, Marie: *Spotřební družstevnictví*. In: NĚMCOVÁ, Lidmila (ed.): *Vybrané kapitoly z českého družstevnictví*. Praha 2001.
- JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008
- JECH, Karel: *Soumrak selského stavu 1945–1960*. Praha 2001.
- JELÍNEK, Jiří: *Zemědělské družstevnictví*. In: NĚMCOVÁ, Lidmila (ed.): *Vybrané kapitoly z českého družstevnictví*. Praha 2001.
- JONÁK, Alois: *Spotřební družstevnictví*. In: SMRČKA, Ladislav (ed.): *Vývoj družstevnictví na území ČSFR*. Praha 1992.
- KAPLAN, Karel: *Československo v letech 1945–1948: 1. část*. Praha 1991.
- KOPEČEK, Michal: *Likvidace soukromých živnostníků 1948–1950*. In: *K novověkým sociálním dějinám českých zemí IV. Zvraty a převraty 1939–1992*. Praha 2001.
- KOUDELA, Miroslav, KRÁČMAR, Jiří: *Paměti obce Štěpánova*. Olomouc 1997.
- MAREK, Pavel: *České živnostnictvo 1945–1960. Likvidace živnostníků, řemeslníků a obchodníků v českých zemích*. Brno 2006.
- MÍČOVÁ, Klára: *Sedláci v období kolektivizace*. In: *Zemědělství a 50. léta*, Praha 2008.
- MYŠÁK, Jaroslav, KOUDELA, Miroslav: *Rolnické usedlosti ve Štěpánově*. In: *Štěpánov 2005, Sborník. Štěpánov 2005*.
- NĚMCOVÁ, Lidmila, PRŮCHA, Václav: *K dějinám družstevnictví ve světě a v Československu*. Praha 1999.
- POSPÍCHAL, Miloslav a kol.: *Socialistické zemědělství v okrese Olomouc*. Olomouc 1989.
- PŘIDAL, Jan: *Konec selského stavu na Olomoucku: Čas násilí - doba temna*. Společnost pro minulost venkova 2009.
- SMRČKA, Ladislav: *Výrobní družstevnictví*. In: *Vývoj družstevnictví na území ČSFR*. Praha 1992.
- SLABÝ, Jan, JIŘÍK, Stanislav: *Zemědělské družstevnictví*. In: SMRČKA, Ladislav (ed.): *Vývoj družstevnictví na území ČSFR*. Praha 1992.
- SPÁČIL, Jan: *Kolektivizace v Olomouckém kraji v období mezi IX. a X. sjezdem KSČ*. Praha 1968.
- ROKOSOVÁ, Šárka: *Administrativní opatření – jedna z forem perzekuce sedláků komunistickým režimem*. In: *Securitas imperii 10*. Praha 2003.
- VÁCLAVŮ, Antonín: *Ke sporům o zemědělské družstevnictví a kolektivizace v Československu*. Praha 1999.
- VÁVROVÁ, Věra: *Stručná historie českého družstevnictví*. In: NĚMCOVÁ, Lidmila (ed.): *Vybrané kapitoly z českého družstevnictví*. Praha 2001.

VEBER, Václav: *Osudové únorové dny*. Praha 2008.

VYKOUPIIL, Libor: *Slovník českých dějin*. Brno 1994, s. 427.

ZLÁMAL, Jan: *Štěpánov: kulturně-historické paměti a letopisy hlavně z doby předválečné*. Štěpánov 1928.

Tisk

Do nového družstva ve Štěpánově vstoupilo 144 členů. *Stráž lidu*. 1956, XII.

KOVAŘÍK, Karel: Byl jsem tam také. *Ze Štěpánova*. 2010, č. 8.

KOVAŘÍK, Karel: Kolektivizace vesnice a její oběti. *Zpravodaj: Konfederace politických vězňů České republiky*. Praha: Rada Konfederace politických vězňů, 2009, roč. 16, č. 3.

Webové stránky

Dobové protikulacké karikatury. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [cit. 2012-03-07]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/dobove-protikulacke-karikatury>

Edvard Beneš. *Wikipedia* [online]. [cit. 2012-03-07]. Dostupné z:

<http://www.radio.cz/cz/rubrika/historie/unor-1948-a-benesovo-vahani>

HAVEL, Václav. Politika a svědomí. In: *Václav Havel* [online]. [cit. 2012-02-17]. Dostupné z:

http://www.vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=clanky&val=73_clanky.html&typ=HTML

Jan Masaryk. *Genealogie ČR* [online]. [cit. 2012-03-07]. Dostupné z:

http://xtree.cz/se_vizitka.php?osoba=420876

Klement Gottwald. *Vláda České republiky* [online]. [cit. 2012-03-07]. Dostupné z:

<http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/rejstrik-predsedu-vlad/klement-gottwald-442/>

Ludvík Svoboda: Generál navždy v obklíčení. *Český a slovenský svět* [online]. [cit. 2012-03-07]. Dostupné z:

<http://www.czsk.net/svet/clanky/osobnosti/svoboda.html>

Marshallův plán. *TOTALITA.cz* [online]. [cit. 2011-07-30]. Dostupné z:

<http://www.totalita.cz/vysvetlivky/marshall.php>.

Pětiletky - plánování ekonomiky. *TOTALITA.cz* [online]. [cit. 2012-01-23]. Dostupné z:

<http://www.totalita.cz/vysvetlivky/petiletky.php>

Předpis č. 5/1945 Sb. *Zákony pro lidi* [online]. [cit. 2011-11-16]. Dostupné z:

<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-5>

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. *Výzkumný ústav pedagogický* [online]. [cit. 2011-01-18]. Praha 2006, s. 43-50. Dostupné z WWW: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV-pomucka-ucitelum.pdf>

Únor 1948 a Benešovo váhání. *Rádio Praha* [online]. [cit. 2012-03-07]. Dostupné z: <http://www.radio.cz/cz/rubrika/historie/unor-1948-a-benesovo-vahani>

Zrušený předpis č. 16/1945 Sb. *Zákony pro lidi* [online]. 30.11.2011 [cit. 2012-02-06]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi/cs/1945-16>

Zrušený předpis č. 150/1948 Sb. *Zákony pro lidi* [online]. [cit. 2011-12-10]. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html

Zrušený předpis č. 69/1949 Sb. *Zákony pro lidi* [online]. [cit. 2012-02-17]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi/cs/1949-69>

16. října 1980 – zemřel čs. právník a politik Prokop Drtina. *Svornost* [online]. [cit. 2012-03-07]. Dostupné z: <http://www.svornost.com/2011/10/16-rijna-zemrel-cs-pravnik-a-politik-prokop-drtina-1980/>

Seznam zkratk

- ČSL – Československá strana lidová
- ČSR – Československá republika
- ČSNS – Česká strana národně sociální
- ČSSD – Česká strana sociálně demokratická
- DS – Demokratická strana
- KNV – Krajský národní výbor
- KSČ – Komunistická strana Československa
- KSS – Komunistická strana Slovenska
- JZD – Jednotné zemědělské družstvo
- MH – Místní hospodářství
- MNV – Místní národní výbor
- NF – Národní fronta
- ONV – Okresní národní výbor
- OV KSČ – Okresní výbor Komunistické strany Československa
- SNB – Sbor národní bezpečnosti
- SSSR – Svaz sovětských socialistických republik
- StB – Státní bezpečnost
- STS – Státní traktorová stanice
- USA – Spojené státy americké
- ÚV KSČ – Ústřední výbor komunistické strany Československa

Seznam příloh

Příloha 1 – Oznámení o znárodnění továrny Štěpána Nováka

Příloha 2 - Oznámení o začlenění lisovny umělých hmot do podniku Plastimat

Příloha 3 - Seznam obchodů a živností v letech 1947 a 1954

Příloha 4 - Hospodářský výkaz zemědělství obecní výkaz za rok 1947

Příloha 5 – Schválení přípravného výboru JZD

Příloha 1 – Oznámení o znárodnění továrny Štěpána Nováka

Š. Novák Spojené UP závody, národní podnik, závod Štěpánov.
DÍLNY PRO MODERNÍ BYTOVÁ ZARÍZENÍ. A SPOL. TOVÁRNA NÁBYTKU ŠTĚPÁNOV U OLOMOUCE · TEL. 2

Ve Štěpánově dne 20. září 1948.
Titl.
Místní národní výbor
Š t ě p á n o v

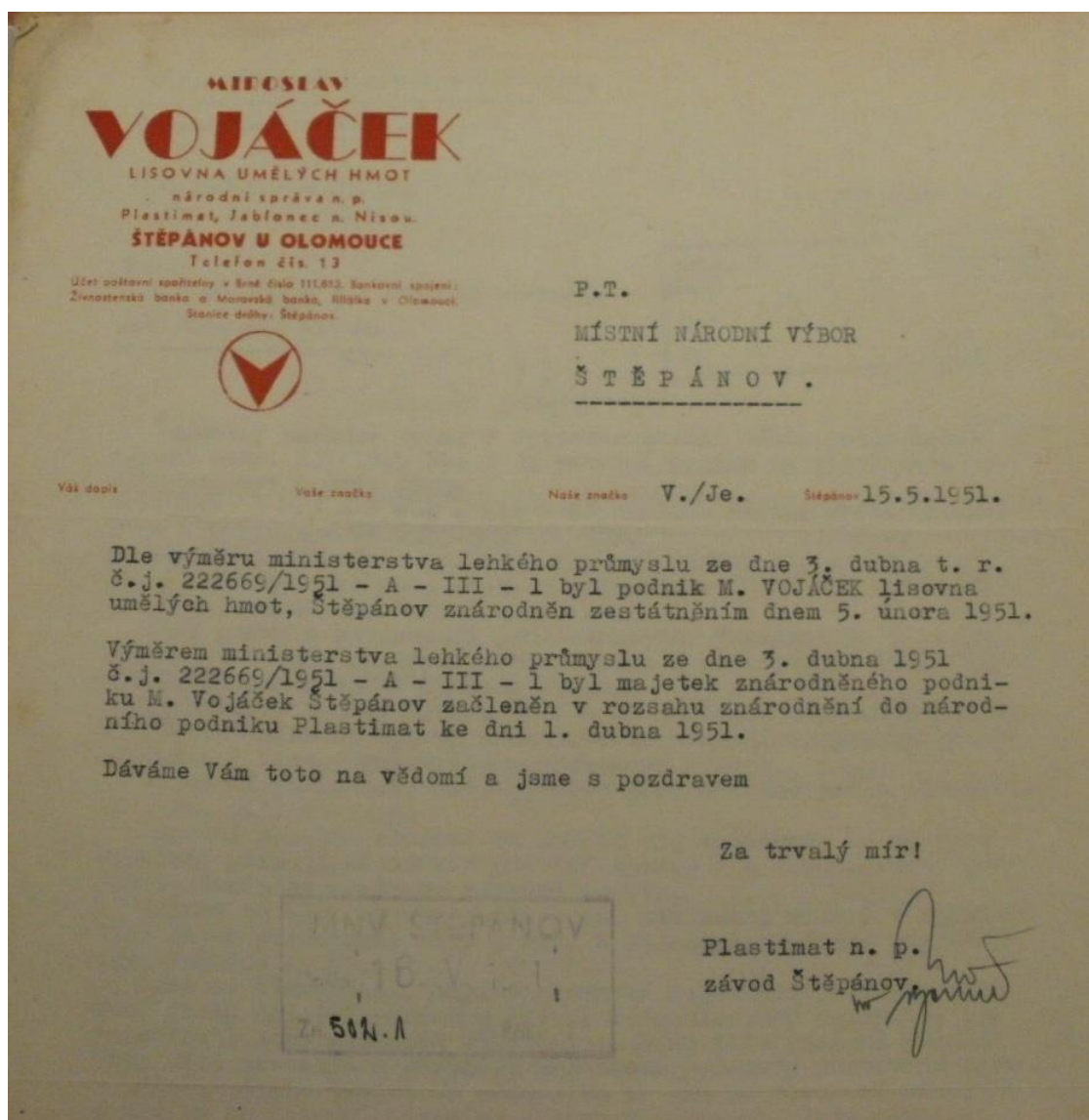
Oznamujeme, že fa Š. Novák a spol., továrna nábytku, Štěpánov u Olomouce byla znárodněna a vyhl. min. průmyslu ze dne 29. června 1948 začleněna s účinností od 1. ledna 1948 do Spojených UP závodů, národního podniku v Brně, Josefská 14.

Prosíme, abyste toto naše oznámení vzali na vědomí a napříště ve styku s naším závodem používali označení, jak níže uvedeno.

Spojené UP závody, národní podnik
závod Štěpánov.

22. IX. 1948

Příloha 2 - Oznámení o začlenění lisovny umělých hmot do podniku Plastimat

SOKA Olomouc, O1-86, kart. 34, inv. č. 191, Lisovna umělých hmot Štěpánov, Fa M. Vojáček 1946-1951.

Příloha 3 - Seznam obchodů a živností v letech 1947 a 1954

	1947	1954	
		Socialistický sektor	Soukromý sektor
Obchody se smíšeným zbožím	9	4	-
Prodejny mléka	4	4	-
Prodejny střížného zboží	3	1	-
Prodejny konfekce	-	1	-
Prodejny obuvi	1	1	-
Prodejny uhlí	5	1	-
Hostince	7	5	-
Řezníci	5	3	-
Pekaři	3	1	-
Cukráři	2	1	-
Zahradníci	3	-	2
Holiči a kadeřníci	5	1	-
Obuvníci - opravy	3	1	2
Natěrači	2	-	1
Zámečníci	2	-	2
Autosprávkárny	2	-	-
Modeláři	1	-	-
Fotograf	1	1	-
Stolaři	3	1	2
Kováři	2	-	1
Koláři	1	-	1
Soustružník dřeva	1	1	-
Krejčí	6	1	1
Švadleny	2	-	-
Malíři	1	-	1
Hodináři	1	-	-
Výroba cementového zboží	1	-	-
Kapelníci	2	1	-
Pohřební ústav	1	1	-
Zedničtí mistři	3	-	-
Lékaři	2	1	-
Zubní technici	2	1	-
Lékarna	1	1	-
Zvěrolékař	1	-	-
Zvěrokleštič	1	1	-
Celkem	73	34	13

Příloha 4 - Hospodářský výkaz zemědělství obecní výkaz za rok 1947

Velikostní skupina	Zemědělské usedlosti rozšířené dle					
	celkové výměry		zemědělské půdy		orné půdy	
	Počet usedlostí	Výměra	Počet usedlostí	Výměra	Počet závodů	Výměra
Do 2 ha	102	92,34	102	80,44	102	66,96
2 - 5 ha	12	39,02	12	33,67	12	25,22
5 - 20 ha	40	446,42	40	398,54	40	327,74
20 - 50 ha	20	500,39	21	434,13	21	354,99
Nad 50 ha	1	52,47	-	-	-	-
Celkem	175	1130,64	175	946,78	175	774,91
Veškerá půda v obci		1533,20		1035,61		807,49

SOka Olomouc, O1-86, kart. 32, inv. č. 164, *Hospodářské výkazy zemědělství, 1947.*

Příloha 5 – Schválení přípravného výboru JZD

Přípravnému výboru JZD Štěpánov
 k rukám předsedy Kubiček Bohumír

v Štěpánově čp.
 P. P.

V ěc: Schválení Přípravného výboru JZD.

Olomouci

Ústřední rada družstev, zastoupená Okresní družstevní radou v.....
 schválila ustavení Vašeho Přípravného výboru Jednotného zemědělského družstva v Štěpánově

	Jméno a příjmení:	Zaměstnání:	Adresa.
Předseda	Kubiček Bohumír	dělník	Štěpánov
Místopředseda	Blažková Anna	v domácnosti	„ „
Členové	Lipner František	rolník	„ „
	Léman Rudolf	úředník	„ „
	Naplech Josef	učitel	„ „
	Becnařík Vladimír	úředník	„ „
	Zbořilová Marie	v domácnosti	„ „

Tím se stalo ustavení Vašeho Přípravného výboru JZD v... Štěpánově
 podle ustanovení § 5, odst. 1, zák. č. 69/49 Sb. právoplatným.

Opis zašleme současně Místnímu národnímu výboru v... Štěpánově
 Ministerstvu zemědělství, VII. odbor, v Praze II, Těšnov a Ústřední radě družstev v Praze II,
 Dlážďená ul. č. 2 na vědomí.

v Štěpánově dne 16. 6. 1950 1950

Okresní družstevní rada
 OLOMOUC.
 Razítko a podpis

Bohumír Kubiček

MN OLOMOUC
 Dec 19 1950
 9. 1950

Viskopis A. (Pro potřebu JZD vydala Ústřední rada družstev v Praze.)